

UUENDATUD EESTI KESKKONNASTRATEEGIA AASTANI 2010

STRATEEGILISE KESKKONNAMÕJU HINDAMISE
ARUANNE

(SMH on tehtud KS 1997 ja UKS 05.02.2004 versiooni alusel)

Vastutav täitja:

Madis Metsur

Tallinnas

06.04.2004

Sisukord

1	Kokkuvõte	4
2	Sissejuhatus	5
3	Eesmärk ja määratlus	5
3.1	Strateegilise keskkonnamõju hindamise objekt ja ulatus	5
3.2	SMH osapooled	5
3.3	SMH eesmärk	6
4	Strateegilise keskkonnamõju hindamise ülevaade	7
5	SMH metoodika	9
6	KS tegevuste hindamise kriteeriumid	11
7	Hinnang 1997 KS eesmärkide saavutamise kohta	12
7.1	1997 aasta KS määratlus.....	12
7.2	Eesti keskkonnaseisund ja keskkonnaprobleemid	13
7.2.1	Baasnäitajad.....	13
7.3	Keskkonnastrateegia eesmärkide täitmise hinnang	14
7.3.1	Keskkonnateadlikkuse edendamine	15
7.3.2	Keskkonnahoidliku tehnoloogia rakendamine	16
7.3.3	Energeetika negatiivse keskkonnamõju vähendamine	17
7.3.4	Õhukvaliteedi parandamine, sealhulgas sõidukigaasiheite vähendamine	19
7.3.5	Jäätmetekke vähendamine ja jäätmekäitluse korrastamine	21
7.3.6	Jääkreostuse likvideerimine	23
7.3.7	Põhjavee säästev kasutamine ja kaitse	25
7.3.8	Pinnaveekogude ja rannikumere kaitse	25
7.3.9	Maastike ja elustike mitmekesisuse säilitamine.....	27
7.3.10	Tehiskeskonna muutmine inimsõbralikumaks	29
7.4	KS eesmärkide rakendamise hindamine KTK kaudu	32
7.5	Keskkonnastrateegia 1997 täitmise koondhinnang	33
8	Uuendatud ks analüüs	34
8.1	Säästev areng	34
8.2	UKS üldeesmärk.....	35
8.3	UKS eesmärkide ja tegevuste võimalik keskkonnamõju.....	36
8.4	Võimalike alternatiivide hinnang	36
8.4.1	0 – alternatiiv KS loobumine.....	37
8.4.2	Jätkamine senisel moel.....	37
8.4.3	KS ja KTK ühildamine üheks keskkonnavaldkonda suunavaks dokumendiks	38
8.4.4	Alternatiivide võrdlus.....	39
8.5	Võimalikud kumulatiivsed ja kaudsed mõjud	40
8.6	Järelevalve ja kontroll.....	40
9	UKS täiendamise ettepanekud	42
9.1	UKS eesmärkide grupeerimise ettepanek	42
9.2	Ettepanekud	42
9.3	Mulla säästev kasutamine	43
9.4	Mets	44
9.5	Kalavarude säästlik kasutamine ja kaitse	44
9.6	Ehitatud keskkond	44
9.7	Kultuurmaastikud	46
9.8	Keskkonnakriteeriumid ja näitajad.....	47
9.8.1	Keskkond, tervis ja elukvaliteet	47
9.8.2	Maastikud ja elusloodus	49
9.8.3	Loodusvarad	50
9.8.4	Kliimamuutus	51

9.9	Keskkonnakorralduse peatüki täiendamisetepanekud	51
9.9.1	Keskkonnateadlikkuse edendamine	52
9.9.2	Keskkonnahoidliku tehnika rakendamine	52
10	Soovitused edaspidiseks	53
10.1	Üldised märkused.....	53
10.2	Soovitused keskkonnapoliitika ühildamiseks muude poliitikate ja arengukavadega	54
10.3	Soovitused keskkonnakorralduse arendamiseks	57
11	Kasutatud materjalid	59
Lisa 1	Strateegilise keskkonnamõju hindamise (SMH) programm	62
Lisa 2	SMH programmi avalikustamise protokoll	69
Lisa 3	Üldsuse arvamused ja vastused.....	70
Lisa 4	Uuendatava keskkonnastrateegia SMH aruande avalik arutelu 02.04.2004	72

1 KOKKUVÕTE

Eesti keskkonnastrateegial on oluline positiivne mõju Eesti keskkonna hea seisundi hoidmisel.

Keskkonda tuleb käsitleda meie rahvusliku rikkuse väärtusliku osana.

Lähiaastatel tuleb senine keskkonnastrateegia ja keskkonnategevuskava kujundada üheks dokumendiks (paketiks), mis sisaldab pikaajalist visiooni, strateegiat ja perioodiliselt täiendavat meetmete kava koos kriteeriumide ja mõõdetavate näitajatega.

Keskkonnastrateegia uuendamisel on soovitatav sellise ümberkujundamisega alustada, koostades uuendatud KS klassikalise tegevuskava põhimõtetel.

Uuendatud keskkonnastrateegia versiooni (05.02.2004) on soovitatav täiendada Eesti keskkonnaseisundi ja loodusvarade lühiülevaatega ning väljaspool KKM valitsusala olevate keskkonnanähtudega. KS struktuuri on soovitatav täpsustada vastavalt EL 6. keskkonnategevuskava prioriteetidele.

Eesti keskkonnastrateegia määratleb kogu Eesti keskkonnavaldkonna tegevuste eesmärgid ja eelistused.

Edaspidi tuleb ühtlustada ning võimalikult informatiivseks muuta eri keskkonnavaldkondade seisundi näitajad ja säästva arengu näitajad.

Uuendatud keskkonnastrateegia versiooni (05.02.2004) keskkonnakorralduse peatükk praegusel kujul käsitleb ainult KKM valitsusala ja tuleb täiendada kogu riigi keskkonnakorraldust käsitlevaks materjaliks. Alternatiiviks on sellise mahuka analüüsi tegemine KS uuendamise järgmises etapis.

Analüüsi ja täpsustamist vajab kiiruga EL õigusega ühildatud Eesti keskkonnaõigus. Õigusaktidega määratud keskkonnanõuete saavutamise tähtaegu tuleb korrigeerida. See on tingitud sotsiaalprobleemide samaaegse lahendamise vajadusest.

KS elluviimist peab toetama avaliku sektori haldussuutlikkuse ja horisontaalse koostöö parandamine, sealhulgas tuleb alustada KKM osakondade ja haldusala asutuste koostöö parandamisest.

KS tuleb sisuliselt ühildada kõigi sektorite poliitikatesse eesmärgiga tagada sotsiaal-, majandus- ja keskkonnavaldkonna tasakaalustatud areng. Haldussuutlikkuse (hea valitsemistava) arendamine tuleb ühildada keskkonnahariduse, keskkonnajuhtimissüsteemide ja parima võimaliku tehnika rakendamise toetamisega ning ametkondade vahelise koostööga.

Eesti keskkonnajärelevalve süsteem välistab selge olulise negatiivse keskkonna- ja sotsiaalse mõjuga projektide elluviimise. Siiski on järjestikuste projektide võimaliku negatiivse kaasmõju välistamine nende üksikhaaval käsitlemisel keerukas. Mõnel juhul (maavarade kaevandamine, hüdroenergia kasutuselevõtt, kalakasvatuste rajamine) tuleb selle vältimiseks koostada vastav teemaplaneering koos keskkonnamõju hindamisega.

Keskkonnastrateegia uuendamise protsessi süsteemne elluviimine aitab hoida keskkonnakaitsealase tegevuse Eestis arusaadavana ja säilitada eestimaalaste elukvaliteet, hea keskkonnaseisund ning tagada loodusvarade säästev kasutus. Keskkonnastrateegia peab siduma kitsamad keskkonnavaldkonna tegevuskavad üheks tervikuks.

Tuleb rakendada jõupingutusi osapoolte ja üldsuse kaasamiseks KS uuendamise protsessi.

2 SISSEJUHATUS

1997. aastal kiitis Riigikogu heaks Eesti Keskkonnastrateegia (KS), milles on määratletud Eesti keskkonnapoliitika kümme põhieesmärki ning otsustas viie aasta möödudes üle vaadata keskkonnastrateegias püstitatud ülesannete täitmise tulemused ning vajadusel strateegiat täiendada ja parandada.

Keskkonnastrateegias toodud eesmärkide saavutamiseks koostati ning esitati Vabariigi valitsusele esimene Eesti Keskkonnategevuskava (KTK), mis käsitles nii lähitegevusi (aastaiks 1998-2000) kui ka kaugtegevusi (2001-2006). Vabariigi Valitsuse protokollilise otsusega 26. maist 1998. aastal anti Keskkonnaministeriumile ülesanne korraldada nii KTK täitmine ja selle jälgimine kui ka kava uuendamine kolme aasta järel. Eesti keskkonnategevuskava aastaiks 2001-2003 kiitis Vabariigi Valitsus heaks 5. juunil 2001. a protokollilise otsusega nr. 25.

KS heakskiitmisest möödunud aastatel on toimunud palju olulisi keskkonnavalaseid arenguid, eriti Euroopa Liiduga (EL) seonduvalt. Koostatud on Riiklik Arengukava EL struktuurifondide kasutuselevõtuks 2003 – 2006 [21], Eesti maaelu arengukava [20], Eesti säästva arengu strateegia [24], koostatud on mitmeid valdkondlikke arengukavu (metsanduses, jäätmesektoris, jne.). Vastu on võetud kümneid seadusi ja rakendusakte, mis kõik ühel või teisel viisil mõjutavad keskkonnasektori arengut.

Eeltoodust tulenevalt on Keskkonnaministerium (KKM) alustanud keskkonnastrateegia ajakohastamisega ja seoses sellega algatab uuendatava KS strateegilise keskkonnamõju hindamise (SMH).

Senine 1997 aasta keskkonnastrateegia ja uuendatud Eesti keskkonnastrateegia aastani 2010 tuleb viia vastavusse EL kuuenda keskkonnavalase tegevusprogrammiga [3], arvestades Eesti kui liikmesriigi eripära, meie inimeste reaalseid vajadusi ja Eesti majanduslikke võimalusi programmeerimisperioodil.

3 EESMÄRK JA MÄÄRATLUS

3.1 Strateegilise keskkonnamõju hindamise objekt ja ulatus

Strateegilise keskkonnamõju hindamise (SMH) objektiks on uuendatud Eesti keskkonnastrateegia (UKS) aastani 2010 (vaata <http://www.envir.ee/saastev/keskkonnastrateegia.html>) eesmärkide, ülesannete, elluviimis- ja järelevalvesüsteemi rakendamise ja kaasnev eeldatav keskkonnamõju.

Käesolev strateegilise keskkonnamõju hindamise (SMH) aruanne kuulub UKS 2010 juurde.

3.2 SMH osapooled

Arendaja: Keskkonnaministerium (kontaktisik Kristiina Kaasik)

Otsustaja: SMH programmi kinnitaja ja aruande heakskiitja

Keskkonnaministerium (kontaktisik Veronika Verš)

Keskkonnastrateegia osas on otsustaja Vabariigi Valitsus

Ekspert: AS Maves (kontaktisik Madis Metsur)

Huvitatud isikud ja organisatsioonid. Keskkonnastrateegia elluviimine puudutab kogu Eesti elanikkonda, valitsusasutusi, valitsusväliseid organisatsioone ja Eestis tegutsevaid ettevõtteid.

Huvitatud osapoolte, tootjate organisatsioonide ja keskkonnakaitsjate ühenduste kaasamine keskkonnastrateegia SMH protsessi toimub Arendaja ja Eksperti koostöös.

3.3 SMH eesmärk

Teostada uuendatava keskkonnastrateegia (UKS) strateegiline keskkonnamõjude hindamine (SMH) aidates sellega kaasa keskkonnastrateegia uuendamisele. SMH läbiviimine aitab kontrollida, kas UKS käsitleb kõiki olulisi keskkonnaaspekte ning kas KS rakendamine ja järelvalve on piisavalt läbimõeldud.

Keskkonnastrateegia SMH protsess on suunatud põhieesmärgile – EL keskkonnapoliitikaga kooskõlas oleva ja Eesti üldsusele arusaadava uuendatud Keskkonnastrateegia koostamisele kaasaaitamisele.

SMH ekspertgrupp ei hinnanud eraldi senise KS rakendamise ega UKS sotsiaalseid ja majanduslikke mõjusid. Selles osas oleks otstarbekas olnud teha KS vahehindamine. SMH programm vaata lisa 1.

4 STRATEEGILISE KESKKONNAMÕJU HINDAMISE ÜLEVAADE

Eesti keskkonnastrateegia strateegilise keskkonnamõju hindamiseks kvalifitseerus AS Maves Keskkonnaministeeriumi kantsleri käskkirjaga 06.02.2004.

Äripäeva ametlikes teadaannetes ilmus teade Keskkonnastrateegia uuendamise SMH algatamise ja programmi avaliku arutelu toimumise kohta 09.02.2004.

Strateegilise keskkonnamõju hindamise programm (vaata lisa 1) kinnitati Keskkonnaministeeriumi poolt 11.03.2004.

SMH eksperdid on alates käesoleva aasta veebruarist osalenud keskkonnastrateegia uuendamise töörühma töös. Esitati kommentaarid UKS 05.02.2004 versiooni kohta ja arutati need läbi konsultatsioonidel vastavate peatükkide koostamise eest vastutavate osakondade esindajatega 01.03. – 05.03.2004. Konsultatsioonidel vastava osakonna esindajatega arutati läbi nende pädevuses oleva valdkonna peamised keskkonnaaspektid, probleemid ja kriteeriumid KS täitmise osas. Samuti võimalused KS täpsustamiseks.

Lisaks eeltoodule koostasid SMH eksperdid mitmeid vahekommentaare ja täiendusettepanekuid KS-le (vaata peatükk 9). Keskkonna ja tervise seoste määratlemise lähtematerjalid on esitatud KKM täiendavalt.

SMH avalikustamise viib läbi Arendaja, kes teavitab avalikustamisest ametlikes teadaannetes ja pressiteadete kaudu. Avalikustamise koosolekud protokollib ning märkustele ja ettepanekutele vastab samuti Arendaja. Ekspert osutab Arendajale kaasabi avalikustamise läbiviimisel ja esitab oma seisukohad märkuste ning ettepanekute osas.

Avalikke koosolekuid on SMH protsessi käigus planeeritud vähemalt kaks: SMH programmi avalikustamine ja SMH aruande avalik arutelu.

SMH ekspert konsulteerib Keskkonnaministeeriumi ning teiste osapoolte ning avalikkuse esindajatega seniseid riiklike arengukavade avalikustamise kogemusi arvestades. SMH tulemusi tutvustati ja edasist KS uuendamise tegevuskava arutati KKMis 01.04.2004.

Valminud materjalid avalikustatakse kommenteerimiseks Keskkonnaministeeriumi koduleheküljel <http://www.envir.ee/>. Kommentaarid saata Keskkonnaministeeriumi e-posti aadressil: kristiina.kaasik@ekm.envir.ee.

Huvitatud isikutel ja organisatsioonidel, kes soovivad saada SMH materjale elektronpostiga, palume pöörduda Keskkonnaministeeriumi e-posti aadressil: kristiina.kaasik@ekm.envir.ee.

Keskkonnastrateegia uuendamisse ja selle SMH-d puutuvatele küsimustele ja ettepanekutele vastab Arendaja (Keskkonnaministeerium) kaasates vastuste ettevalmistamisele vajadusel SMH Eksperti.

Arendaja avalikustab mais - juunis 2004 SMH tulemusena täpsustunud uuendatud KS ja SMH lõpparuande ning tegevuskava tööks Keskkonnastrateegiaga enne EL järgmist programmeerimisperioodi. Arendaja kooskõlastab KS teiste ministeeriumide ja institutsioonidega.

SMH avalikustamine algas programmi avaliku aruteluga 20.02.2003 (vaata lisa 2). SMH aruande avalikustamine toimus 02.04.2004 (vaata lisa 4). Avalikustamiskoosolekute ettekanded on lisatud käesoleva aruande paberversiooni lõppu (lisad 5; 6; 7) ja kättesaadavad elektroonilisel kujul KKM ja AS Mavesest.

Senised avalikkuse arvamused SMH osas, vastused neile ning ettepanekutega arvestamise ning mitteamistamise põhjused on toodud lisa 3. KS osas tehtud ettepanekute ülevaate ja vastused avalikustab KKM oma kodulehel.

SMH läbiviijad. Käesolev strateegilise keskkonnamõju hindamine (SMH) on tehtud KKM tellimisel AS Mavesi ja kaasatud keskkonnaekspertide poolt.

Ekspertgrupp on koostatud arvestusega, et Eksperti AS Maves töötajad ja kaasatud eksperdid Keskkonnauuringute Keskusest ja Loodushoiu Keskusest kataksid kõik olulisemad keskkonnavaldkonnad. Ekspertgrupp ja selle liikmete funktsioonid ja valdkonnad on järgmised:

- Madis Metsur (AS Maves) ekspertgrupi juht – SMH ja eelhindamise koordineerimine, horisontaalsed poliitikad, koostöö Arendaja ja huvitatud osapooltega; Keskkonnateadlikkuse edendamine; Maavarade säästlik kasutamine; Veekogude ja põhjavee hea seisundi saavutamine
- Toomas Ideon (AS Maves) – hindamismeetodid ja kriteeriumid. Keskkonnastrateegia põhieesmärgid - Keskkonnahoidliku tehnika rakendamine; Jäätmetekke vähendamine ja jäätmehooldus
- Margus Kört (KUK) – Õhukvaliteedi parandamine
- Jaak Tambets (LHK) – Maastike ja elustiku mitmekesisuse säilitamine; Metsade säästlik majandamine

Mõningate teemavaldkondade ja spetsiifiliste küsimuste lahendamiseks kaasatakse lühiajalisi eksperte: ehitatud keskkond/linnakeskkond (Kuido Kartau, Heikki Kalle, Pille Metspalu, Peep Leppik – Hendrikson ja &Ko); põhjavesi (Indrek Tamm – AS Maves); jääkreostus (Mati Salu – AS Maves); maavarad (TTÜ Mäeinstituut Alo Adamson).

Eksperti märkus. EL ühinemise foonil kokkusurutud ajagraafiku tõttu jäi osapoolte ja avalikkuse kaasamine käesoleva SMH protsessis väheseks. Eksperti arvates väärivad keskkonnapoliitika pidevat avalikkuse tähelepanu ja aktiivset osalemist. Käesoleva SMH raames jäid probleemide ulatuslikkuse tõttu mitmed küsimused lõpuni analüüsimata. Loodetavasti jätkub töö Eesti keskkonnapoliitika arendamisel plaani kohaselt:

Keskkonnaministerium on seisukohal, et arvestades Eesti liitumisperioodi kogemusi ja lähiaastate tegevuse tulemuslikkust Euroopa Liidu liikmesriigina tuleb Eesti Keskkonnastrateegia hiljemalt aastal 2006 põhjalikult läbi töötada. 2004–2006 perioodil tuleb põhjalikult tegeleda muude valdkondade poliitikate ja arengukavade ühildamisega keskkonnapoliitikaga ja vastupidi, et olla valmis paremini osalema Euroopa Liidu arenguprogrammides järgimisel programmeerimisperioodil.

5 SMH METOODIKA

SMH läbiviimisel lähtuti vastavast EL direktiivist [1] ja juhistest, mis on antud EL vastavas SMH käsiraamatus [4].

Direktiiv 2001/42/EC annab üldised põhimõtted SMH tegemiseks teatud plaanidele ja arengukavadele. **SMH peab aitama kaasa keskkonnainformatsiooni kasutamisele otsuste tegemisel.** Oma töö mahu määratlemisel lähtusime neist põhimõtetest.

SMH programm on koostatud SMH käsiraamatus [4] esitatud meetodikat arvestades (vaata lisa 1). Kavandatud SMH meetodilisi põhimõtteid täielikult järgida ei õnnestunud peamiselt protsessi lühikese aja tõttu.

SMH töörühm järgib meetodika osas keskkonnajuhtimise põhimõtteid. Igasugune plaan on juhtimissüsteemi osa. Paljud EL keskkonnavalalased õigusaktid (näiteks *Veepoliitika Raamdirektiiv*) on kirjutatud “jätkuva täiustamise [19; 11]” loogikat järgides. Neil põhimõtetel toimub juba planeerimine veemajanduses ja hakkab toimuma muudes keskkonnavaldkondades.

KS tegevuse jätkamisel poleks SMH tegemine meetodiliselt tingimata vajalik. Keskkonnakaitse alase tegevuse otstarbekaks ühildamiseks avaliku sektori juhtimisse on vajalik pigem KS üldine vaahindamine. Kaaluda võiks ka pädevate asutuste keskkonnajuhtimise auditi tegemist koos koolitusvajaduse selgitamisega. Samuti vajavad koolitust valitsusvälised organisatsioonid. SMH protsessi kohaldamine KS puhul on mõnevõrra kunstlik, kuid seni kui põhjalikumat hindamist ei rakendata siiski vajalik.

Strateegilise keskkonnamõtjude hindamisel lähtuti KS ja EL keskkonnaeesmärkidest, järgides samal ajal säästva arengu üldiseid eesmärke [2; 3; 24].

Töö erineval etappidel arutasime valdkonnajuhtidega majanduse ja keskkonna vastastikuseid seoseid ning jätkusuutliku (säästva) arengu põhimõtteid. SMH töörühm esitas töö eri etappidel oma ettepanekud KS täiendamiseks (vaata peatükk 9).

Keskkonnaeesmärkide elluviimiseks vajalike tegevuste võimalikku keskkonnamõtju hinnati SMH ekspertide kogemusele tuginedes arvestades kavandatava tegevusega sarnase tegevuse senisest mõju. Keskkonnamõtjude hindamise metodoloogilised põhimõtted on eesti keeles kirjeldatud KMH käsiraamatus [27]. Tähelepanu pöörati KS eesmärkide elluviimise võimalikele kumulatiivse iseloomuga mõjudele, kuid materjali üldistustase ei võimaldanud selles osas olulisi järeldusi teha.

Alternatiive projektipõhise KMH mõistes sellise laiaulatusliku programmi SMH protsessis käsitleda ei saa. SMH käigus rea põhidokumendi täiendamisettepanekuid, mis loovad eeldused keskkonnapoliitika täielikumaks järgimiseks KS elluviimisel. Soovi korral võib alternatiivina käsitleda KKM UKS 05.02.2004 versiooni ja SMH ekspertide ning KKM spetsialistide koostöös valminud 03.2004 UKS versiooni (peatükid 1-4) ning 0 alternatiivi – keskkonnastrateegiast loobumist.

Võib väita, et KKM poolt koostatud UKS 05.02.2004 versioon lähtub suuresti KKM valitsemisala tegevustest. Ekspertid juhtisid tähelepanu laiema lähenemisviisi vajalikkusele (vaata peatükk 8.3) ja esitasid oma alternatiivsed ettepanekud (vaata peatükk 9).

Töö käigus andis tunda ajapuudus EL ühinemise perioodil KS ja keskkonnapoliitikaga laiemas mõttes tegelemiseks (“aega mõelda ei ole”). Eelnevast tingitult oli väga ebahütlane UKS

05.02.04 ja on ka 03.2004 versioon. Töö käigus lülitus töösse KS koostamisel akadeemik Anto Raukas, kes oli ka 1997 aasta KS toimetaja.

KS ja SMH koostamise käigus esines ebaselgus otsustamise mehhanismide osas.

Peamiste kasutatud materjalide nimekiri on toodud aruande lõpus. Jooksev informatsioon avaldati Keskkonnaministeeriumi koduleheküljel. Käesoleva SMH töömaterjalid säilitatakse AS Maveses. SMH programm, avaliku arutelude protokollid, kolmandate isikute ettepanekud ja vastused neile koos arvestamise või mitteamestamine põhjustega on aruandele lisatud.

Käesolevat SMH-d tuleb vaadelda põhidokumendi (KS), Eesti ja EL arengu kontekstis.

Väga oluline on, et põhidokumendi koostajad planeeriks järgmisel KS uuendamisel või selle ühildamisel KTKga põhidokumendi koostamiseks ja SMH materjalidega tutvumiseks ning nende läbiarutamiseks piisavalt aega. Planeerimises ja SMHs osalemine eeldab tutvumist mahukate taustamaterjalidega (vaata kasutatud materjalid) ja konsulteerimist ekspertidega, mis pole sageli võimalik igapäevase töö raames.

SMH protsess ei saa korvata üldisi vajakajäämisi arengukavade koostamisel. Planeerimisprotsesside sagedaseks puuduseks on see, et alustatakse vahendite jagamisest või on see muul moel välja kujunenud. Seepärast ei loeta oluliseks olukorra analüüsi ja eesmärkide põhjendatud püstitamist. Hindaja ei saa samaaegselt koostada põhidokumendi puuduvaid osi ja analüüse ning dokumenti hinnata [20; 21; 46].

Üheks võimaluseks planeerimisprotsessi kontrolli all hoida ja infovahetust tagada on huvitatud osapooltest ja ametkondade esindajast ning ekspertidest koosnevate töörühmade või ümarlaudade kasutamine.

6 KS TEGEVUSTE HINDAMISE KRITEERIUMID

Kriteeriumid ja indikaatorid (näitajad). Kriteerium on eristamise alus ja otsustamisvahend. Indikaator on abivahend nähtuse kindlakstegemiseks ja ligikaudseks mõõtmiseks. Näiteks nõuab veekogu seisundi määramine ülevaatlikke teadmisi veekogu vee keemilisest koostisest, veekogu morfoloogiast ja elustikust ning nende vastavusest erinevatele nõuetele. Teades ühte näitajat (indikaatorit) saame me hinnata veekogu seisundit ainult selle näitaja suhtes.

Silmas tuleb pidada ka Eesti arengu eripära vanade EL maadega võrreldes. Kui tihedalt asustatud maades on väga oluline kasvõi vaevumärgatav edu looduslike alade (näiteks märgalade) taastamisel, siis meil on suureks probleemiks osade maapiirkondade hülgamine koos võsastumisega. Seepärast ei ole kõik EL väljatöötatud näitajad ja tegevused (näiteks märgalade juurdeloomine [37]) meile olulised.

Strateegilise juhtimise seisukohalt on oluline, et olulised keskkonnaaspektid oleks teada ja riskid kontrolli all ning tegevusjuhised kõigil tasanditel olemas.

Seega on 1997 aasta KS ja uuendatud hindamise **üldisteks kriteeriumideks**:

- KS määratlus: kas KS käsitleb kõiki olulisi keskkonnavaldkondi, -aspekte ja -riske;
- kas KS käsitletud ja käsitlemata olulised valdkonnad on rahuldavalt kontrolli all mingi muu tegevuskava alusel;
- kas KS käsitletud keskkonnaeesmärkide elluviimisega ollakse planeeritud graafikus.

Kriteeriumi näide: Eesti Valitsus on taganud valmisoleku suurõnnetuste likvideerimiseks.

KS elluviimist ei soosi ka segadus keskkonna seisundi ja loodusvarade kasutamise mõõtmisel – see saab aga alguse juba 97 aasta KSst. KS keskkonnaseisundi ülevaates ei ole süsteemselt välja toodud baastasemete näitajaid ja soovitud mõõdetavaid eesmärke koos baastase sihiga. See töö tuleb lähiajal ära teha. Vastasel juhul on suur töö keskkonnaseirel ja statistilise materjali töötlemisel osati kasutu.

KS tulemuste hindamine olemasolevate keskkonna- ja säästva arengu näitajate [28, 29; 30] alusel nõuab nende näitajate endi analüüsi. Tööks antud aja piires sellist põhjalikku analüüsi pole võimalik teha. Keskkonnanäitajate ühildamise protsess EL tasemel annab lähiajal loodetavasti tulemusi ja aitab korrastada ka Eesti keskkonnanäitajad [57]. Arvestama peame ka seda, et Eesti taasiseseisvumine ja sellega kaasnenud majanduse ümberkujunemine oli määrava tähtsusega Eesti keskkonnaseisundi muutumisel. Sellel foonil KS mõju väljatoomine on keerukas.

7 HINNANG 1997 KS EESMÄRKIDE SAAVUTAMISE KOHTA

7.1 1997 aasta KS määratlus

1997 KS materjali üldistustase. Suur töö KS koostamisel on jäänud ebaühtlaselt üldistatuks. KS erinevate peatükkide ja lisades toodud taustakirjelduse vahel puudub range seos. Lisas 1 *Loodusvarad ja keskkonnaseisund* toodud alapeatükid mets, ulukid, kalavarud, maavarad, muld on strateegia osas kas üldse käsitlemata või üksikute märksõnadega käsitletud.

KS rakendatakse ellu KTK kaudu. Valdkonnad ja eesmärgid, mis on KS välja jäänud pole täielikult kontrolli all. KS ei käsitle suurõnnetusi, ebaselge on vastutuse jagunemine osa suurõnnetuste ennetamisel ja likvideerimisel, mulla kaitsel – need valdkonnad on kogu riigi tasemel ebarahuldavalt valitsetud [25].

Metsapoliitika on välja töötatud suuresti KS sõltumatult ja selle elluviimiseks on olemas eraldi tegevuskava [47].

KS ja KTKs pole määratletud, millised tegevused on prioriteetsed ja kiireloomulised oluliste tagasilöökide vältimiseks (näiteks on hüljatud ohtlike jäätmete kogumisega venitamine viinud piirkonniti joogivee reostumiseni ja võib kaasa tuua toiduainete saastumise; valmisolek suurõnnetusteks ja ennetuslik tegevus on ebapiisavad).

Selgete eelistuste välja toomata jätmine võib luua olukorra, kus piisavalt vahendeid ei suunata strateegilise edu tagamiseks vajalikele projektidele ega kogu riigile ohtlike arengute neutraliseerimiseks. Nimetagem näiteks keskkonnaohutuse tagamist, millest “säätetud” vahendid on senini mitmekordselt kulutatud tagajärgede likvideerimisele. Kohest tegutsemist nõudvate ohtude, sealhulgas inimese tervist ohustavatele keskkonnaprobleemidele keskendumist soovitab ka EL jätkusuutlik arengu strateegia [2] ning keskkonnapoliitika [3].

Tasakaalustatud ja jätkusuutlik majanduskasv on fikseeritud Eesti majanduspoliitika põhi-eesmärgina. Samas pole säästva arengu kontseptsiooni piisavalt lahti mõtestatud. Säästva (jätkusuutliku) arengu määratlus on üldsuse jaoks ebaselge, sellesse suhtutakse kui poliitilise deklaratsiooni. Jätkusuutliku arengu põhimõtteid on võimalik selgitada “rahvusliku rikkuse” mõiste kaudu, mis hõlmab toodetud kapitali, looduskapitali ja inimkapitali [23].

Säästva arengu sisu mõistmiseks on soovitatav see eesmärk kõikides riiklikes tegevuskavades selgelt välja kirjutada: eesmärk on majanduse-, sotsiaalvaldkonna ja keskkonnakaitse tasakaalustatud areng.

KS peaks suunama kogu Eesti iga Valitsuse tegevust. Iga ministeerium peab hoolitsema keskkonna eest kogu oma haldusalal. Siia kuulub ka varasemast tegevusest tulenevate ohtude likvideerimine (jääkrestuse ohustamine ja rikutud territooriumide ettevalmistus tööstusaladeks, sisse toodud võõrliikide leviku ohjeldamine, kasutute objektide likvideerimine jms).

Järeldus: 97 aasta KS strateegia (eesmärkide) osa ei käsitle kõiki olulisi keskkonnavaldkondi ja ei ole integreeritud kogu Valitsuse ning teiste ministeeriumide tegevustega.

7.2 Eesti keskkonnaseisund ja keskkonnaprobleemid

Eesti keskkonnaseisund tervikuna on Euroopa Liidu maadega võrreldes hea. See on tingitud väikesest asustustihedusest, vähem intensiivsest majandusest ja keskkonnasektoris tehtud jõupingutustest. Samas on majandustegevuse negatiivne keskkonnamõju veele ja õhule elanike arvu või majandussektorite tulemuslikkusega võrreldes väga suur.

Eesti on “keskmiselt” puhas maa, kuid Kirde-Eesti, Tallinna ja intensiivsete põllumajandus- tootmisalade keskkonnaseisund on mõnes osas (veekeskkond, maastikud) halb – siin aga elab suur osa elanikkonnast. Majandustegevuse edasisel kontsentreerumisel suureneb surve keskkonnale tööstus- (õhu ja veereostus, jäätmed) ning põllumajanduspiirkondades (maapinnalähedase põhjavee reostamine, veelustik) ja transpordikoridorides (keskkonna- avariid, müra, elupaikade rikkumine). Nendel aladel nõuab rahuldava või hea keskkonna- seisundi saavutamine ja säilitamine kestvaid jõupingutusi.

Oluline osa Eesti territooriumist on rikutud jääkreostusega ja kaetud jäätmete ning aherainega. Suur on keskkonnaavariide sagedus ja nende esinemise tõenäosus. Elanikkonna ning ettevõtjate keskkonnateadlikkus pole piisav. Traditsioonilise maakasutuse vähenemise tõttu nõuab väärtuslike ja pool-looduslike maastike säilitamine pidevat hoolt. Maastike kasutamis- tingimused puhkuseks halvenevad: osa linnade ümbruse puhkemaastikest ehitatakse täis ja või prügistatakse, mujal on eraomanike initsiatiivil alanud maastike sulgemine liikumiseks. Ruumilisel planeerimisel ja ehitamisel ei arvestata tihtipeale piisavalt avalike huvidega, mis läbi halveneb ehitatud keskkonna kvaliteet.

Peame tegelema järgmiste keskkonnaprobleemidega:

- raiskav ja juhitamatu maakasutus;
- maastiku prügistamine ja illegaalne jäätmete ladustamine;
- kaevandatud alade mittetäielik rekultiveerimine;
- ohtlike ainete kasutamise kontrolli ebapiisavus, jääkreostus, keskkonnaavariid;
- Kirde-Eesti, Tallinna ja Harjumaa tööstuspiirkondade kohati halb keskkonnaseisund;
- ehitatud keskkonna kvaliteedi langus (ja/või mitteparanemine) tasakaalustamata ja ebakvaliteetsete otsuste tagajärjel;
- põhjavee ja väikeste veekogude reostumine intensiivse põllumajandusega aladel;
- elustiku ja maastike ohustamine nii majandustegevuse intensiivistumise kui selle lakkamise tõttu maapiirkondades, puhkemaastike vähenemine;
- vääriselupaikade kaitse erametsades;
- kalavarude vähenemine ülepüügi tõttu.

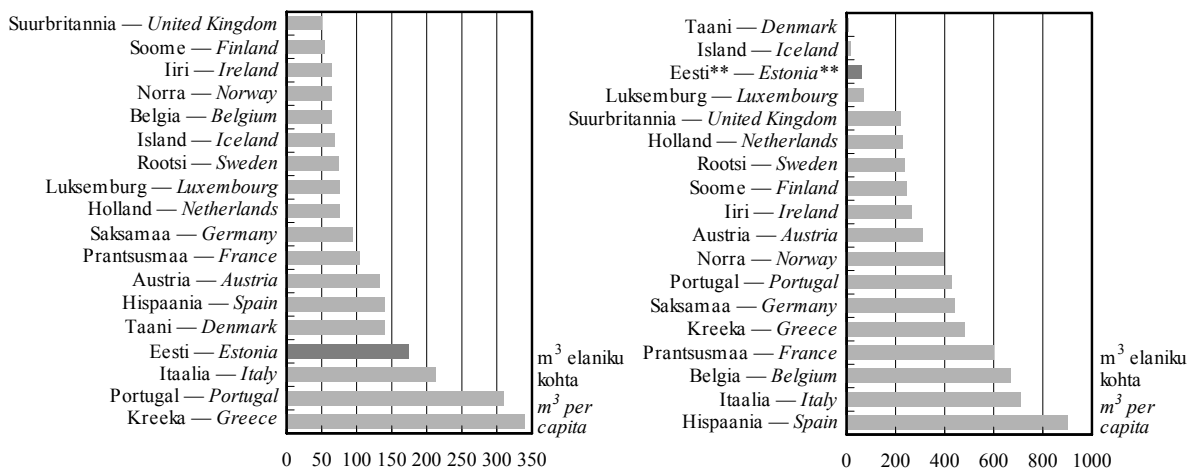
7.2.1 Baasnäitajad

Segadus on mitmete Eesti keskkonnaseisundit iseloomustavate baasnäitajatega alates maa- kasutusest (30% on muu maa kirjas), metsasusest ja lõpetades veekasutusega.

Eesti keskkonnaseisundit kirjeldavate näitajate koondamisel tekkisid raskused andmete võrreldavuse ja informatiivsusega.

Näide: millist informatsiooni annab meile näiteks veevõtu andmete kogumine ja esitamine praegusel kujul? Eriti, kui selles näitajas on segamini jahutusvesi, karjäärdest ärajuhitud vesi ja joogivesi? Seetõttu on Eesti statistiliselt üks suurimaid veeraiskajaid pärast Itaaliat! Ja kas sellest lähtudes on otsustatud vee saastetasu ja ressursikasutuse tasu järsult tõsta? Samas teame, et vee kasutus olmes on langenud juba hügieeniliselt kahtlasele tasemele (vaata lisa 7)?

Graafik 1 Väljavõte Keskkond 2002 (Statistikaamet 2002)

Probleeme on ka pinnaveekogude hea seisundi jõukohase eesmärgi püstitamisega. Praegu kehtiv jõgede vee kvaliteediklassi määramise juhised on niivõrd range, et suur osa Eesti jõgesid jääb kesisesse või halba kvaliteediklassi. Võimalused vee kvaliteedi edasiseks üleriigiliseks parandamiseks aga puuduvad, pigem on ette näha veekvaliteedi halvenemist piirkonniti [48].

Keskkonnaeesmärke ja indikaatoreid (näitajaid) on püütud süstematiseerida Euroopa Liidus [13; 14; 28-32] kui Eestis. Selliseid katseid on ekspert teinud ka RAKi ja MAKi SMH raames [21; 46]. Edasiminekut selles valdkonnas soovib ka Euroopa Liit [57]. Küsimus vajab seega jätkuvat tähelepanu.

7.3 Keskkonnastrateegia eesmärkide täitmise hinnang

Järgnevalt toome SMH ekspertide hinnangu 1997. aastal püstitatud keskkonnaeesmärkide täitmisest (probleemid eesmärgi täitmisel) ja KKM osakondade poolt 2003 aasta augustis koostatud kirjeldused ja ekspertide poolt osaliselt täiendatud kirjeldused, mis on eesmärgi täitmiseks tehtud (mis tehtud).

Keskkonnastrateegia keskendus kümne põhieesmärgi saavutamisele:

1. keskkonnateadlikkus;
2. keskkonnahoidliku tehnoloogia rakendamine;
3. energiatootmise negatiivsete keskkonnamõjutuste vähendamine;
4. õhukvaliteedi parandamine;
5. jäätmemajanduse korrastamine;
6. jääkreostuse vähendamine;
7. põhjaveevarude parem kasutamine ja kaitse;

8. pinnaveekogude ja rannikumere kaitse;
9. maastike ja elustiku mitmekesisuse säilitamine;
10. tehiskeskonna muutmine inimsõbralikumaks.

7.3.1 Keskkonnateadlikkuse edendamine

Eesmärk: säilitada ja aktiveerida Eesti elanike ajalooliselt väljakujunenud keskkonnateadlikkust; kaasata üldsus keskkonda mõjutavate otsuste tegemisse, aktiivsesse keskkonnakaitsetesse ja järelevalvesse; kasvatada uutes põlvkondades keskkonnahoidlikku tarbijamentaliteeti, toetada keskkonda arvestava tarbimisstruktuuri arengut.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Eesti elanike ajalooliselt väljakujunenud keskkonnateadlikkuse säilitamine on majandushuvide surve all raske. Üldsuse huvi keskkonnaprobleemide vastu on vähenenud ja piirdub sageli ainult ebasoovitava objekti tõrjumisega oma naabrusest.

Üldsuse kaasamine keskkonda mõjutavate otsuste tegemisse on ebapiisav. Riiklike arengukavade ja strateegiate väljatöötamine piirdub ainult minimaalsete avalikustamise üritustega, osapoolte ja üldsuse kaasamiseks aega ja ressursse ei ole.

Probleemaatiline on üldsuse kaasamine ehitatud keskkonna planeerimisse. Seni on siin domineerivad kinnisvaraarendajate huvid. Kohalikud omavalitsused ei suuda või sageli ka ei soovi läbi viia kvaliteetset üldplaneeringut.

Üldsuse kaasamine aktiivsesse keskkonnakaitsetesse ja järelevalvesse peaks alguse saama valitsuse piisavast tähelepanust keskkonnale. Keskkonda tuleb käsitleda rahvusliku rikkuse võrdväärse osana majandus- ja sotsiaalvaldkonna kõrval.

Keskkonnahoidliku tarbijamentaliteedi kujundamisel on praeguse olukorras raske edu saavutada.

Vastuolu keskkonnakaitse õigusaktidega püstitatud nõuete ja reaalsete majanduslike võimaluste vahel süvendab osades ettevõtjates jõuetuse meeleolu. Osaliselt levib ka arvamus, et kuna Eesti keskkonnaseisund on üldiselt hea, saab keskkonnahoiu arvelt kokku hoida.

Osa inimesi on oma ümbruse suhtes hoolimatud: seadustest mööda hiilides püstitatakse rajatise randadele, ulatuslik on maastike prügistamine, esineb ohtlike jäätmete hülgamist ja kemikaalide matmist.

Mis tehtud

Paranenud on keskkonnateabe kättesaadavus; koostöö teiste riikidega annab teavet ja tuge; riigimetsas ja looduskaitsealadel on head tingimused inimeste külastuseks.

Eesti on ratifitseerinud (2001) Aarhushi konventsiooni, mis määratleb avalikkusele keskkonnalaiale informatsioonile juurdepääsu ja otsuste tegemise korra, õigused ja kohustused.

Loodud on avalikud andmebaasid keskkonnalaalade ning nende taotluste osas. Toimib tihe koostöö teiste riikidega, mis annab infot ja tuge.

Pärast avaliku teabe seaduse jõustumist 1. jaanuaril 2001. aastal on keskkonnalaalade andmed muutunud avalikkusele kättesaadavamaks. Eesti koostab mitmeid keskkonnalaalaseid andmebaase ja avalikustab neid interneti kaudu, olles sel moel üks maailma arenenumaid

keskkonnateabe levitamises. Olemasolevad ametlikud registrid koondatakse riiklikku keskkonnaregistrisse, mis klassifitseerib andmed ajaliselt ja geograafiliselt. Registris olevaid andmeid tunnustatakse ainsate juriidilist jõudu omavate andmetena.

Keskkonnaalase teadlikkuse ja säästva arengu kontseptsioon on integreeritud Eesti riiklikku põhi- ja keskkonnahariduse õppekavva (võeti vastu 1996) rõhuasetusega loodus-, sotsiaal- ja kultuurikeskkonnal ning ümbritsevasse keskkonda säästva suhtumise põhimõttel. Keskkonnaõpe moodustab osa kõikidest õppeainetest kogu kooliaja vältel. Erinevad institutsioonid, Haridusministeerium ja Keskkonnaministeerium on alg- ja keskkooli jaoks välja töötanud ja kirjastanud loodusliku mitmekesisuse alaseid õppematerjale, mis tuginevad Eesti riiklikus õppekavas ja Eesti keskkonnastrateegias sätestatud keskkonnaalase hariduse põhimõtetel. Eestis on mitmeid VVO-sid, kelle põhitegevuseks on bioloogilise mitmekesisuse kaitsmine või säästva transpordi, energia, põllumajanduse jne edendamine. Sihtasutus "Tiigrihüpe" finantseeris koolidele mõeldus maastiku ja bioloogilise mitmekesisuse multimeedia paketi ("Eesti taimed" ja "Eesti selgroogsed") koostamise. Läbi on viidud mitmeid internetil põhinevaid bioloogilise mitmekesisuse temalisi õppeprogramme koolidele. Koolivälise keskkonnaalase õppe keskusteks Eestis on looduspargid, kus organiseeritakse mitmesuguseid üritusi – ekskursioone, keskkonnalaagreid, seminare, aktsioone, võistlusi, projekte jne.

2000. aastal laste hulgas tehtud küsitlus näitas, et loodusharidusega on lood kehvapoolsed. Vähemalt 60% küsitatud lastest polnud suve jooksul tundma õppinud mitte ühtki taime, looma, lindu ega putukat. Kaitsealasid, mida on üle 300, oli aasta jooksul külastanud vaid 12,5% lastest. Samas näitas teine küsitlus, et RMK loodud puhkevõimalustest looduses on teadlik väga suur osa küsitletutest, kes neid võimalusi ka aktiivselt kasutavad.

2003 aastal viidi läbi küsitlus RMK ja Keskkonnaministeeriumi maine kohta [49]. Eesti elanike jaoks on suhteliselt vähe piiritletud looduse ja keskkonnaga seotud küsimuste vastutusala erinevate institutsioonide vahel. Enamike teemade reguleerijaks peetakse kas Keskkonnaministeeriumit või kohalikku omavalitsust. Enamik eestimaalasi tajub hetkel Eesti looduses olulisi probleemkohti. Kolmeks olulisemaks teemaks peetakse metsade, prügi ja jäätmete ning veega seotut. Probleemidest kõige olulisemateks peetakse metsade kaitse ja säästliku majandamisega seotud teemasid (77% eestimaalastest peab väga oluliseks), prügi ladestamist selleks mitte ettenähtud kohtades (76%) ning puhta joogivee ja põhjavee probleeme (75%). Keskmisest vähem teravamaks hinnatakse loomastiku ja linnustiku mitmekesisuse vähenemisega ning jäätmete ja prügi sorteerimisega seotud probleeme Eestimaalaste arvates on Keskkonnaministeerium usaldusväärne, avatud ja mõjuvõimas institutsioon.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuigi väärtushinnangutes ei ole looduse ja keskkonnaga seotud teemad enamike eestimaalaste jaoks olulisel kohal, tajub enamik inimesi siiski Eesti looduses olulisi probleemkohti. Seega võib oletada, et eestimaalased on küll teadlikud probleemidest, aga ise ei ole valmis keskkonda säästvamalt käituma [49].

7.3.2 Keskkonnahoidliku tehnoloogia rakendamine

Eesmärk: kasutada keskkonda, tooret ja energiat säästlikult, vähendada saasteainete ja jäätmete teket.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Eesmärgi määratlus on ebaselge. Teema all käsitletakse mitmed tegevused, mis siia otseselt ei kuulu (keskkonnajuhtimine, keskkonnatasud).

Parima võimaliku tehnika rakendamisel on probleemiks tootmise rekonstrueerimise suur maksumus ja oskusteabe puudus. Eriti kulukas on PVT rakendamine energeetikas, põllumajanduses ja põlevkiviõli tootmises.

Põlevkivienergeetikas ja põlevkiviõli tootmisel tuleb teha väga suuri kulutusi nii heitmete vähendamiseks õhku, veekaitsele ja jäätmekäitlusele. Tehtud kulutused vähendavad oluliselt tootmise konkurentsivõimet või otstarbekust üldse.

Põllumajandustootmine on viimasel aastakümnel toimunud osaliselt mullavarude arvel.

Maavarade kaevandamisel rikutakse sageli korraga suured territooriumid, kaevandatud alade rekultiveerimine venib või jääbki tegemata.

Mis tehtud

Eesmärk on osaliselt täidetud, eriti välisomanike ettevõtetes. Eestis on ettevõtetel, kes rakendavad keskkonnajuhtimise põhimõtteid, võimalik sõlmida Keskkonnaministeeriumiga vaba tahte lepinguid, taotleda saaste vähendamise korral saastetasude täielikku või osalist asendamist keskkonnainvesteeringute tegemise kergendamiseks. 2001. aastal sai valmis saastuse kompleksse vältimise ja kontrollimise seadus, mis võeti Riigikogu poolt vastu 10. oktoobril 2001. Euroopa Liidu liikmesmaade praktika on näidanud, et nimetatud seadus hoogustab tunduvalt tänapäevaste ja keskkonnahoidlike tehnoloogiate juurutamist ning aitab ennetada keskkonnariski. Samal ajal on saastuse kompleksse vältimise ja kontrolli seaduse abil võimalik asendada erinevad keskkonnalaad (nagu vee-erikasutusluba, õhusaasteluba, jäätmeluba jne) kompleksloaga, mis käsitleb keskkonnasaastuse kõiki aspekte.

2002 aastal alustas TTÜ Põlevkiviinstituut Parima Võimaliku Tehnika kirjelduse koostamist, mis jätkub ka 2003 aastal.

AS Narva Elektriijaamad on alustanud Balti soojuselektriijaamas aegunud katelseadmete väljavahetamist. Uued keevkühikud on säästlikuma ning vähema saasteheitega õhku. Töö on kavas lõpetada 2005 aastal.

Mitmetes tootmisharudes (ehitusmaterjalide tööstus, autotranspordi ettevõtted) on läbi viidud Puhtama tootmise alaseid projekte, pilootettevõtetes on saavutatud vee- ja energiasääst, vähendatud jäätmeteket.

Esmakordselt viidi läbi keskkonnasõbraliku suurettevõtte keskkonna-auhinna konkurss, millest võttis osa 8 suurettevõtet (Kunda Nordic Tsement, Optiroc, Eesti Energia, Elcoteq, Tallinna Küte, Kroonpress, Vilma, Repo Vabrikud). Võitjaks kuulutati Kunda Nordic Tsement ja Optiroc.

7.3.3 Energeetika negatiivse keskkonnamõju vähendamine

Eesmärk: vähendada energeetika negatiivset mõju keskkonnale, suunata energiapoliitika tehnoloogia täiustamisele, toota ja tarbida energiat efektiivsemalt, rohkem kasutada taastuvaid energiaallikaid, vähendada energia tootmisel kasvuhooneefekti põhjustavate gaaside tekkimist; kõigi energiakasutusega kaasnevate keskkonnakaitsekulude arvamine energia hinna sisse.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Energeetika ja õhukaitse eesmärgid on osaliselt kattuvad ja tegevuste kirjeldused omavahel kohati segi.

Eestil on siiani puudunud nii põlevkivi säästva kasutamise ja kaevandamise kui ka selle kütusena kasutamise väljavahetamise strateegia.

Põlevkivi kaevandamise ja rikastamise negatiivne mõju keskkonnale vajab endiselt lahendamist: näiteks kaevandatud alade ja ümbruse veerežiimi, vee ärajuhtimise ja põlevate aherainemägede osas.

Kohalikud katlamajad on senini sageli mittekorras ja vedelkütusehoidlad avariihohtlikud.

Hüdroenergia kasutamine tekitab vähese tootlikkuse juures sedavõrd olulist kahju vee-elustikule, et selle kasutamise laiendamisest tuleks loobuda.

Mis tehtud

Küsimusega tegeletakse intensiivselt Eesti Energia tasemel, on ka esimesed tulemused põlevkivienergeetika negatiivse mõju vähendamisel keskkonnale.

Ehitatakse maagaasil töötavate elektri ja soojuse koostootmise jõujaamasid. Uuritakse energiamaksude kehtestamise võimalusi ja mõju. Püstitatakse tuulegeneraatoreid. Muudeti energiaseadust: soodustingimused taastuvatest energialiikidest toodetud energia ostmiseks.

On käivitatud Energiasäästu Sihtprogrammi raames järgnevad tegevused:

- Energeetika arengukavade ja tasuvuse uuringute väljatöötamine maakondadele ja KOVdele;
- Energiaauditite teostamise meetodika väljatöötamiseks tööstusettevõtetele ja organisatsioonilise süsteemi loomiseks. Näidisenergiaauditite korraldamine suuremates energiatootmis- ja tarbimisetevõtetes;
- Hoonete energeetilise sertifitseerimise meetodika väljatöötamiseks;
- Energiasäästualaste teabekampaaniate läbiviimine;
- Energiasäästualane koolitustegevus;
- Soojusvarustuse süsteemide optimeerimise ning elektri ja soojuse koostootmise potentsiaali rakendamise programmi väljatöötamine ja rakendamine.

On koostatud "Taastuvate energiaallikate ja turba rakendamise riiklik programm aastani 2010".

Eesti paiksetest saasteallikatest õhku paisatud suured saasteainete kogused on pidevalt vähenenud. SO₂ on Genfi konventsiooni esimese protokolliga baasaastast 1980 ja tahkete osakeste kogus alates 1995 aastast on vääveldioksiidi (SO₂) kogus kahanenud 68% ja tahkete osakeste kogus 65,8%.

Peamiseks õhusaastajaks on energeetika, mis põhineb peaaegu täielikult fossiilsete kütuste, peamiselt kohaliku põlevkivi, põletamisel. Samas on alates 1992. aastast täheldatud energeetikaga seotud õhusaaste vähenemist, mis tuleneb majandusliku olukorra halvenemisest, samuti elektrienergia nõudluse ja selle Venemaale ja Lätisse suunatud ekspordi vähenemisest. Peamised saasteained on põlevkivi põletamisel tekkivad SO₂ ja tahked osakesed. Eesti on elluviinud jõulist kasvuhoonegaaside alast poliitikat ning püüdnud vähendada energeetikasektori negatiivset mõju, pöörates üha enam tähelepanu puhaste tehnoloogiate ja taastuvate loodusvarade kasutamisele (sihid vaata 9.8.1).

1998. aastal vastuvõetud välisõhukaitse seaduse nõuetest tulenevate tehniliste meetmete rakendamise tulemusena on saasteainete koguseid vähendada hakatud. 2000. aastal vastu võetud suurtest põletusseadmetest välisõhku eralduvate saasteainete heitkoguste vähendamise riiklik programm põhineb Euroopa Liidu direktiivil 88/609/EMÜ ja hõlmab järgmisi punkte:

tehnoloogilised meetmed nagu puhastusseadmete vahetamine; üleminek puhtamatele kütustele (gasifitseerimine); madalama väävlisisaldusega kütuste kasutamine.

Majandusministeeriumis on koostamisel uus Energiamaajanduse programm, kus põlevkivi säästva kasutamise ja kaevandamise kui ka selle kütusena kasutamise väljavahetamise strateegia küsimustega arvestatakse. Eesti on ametlikult otsustanud jätkata selle maavarakasutamist järgmise 25 aasta jooksul, kuna see on elektrienergia tootmiseks hädavajalik.

Õhusaastet reguleeritakse välisõhu saatelubadega. Keskkonnaministri määrustega nr 60(98), nr 5(99), nr 33 (99)) on kehtestatud saasteainete lubatud piirkontrentratsioonid atmosfääri. Luba väljastatakse kuni 10. aastaks.

7.3.4 Õhukvaliteedi parandamine, sealhulgas sõidukigaasiheite vähendamine

Eesmärk: vähendada saasteainete emissiooni õhku, pöörates peatähelepanu kliimamuutust põhjustavatele ning osoonikihti kahandavatele ainetele ja transpordisaastele.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Edasiminekut pole vähemsaastavate transpordiliikide ja -vahendite (raudtee, tramm, troll) ning teiste ühissõidukite kasutamise arendamisel.

Haloonide kontrolli osas puudub koostöö päästeteenistusega.

Käivitud ei ole kütuse seire.

Mis tehtud

Tulemused on seni rahuldavad - vajalik on üldine sihtprogramm.

Välisõhu kaitse seadus võeti vastu 1998. aastal ja see jõustus 1. jaanuaril 1999. Antud seadus arvestab viimase kahekümne aasta jooksul tekkinud välisõhku käsitlevate uute probleemidega. Seadus reguleerib tegevusi, mis käsitlevad välisõhku paisatavaid saasteaineid, osoonikihti kahandavaid aineid ja kliima muutumist soodustavaid tegureid. Seaduses on arvesse võetud Euroopa Liidu välisõhu kvaliteedi hindamise ja kontrolli raamdirektiivi 96/62/EÜ ning osoonikihi kaitse direktiivi EÜ/3093/94 põhinõudeid.

Eesti on ühinenud piiriülese õhusaaste kauglevi Genfi konventsiooni ja selle nelja protokolliga. Eesti on ühinenud järgmiste Genfi konventsiooni protokollidega: väävliühendite, lämmastikuühendite, lenduvate orgaaniliste ühendite heitkoguste vähendamise ning EMEP protokolliga. Eesti kavatseb ühineda ka väävliühendite heitkoguste edasise vähendamise protokolliga lähitulevikus.

Seisuga 01.01.2000 on Eesti paiksetest saasteallikatest eralduva vääveldioksiidi heitkogus vähenenud 65,6 % võrreldes vastava protokolliga baasaastaga 1980, lenduvate orgaaniliste ühendite heitkogus kõigist saasteallikatest 50,3 % võrreldes vastava protokolliga baasaastaga 1990.

EMEP ühisprogrammi raames töötab Eestis kolm seirejaama - Lahemaal, Vilsandil ja Saarejärvel.

Eesti ühtlustas õiguslikult mootorsõidukite ja nende treilerite ülevaatuse EL direktiivi 96/96/EÜ nõuded, perioodiline ülevaatus on kohustuslik mootorsõidukite kõigile tüüpidele. Ülevaatus toimub iga 6, 12, 24 või 36 kuu tagant, arvestades sõiduki vanust ja kategooriat. Lisaks

teostavad politsei ja Eesti Autoregistrikeskuse eksperdid maanteedel juhuslikke kontrolloperatsioone.

Eestis ei kasutata etüleeritud bensiini alates 1. jaanuarist 2000.a.

Põlevkivi elektrijaamad said EL-iga läbirääkimistel transiitperioodi suurte põletusseadmete EL uue direktiivi 2001/80/EÜ nõuete täitmiseks vääveldioksiidi ja tahkete osakeste kohta kuni 31.12.2015. Teised olemasolevad suured põletusseadmed peavad vastama direktiivi nõuetele alates 1. jaanuarist 2008. Uued suured põletusseadmed, mida Eestis hetkel ei ole, peavad vastama direktiivi nõuetele alates 1. jaanuarist 2003.

1998.a kirjutas Eesti alla Kyoto protokollile.

Õhusaastet piiratakse ka majanduslike meetoditega. Saastetasu on kehtestatud järgmistele saasteainetele: väävliühendid, lämmastikuühendid, süsinikoksiid, süsinikdioksiid, tahked osakesed, lenduvad orgaanilised ühendid ja raskemetallid. Maksumäär sõltub saasteallika asukohast ja tema olemusest. Ettevõtted võivad saada maksusoodustusi, et investeerida vabanev raha puhastusseadmetesse.

Osoonikihi kaitse

Eesti ühines osoonikihi kaitsmise Viini konventsiooni ja osoonikihti kahandavate ainete Montreali protokolliga 1996. aastal. Montreali protokoll jõustus Eesti suhtes 1997. aasta 15. jaanuaril. Montreali protokoll ja selle hilisemate paranduste lõppeesmärk on osoonikihti kahandavate ainete ja neid sisaldavate toodete tootmise ja kasutamise täielik lõpetamine kogu maailmas.

- 1999. aastal ratifitseeris Eesti Montreali protokoll 1990. aasta Londoni ja 1992. aasta Kopenhaageni parandused
- 2002. aastal ratifitseeris Eesti Montreali protokoll 1997. a Montreali parandused
- 2003. aasta kavas on Montreali protokoll Pekingi paranduse ratifitseerimine

Eesti ei tooda ja ei ole kunagi tootnud osoonikihti kahjustavaid aineid ning nimetatud ainete aastatarbimine pole kunagi ületanud 0,3 kg inimese kohta. Selleks, et osoonikihti kahandavad ained kasutuselt kõrvaldada efektiivselt ja minimaalsete kahjudega, Eestis on kasutatud kahte teed: 1 – seadusandlik tee, ja 2 – riiklik programm.

Montreali protokoll kohustuste täitmiseks on ettevalmistatud ja kehtestatud kõik vajalikud õigusaktid, mis võimaldavad Eestil täita Montreali protokoll nõudeid sh on alates 1999. aastast rakendatud ka osoonikihti kahandavate ainete impordi ja ekspordi litsentsimise süsteem. Kuid seoses Euroopa Liidu nõudmistega ja arvestades, et 2000.a 1. oktoobril jõustus uus Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 2037/2000/EÜ osoonikihti kahandavate ainete kohta, mis asendas EÜ määruse 3039/94, on Keskkonnaministeriumil kavas aastatel 2003-2004 teha vastavad parandused ja muudatused osoonikihi kaitset pudutavas seadusandluses.

Osoonikihti kahandavate ainete järkjärgulise käibelt kõrvaldamise riiklik programm kinnitati Vabariigi Valitsuse 4. mai korraldusega nr 531-k. Maailma keskkonnanfond (GEF) kinnitas selle programmi finantseerimise 2000. aasta septembris. Kogu programmi maksumus on 750,895 USA dollarit, ehk ligikaudu 12 mln. Eesti krooni. Programm on arvestatud kolmeks aastaks (2001-2004).

1. Montreali protokoll lisa A,I ja B ained (edaspidi CFC-d)

- Esmaste CFC-de import ja eksport on keelatud alates 2002. aastast;

- Eesti valitsus lubab CFC-de kasutamist paiksetes seadmetes ja kodukülmikutes niikaua, kui need külmained turul on;
- Osooniprogramm võimaldab külma- ja kliimaseadmete hooldamise ja teenindamise eesmärgil paindlikult minna üle esmaste CFC-de kasutamisest kogutud ja taasväärtustatud CFC-de kasutamisele ja seejärel valutult lõpetada kõikide nii esmaste kui ka kokkukogutud ja taasväärtustatud ainete kasutamist 2004. aasta 1. maiks.
- Haloonide tootmine, kasutamine, import ja eksport on keelatud. Erandiks on haloonide kasutamine kriitilistel kasutusosaladel;
- Haloonide import ja eksport kriitilisteks kasutusosaladeks on lubatud;
- 2000. aastal alustati UNEP/UNDP algatusel ja rahastamisel ühise Eesti-Läti-Leedu halooniprojektiga "Baltimaade regionaalne haloonipank". Kogutud haloonid on kavas hävitada või eksportida kriitilisteks kasutusosaladeks riikidesse, kes on ühinenud Montreali protokolliga.

3. Montreali protokollis lisa C ained (edaspidi HCFC-d)

- Esmaste (HCFC-de) kasutamine on lubatud aastani 2010;
- Kogutud ja taasväärtustatud HCFC-de kasutamine on lubatud aastani 2015;
- 2004. aastast on HCFC-de import/eksport keelatud riikidesse/riikidest, kes ei ole ühinenud Montreali protokolliga.

7.3.5 Jäätmetekke vähendamine ja jäätmekäitluse korrastamine

Eesmärk: toetada toorme ja materjalide säästlikku kasutamist, piirata jäätmete tekkimist ja soodustada nende taaskasutamist, vähendada jäätmetest põhjustatud keskkonna saastamist ja jäätmetega saastatud alasid, arendada jäätmekäitlust, eriti ohtlike jäätmete käitlust.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Terviklikult toimivat jäätmekäitlussüsteemi pole suudetud luua.

Ohtlike jäätmete käitluse detsentraliseeritud süsteem on ebakindel.

Jätkub jäätmete illegaalne ladestamine ja maastiku risustamine.

Püstitatud eesmärk jäätmete mahu osas on liigoptimistlik, tekkivate jäätmete kogus suureneb nii üldise koguse kui ka olmejäätmete osas (jäab tõenäoliselt üle 300 kg – tegelik kogus inimese kohta oli 2002 – 387 kg).

Jäätmete taaskasutamise suurendamise eesmärk kuni 50%-ni aastaks 2010 vajab täpsustamist. Arvestades ka põlevkivi kaevandamise ja töötlemisega seotud jäätmetega on ülesande täitmine ilmselt võimatu.

Üheks kriitiliseks momendiks on kujunenud põlevkivi töötlemisjäätmete ladestamistehnoloogia täiustamine. Praegu (2004. a) puudub tehnoloogia senise tuha hüdrotranspordi asendamiseks.

Jääkreostuse osas haakub eesmärk jääkreostuse likvideerimise (eesmärk 3.6) ja põhjavee kaitsega (eesmärk 3.7). Nagu näitas järgnev praktika ei olnud jääkreostuse jaotamine kolme eesmärgi vahel otstarbekas, arvestades seejuures ka KKM struktuuri.

Linnakeskkonna probleemiks on veel koduloomade sõnnik, mis reostab tänavaid ja haljasalaid.

Mis tehtud

Eesmärk, mis püstitati 1997. a kinnitatud keskkonnastrateegias on seni suhteliselt hästi tähtõõtanud. Sellel ajal püstitatud eesmärk oli vastavuses ka EL vastavate dokumentidega.

KS esitatud praktiliste lahendite pingerida (alleesmärgid) on aktuaalne ja kasutatav ka tulevikus.

Püstitatud eesmärgi täitmisel on saavutatud teatud edu. Optimeeritud on olmeprügilate arv. Üleriigiliselt toimiv jäätmekäitlussüsteem on välja arendamisel.

Püstitatud eesmärgi täitmisel on saavutatud teatud edu, nagu:

- Optimeeritud on olmeprügilate arv.
- Üleriigiliselt toimiv jäätmekäitlussüsteemi on välja arendamisel.
- Uute prügilate rajamine ja vanade sulgemine toimub EL nõudeid järgides
- Olmejäätmete ladestamisel on 2004. aastaks saavutatud tase, kus kuni 60% jäätmeid ladestatakse vastavalt keskkonna- ja tervisekaitse nõuetele

Samas ei suudetud sarnaselt arenenud riikidega piirata jäätmete teket, seda nii tavajäätmete kui ka ohtlike jäätmete osas.

Jäätmeseaduses (RTI 2004, 9, 52) on kajastunud EL põhilised jäätmeid käsitlevad õigusaktid, need on raamdirektiiv 75/442/EMÜ jäätmete kohta ja raamdirektiiv 91/698/EMÜ ohtlike jäätmete kohta. Samuti on hiljuti vastuvõetud uues jäätmeseaduses arvestatud lähiminevikus vastuvõetud EL õigusaktidega, mis käsitlevad nn probleemtoodetest tekkivaid jäätmeid (patareid ja akud, mootorsõidukid ja nende osad; elektri- ja elektroonikaseadmed; PCB-sid sisaldavad seadmed). Osaliselt on nimetatud jäätmete kohta Eestis rakendusaktid juba olemas.

4. detsembril 2002. a kiitis Riigikogu heaks "Üleriigilise Jäätmekava". 2002. aastal koostati 10 maakonna jäätmekavad. Varem koostatud maakondlikud jäätmekavad on läbi vaadatud.

Direktiiv 94/62/EMÜ pakendi ja pakendijäätmete kohta on ülevõetud pakendiseaduse ja pakendiaktiisiseaduse ning nende alamate õigusaktidega. Pakendiseadusega sätestatud pakendijäätmete taaskasutamise tase 2001. aasta 30. juuniks jäi saavutamata. Välja töötamisel on uued eesmärgid pakendijäätmete taaskasutamise alal, mis sätestatakse uue pakendiseadusega. Loomisel on üle-eestiline pakendijäätmete kogumise ja taaskasutamise süsteem, mis võimaldaks täita pakendiseadusega sätestatud eesmäärke. Uue pakendiseaduse eelnõu on ette valmistatud ja seda menetleb praegu (2004. a märts) Riigikogu.

On rajatud ja rajatakse piirkondlikke, kõikidele nõuetele vastavaid prügilaid, mis annab võimaluse vanade keskkonnaohtlike väikeprügilate sulgemiseks. 2003. a lõpus olid kasutusel järgmised nõuetele vastavad prügilad: Vaivara ohtlike jäätmete prügilala ja Tallinna, Väätsa, Uikala ning Torma tavajäätme prügilad.

2002.a. jäätmestatistika põhjal oli kasutusel 70 prügilat, neis 40 tavajäätmete prügilat. Projekteeritakse jäätmejaamu (taaskasutatavate) jäätmete kogumiseks ja esmaseks töötlemiseks.

Jätkeb üleriigilise ohtlike jäätmete kogumisvõrgustiku rajamine. Võrreldes 1995. aastaga, mil Eestis ladustati ohtlike jäätmeid peamiselt muude jäätmetega koos prügilatesse, on ohtlike jäätmete kogumine ja käitlemine palju paremini organiseeritud. Ölide ja muude tööstusliku

päritoluga ohtlikke jäätmeid kogutakse ettevõtetes kohapeal. Peale selle on üles seatud kodumajapidamistest ja väikeettevõtetest pärinevate ohtlike jäätmete (vanad ravimid, elavhõbeda termomeetrid, kasutatud õlid, värvid, lakid, lahustid, kasutatud õlifiltrid ja autoakud) kogumiskonteinereid. Üle kogu maa on loodud 54 ohtlike jäätmete kogumispunkti ning lisaks on Tallinnas ja Tartus elanikel võimalus jätta ohtlikke olmejäätmeid bensiinjaamadesse. Asutatud on kaks ohtlike jäätmete kogumiskeskust ja üks ohtlike jäätmete käitluskeskus.

Põlevkivi keemiatööstus ja põlevkivienergeetika tekitab iga aastal 94-98% kogu Eesti ohtlike jäätmete kogusest. Praegu tegeletakse põlevkivituha ladestamise uue tehnoloogia väljatöötamisega eesmärgiga vältida tuha ladestamist kõrge leeliselisusega vedeljäätmetena. Uus tuhaladestustehnoloogia peab olema täies mahus kasutusele võetud hiljemalt 2009.a.

Põlevkiviõli tootmisel tekkiva poolkoksi ladestamisel on üle mindud kuivladestamisele.

Pakendiseadusega sätestatud pakendijäätmete taaskasutamise tase 2001. aasta 30. juuniks jäi saavutamata. Välja töötamisel on uued eesmärgid pakendijäätmete taaskasutamise alal, mis sätestatakse uue pakendiseadusega. Loomisel on üle-eestiline pakendijäätmete kogumise ja taaskasutamise süsteem, mis võimaldaks täita pakendiseadusega sätestatud eesmärgid.

EL loomsete jäätmete ladustamis- ja töötlemise veterinaar reeglistiku käsitleva direktiivi (90/667/EMÜ) rakendamiseks alustati 2001.a. Loomsete jäätmete käitlemist reguleerivad põllumajandusministri määrused“ Loomsete jäätmete liigitus, nende käitlemise veterinaarnõuded ning käitlemisega tegelevate ettevõtete tunnustamise kord” (RTL 2000, 120, 1874; muudatused) ja “Eri riskiastmega loomsete saaduste käitlemise veterinaarnõuded” (RTL 2001, 77, 1036; muudatused). Eeldatavalt hakkab 2004. a suvel tööle loomsete jäätmete käitluse tehas.

1999. aastal oli reoveesetete ja kanalisatsioonijäätmete koguteke 450 000 tonni (mürgkaal). 2002. a jäätmetestatistika järgi tekkis reoveepuhastusjäätmeid üle 350 000 tonni, millest taaskasutati ligi 180 000 tonni.

Korraldatakse jäätmekäitluse alaseid koolitusi.

7.3.6 Jääkreostuse likvideerimine

Eesmärk: likvideerida tegevuse lõpetanud objektidest põhjustatud jääkreostus ja taastada rikutud maastikud.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Seadusega pole selgelt määratletud vastutus vana reostuse eest, samuti vastutus jääkreostuse likvideerimise eest omaniku vahetumisel.

Enamus jääkreostusest on tekkinud endise NL sõjaväe või tööstusettevõtete tegevuse tagajärjel ning keskkonnaprobleemide lahendamise eest vastutab Eesti riik. Jääkreostus ohustab endiselt inimeste tervist ja põhjavett, praeguse finantseerimismahu juures jääb KS ülesanne täitmata [26].

Erastamisel saadud vahendeid ei kasutatud erastatud objektide korrastamiseks, kuid vastutus vana reostuse eest on erastamislepingute alusel enamasti riigi kanda.

Jääkreostusega tegelemine projektipõhiselt on viinud olukorrani, kus osa isegi eriti ohtlike objekte jäetakse unustusse, kuna keegi ei esita nende kohta projektiettepanekut.

Ebaselged on jääkreostuse, veekaitse ja jäätmete ning mäetööstuse poolt rikutud alade rekultiveerimise tegevuste vastutusosalad.

Pole välistatud uute põhjavee ja pinnase reostuskollete teke. Ohtlikud on keskkonnanõuetele mittevastavad vedelkütuse hoidlad. Kohalikud omavalitsused pole suutnud uuendada kõigi katlamajade mahutiparke. Viimased suuremad jääkreostuskolded kujunesid Kärkla (1992) ja Aruküla (1994) katlamajades aset leidnud avariide tagajärjel. Reaalset ohtu kujutavad senini hüljatud kütusehoidlad, endised asfaltbetoonitehased ja mitmesugustes vanades panipaikades ladudes vedelevad kemikaalid. Hoolimata senistest jõupingutustest pole kõik sellised objektid arvele võetud ega järelevalve all [26]. Senini pole kontrolli all ohtlike ainete hajumine keskkonda jääkreostuskolletest.

Mäetöödega rikutud maad on osaliselt rekultiveerimata, osa mäetöödega rikutud alasid on hüljatud. Selguse huvides peaks uuendatud keskkonnastrateegias mäetöödega rikutud alade taastamist käsitlema maavarade säästliku kasutamise eesmärgi raames, mitte jääkreostuse all.

Probleemiks on ka osade maavarade leiukohtade reaalne kasutamisevõimalus, kuna maa on võetud kasutusele muuks otstarbeks ehk on vajalik kaevandamisest loobuda muu loodusväärtuse (elupaik) või veevaru kaitseks.

Mis tehtud

Nõukogude perioodist päranduseks saadud ohtlikele jäätmetele, nagu pestitsiidid ja radioaktiivsed jäätmed, ollakse leidmas sobivaid hooldusvõimalusi.

Likvideeriti mürgi- ja väetiseladude hooneid. Suured pestitsiidide ülejäägid on nüüdseks ohutult ladustatud. Osa pestitsiide on saadetud hävitamiseks välismaale. Meditsiinilise ja laboratoorse päritoluga radioaktiivsete jäätmete kogumine ja käitlemine toimub eraldi tavajäätmetest.

Lokaliseeriti hüljatud sõjaväeobjektidel naftasaadustest tingitud põhjaveereostust. Koristatakse endisi "Eesti Kütuse", "Eesti Raudtee", hüljatud tööstusalade ja põllumajandusettevõtete hüljatud objekte. Rekultiveeritakse põlevkivikarjääre ja hüljatud karjääre.

Tööstusjäätmeheidlate sulgemine ja rekultiveerimise tööd on eeluuringute ja projekteerimise staadiumis. Kõrgendatud keskkonnariskiga jääkreostusobjektide isoleerimine looduskeskkonnast on lõppjärgus Sillamäe jäätmeheidlas.

Süsteemne tegevus **jääkreostuse arvelevõtmiseks** algas taasiseseisvumise perioodil samaaegselt endise NL vägede väljaviimisega. 1992. a. lõpus alustas Keskkonnaministeerium NSVL armee tekitatud keskkonnakahjustuste inventeerimist. Reostuse hindamis- ja likvideerimistööde koordineerija oli Keskkonnauuringute Keskus. 1995. a. valmisid kaks AS Mavesi koostatud ülevaatlikku aruannet: "Eesti reostunud alade koondkataloog ja kaart. Tsiivilobjektid" ja "Eesti reostunud alade koondkataloog. Inventariseeritud endiste NL sõjaväeobjektide pinnasesaaste". See oli katse koondada tähtsam andmestik reostuskollete kohta, jaotada need ohtlikkuse alusel.

On ilmunud kogumik "Endise Nõukogude Liidu sõjaväe jääkreostus ja selle likvideerimine" Tallinn 1999. 2001. aastal valmisid uued jääkreostust käsitlevad ülevaatlikud tööd: "Ida-Virumaa jääkreostuskollete likvideerimise tegevuskava ja jäätmekava", AS Maves, 2002, "Eesti jääkreostuskollete andmebaasi täiendamine ja investeringute plaan", AS Maves, 2002 ja "Ohtlike jääkreostuskollete järelevalve ja kontroll", AS Maves, 2002. 2003. aasta lõpuks inventariseeriti jääkreostuskolded (edaspidi JRK) asfaltbetoonitehaste osas, ülejäänud suuremate JRK osas on töö kavas viia lõpuni 2004. aastal. Need tööd annavad ülevaate

jääkreostuskollete olukorrast, JRK järjestuse ohtlikkuse järgi, taaskasutamisevõimalustest ja korrastamiseks vajalikest investeringutest.

7.3.7 Põhjavee säästev kasutamine ja kaitse

Eesmärk: kindlustada põhjaveevarude kvaliteet ning tagada nende säästlik kasutamine ja kaitse.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Pandivere kõrgustiku põhjavee formeerumisala tõhusa kaitse eesmärgi täitmine 2005 aastaks on kaheldav, selle saavutamiseks on vajalik Keskkonnaministeeriumi ja Põllumajandusministeeriumi koostöö.

Põhjavee reostuse peamiste allikate likvideerimine 2005-ndaks aastaks on võimatu jääkreostuse programmi mahajäämuse tõttu.

Enam tähelepanu tuleb pöörata kõigile elanikele võimaluse loomiseks tervisele ohutu joogivee (põhjavee) saamisel. Eestis on mitmeid piirkondi, kus seni puudub alternatiiv tervisele ohtliku vee kasutamisele oma reostunud kaevust (reostunud õlisaaduste, nitraatidega, mikroorganismidega, looduslik suur fluori sisaldus).

Selgelt tuleb määratleda looduslikult suure radionukleiidide sisaldusega põhjavee kasutamise piirangud.

Joogiveevarustuse ja põhjavee ning pinnavee kaitse tegevused on läbisegi – need tuleks edaspidi selgemalt lahku viia.

Mis tehtud

Täiendatud on siseriiklikke õigusakte ja ühtlustud neid EL direktiivide ja standarditega.

Keskkonnastrateegia eesmärk rajada tervist ohustavate ohtlike ainetega reostatud veehaaretega asulates joogivee varustussüsteemid – eesmärk on osaliselt täidetud (Tapa, Aruküla, Kärkla). Ülesande täielik täitmine 2005. aastaks on kaheldav.

Endine nõukogude kord jättis endast maha arvukalt sõjaväe, tööstuse ja põllumajanduse poolt reostatud kohti ehk jääkreostusalasid. Osa neist reostab senini merd, pinnaveekogusid ja põhjavett. Arvukad, väikesed hajali asuvad tööstusettevõtted, raudtee või kolhooside juurde kuulunud naftasaaduste- või endiste põllumajandusettevõtete kemikaalihoidlad lekivad ja reostavad põhjavett tänapäevani. Põllumajandustootmise langusega on vähenenud surve keskkonnale. Veiste, sigade ja kodulindude arvukuse järsk langus on tänaseks stabiliseerunud. Sõnnikumajandus vajab endiselt korrastamist ja kujutab endast olulist põhjavee ja pinnaveekogude punktreostusallikat. Põllumajandustootmine kontsentreerub viljakamatele aladele [48]. Orgaaniliste väetiste kasutamine on vähenenud, osa sõnnikut jääb majanduslikel põhjustel laotamata. Samas tõuseb mineraalväetiste kasutamine.

7.3.8 Pinnaveekogude ja rannikumere kaitse

Eesmärk: ratsionaalse kasutamisega tagada siseveekogude ja rannikumere ökoloogiline tasakaal ning kalavarude ja vee-elustiku looduslik taastootmine.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Pinnaveekogude hea seisundi eesmärgi püstitus on seni ebaselge, kehtivate õigusaktidega püstitud eesmärgid pole jõukohased.

Kalavarude ja veeelustiku loodusliku taastootmise soodustamise osas on senine tegevus ebapiisav.

KS püstitatud eesmärkide püstitus on liiga kitsas – siin puuduvad näiteks ohtlike ainete leviku probleemid veekeskkonnas ja (mere) suurõnnetuste vältimise ning likvideerimise teema.

Mitmed väiksemad veekogud on halvas seisundis.

Kirde-Eesti tööstuspiirkonnas jätkub saasteainete (põlevkivifenoolide, toksiliste põlevkiviõlisaaduste, raskmetallide) uhtumine pinnavette põlevkivi töötlusjäätmete ladustuspaikadest.

Mis tehtud

Eesmärgi täitmiseks on vastu võetud ja täiendatud mitmeid veealaseid õigusakte, mis arvestavad Euroopa Liidu direktiive.

Riikliku pinnaveeseire tulemused näitavad, et aastatel 1994-2001 on paranenud veekogude seisund (Lääne-Eestis, Ida-Eestis jm) ja seda võib ütelda ka rannikumere kohta. Tööstus- ja põllumajandustootmise vähenemise, mitmete heitveepuhastite valmimise või rekonstrueerimise tulemusena on veekogude reostuskoormus vähenenud. Põllumajanduse tekitatud hajureostus pole praegu märkimisväärne, kuna enamik suurfarme on likvideeritud ja väetiste kasutamine on oluliselt vähenenud. Samas on endiselt veekvaliteedi probleemid Soome lahte suubuvatel jõgedel (Keila jõgi, Väana jõgi, Purtse jõgi, Pühajõgi jt) ja samuti paljudel väikejõgedel saartel ja Eesti mandriosas, mis on reostustundlikud, kuna nende isepuhastusvõime on madal. Suur osa Eesti järvi on täis settinud ning seetõttu reostavad need ennast juba ise. Endiste ühismajandite väikepuhastite seiskumise tõttu on halvenenud mitmete sisemaa väikejõgede ja järvede seisund. Kirde-Eesti tööstuspiirkonnas jätkub saasteainete (põlevkivifenoolide, toksiliste põlevkiviõlisaaduste, raskmetallide) uhtumine pinnavette põlevkivi töötlusjäätmete ladustuspaikadest.

Keskkonnaministri 2001. a 22. juuni määruse nr 33 “Pinnaveekogude veeklassid, veeklassidele vastavad kvaliteedinäitajate väärtused ning veeklasside määramise kord” (RTL 2001, 81, 1108) kohaselt jagatakse jõed ja järved vee keemilise koostise alusel viide kvaliteediklassi, mis peegeldavad veekogu vee kvaliteedi kõrvalekallet looduslikest tingimustest. Euroopa Liidu Vee Raamdirektiivi järgi peab aastaks 2010 pinnavee kvaliteet olema hea. Eelnimetud määrus püstitab ülejõu käivad eesmärgid vee kvaliteedile.

Lähtudes eelnimetatud määruses esitatud keemiliste näitajate piirsaldusest ning jõgede ja järvede riikliku seire andmetest, võib öelda, et Eesti jõgede ja järvede veekvaliteet on hetkel rahuldav.

Veekogude ratsionaalseks kasutamiseks koostatakse üle riigi veemajanduskavasid. Kogu Eesti tervikuna on osa Läänemere vesikonnast. Eesti on jaotatud 9 alamvesikonnaks ja nende kohta on alustatud veemajanduskavade koostamist, mis peaks valmis saama 2006.a. Veemajanduskava kogu Eesti kohta peaks valmis saama 2008.a. Veemajanduskavad on vajalikud riigile kuuluva põhjavee ja suuremate pinnaveekogude vee pikemajalisemaks majandamiseks, et vältida või vähendada reostust ja tagada veekogude ja põhjaveekihtide hea seisund ja planeeritud kasutusotstarve.

Heitvee juhtimine veekogudesse on reguleeritud lubade kaudu, mida väljastavad maakondade keskkonnateenistused, tagamaks veekogude ökoloogilise tasakaalu.

Rannikumere kaitse tagamiseks viiakse ellu HELCOM programmi.

7.3.9 Maastike ja elustike mitmekesisuse säilitamine

Eesmärk: tagada Eestile omaste taime- ja loomaliikide elujõuliste populatsioonide, looduslike ja poollooduslike koosluste ning maastike püsimine.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Kaitsealade ja muude keskkonnakaitse alaste kitsenduste süsteem vajab kiiret lõpuleviimist, et tagada maastike ning eluslooduse piisav kaitse ja mitte põhjendamatult pidurdada majanduse arengut. Seadusega ette nähtud kompensatsioonimehhanismid (maade vahetamine) toimivad liiga aeglaselt. Riigieelarves on liiga vähe vahendeid eraldatud looduskaitsete maade väljaostmiseks ja majanduspiirangute kompenseerimiseks (näiteks erametsade vääriselupaikades).

Seni pole selge kuidas korraldada koostöö kogu Eesti territooriumi hea seisundi säilitamiseks väljaspool kaitsealasid, sealhulgas 1997 aasta KS 9 ja 10 eesmärgi tegevuste vahekorrad ja vastutajad.

Planeering on praegu vähetõhus instrument elustiku ja maastike kaitsel. Tegelik looduse kaitse toimub praktiliselt ainult kaitstavatel territooriumidel. Planeeringute tõhusust (eriti väljaspool kaitsealasid) tuleks oluliselt tõsta.

Kalanduse suurimaks probleemiks on varude vähenemine. Arvukuse vähenemine on tingitud nii looduslikest põhjustest (soolsus, eutrofeerumine), ülepuügist kui ka kudemisvõimaluste piiratusest. Viimase peamine põhjus on veekogude paisutamine, mis kahjustab koelmuid ja takistab kalade rännet kudealadele.

Jõelammide võsastumine soodustab kobraste levikut, tekib liiga palju läbimatuid märgalasid, likvideerides väärtuslike kalaliikide elu- ja sigimispaidad, kuid samas laiendades kahepaiksete elupaiku.

Võõrliikidest on ulatusliku levikuga Sosnovski karuputk, mis lisaks maastiku rikkumisele on ohtlik sellega kokkupuutuvate inimeste tervisele. Teistest võõrliikidest võib märkida näiteks kährikut, kes ohustab muu hulgas maaspesitsevaid linde, nende seas paljusid looduskaitsealuseid liike. Läänemerre sattub hulgaliselt võõrliike, keda on arvuliselt kordi enam, kui maismaa võõrliike.

Mis tehtud

Eestis oli seisuga 01.01.2004 360 erinevat kaitseala, 448 looduskaitsealust parki ja üle 1 200 looduse üksikobjekti. Kaitsealade kogupindala Eestis on üle 550 000 hektari ehk üle 10% territooriumist. Eesti metsade kogupindalast (2,2 mln hektarit ehk 52% moodustavad erineva looduskaitsealuse režiimiga metsad 490 000 hektarit (22% metsadest). Umbes 20 000 Eestis teadaolevalt esinevast looduslikust liigist on harulduse või ohustatuse tõttu kaitse alla võetud taime-, seene- ja loomaliike 539.

Eestis arvatakse olevat ligi 40 000 elustikuliiki. Seni on neist leitud umbes 23 500 (eelmisses lõigus on ümmargusem arv) ehk 60%. Vaid 8600 liigil ehk umbes viiendikul meie elustikust on hinnatud ka ohustatuse astet. Punase raamatu hinnangul on neist 1314 liiki ehk 15% on ohus või välja surnud. Kiskjate arvukus on suurenenud (vaata lisa 7).

Intensiivistub kaitsekorralduskavade ettevalmistamine alade ja liikide kaitse korraldamiseks, sealhulgas tegevuste ja nende maksumuste analüüs. Välja on töötatud loodusressursside (mets, kalad, metsloomad, seened, taimed) kasutuslubade süsteem, mis reguleerib loodusliku mitmekesisuse kasutust.

Riigi ühe tähtsama bioloogilise ressursi – metsa majandamiseks võeti 1997. aastal vastu Eesti metsapoliitika. Kalanduse ja jahinduse ressursidele on sätestatud tarbimiskvoodid.

Juhindudes Eesti metsapoliitikast, parandati 1999. aasta jaanuaris jõustunud metsaseaduse formuleerimise käigus oluliselt bioloogilise mitmekesisuse kaitset käsitlevat osa. Täiesti uue peatükina toodi tulundusmetsade bioloogilise mitmekesisuse kaitseks seadusesse sisse võtmebiotoobi mõiste. Tänapäevaks on kaitstud ca 8700 ha võtmebiotoope. Probleemaatiline on vääriselupaikade kaitse erametsades.

Eesti metsanduse arengukava (aastateks 2001-2010) koostamine algas 1999. aastal, mil eelnenud metsanduse arengu programmi eesmärgid (metsapoliitika (1997) ja metsaseaduse formuleerimine (1998)) - olid saavutatud. Riigikogu kinnitas metsanduse arengukava 13. novembril 2002. Arengukava elluviimiseks on ettevalmistamisel uus metsaseadus, kus on kajastamist leidnud metsateatiste süsteem.

Mitmekesisuse säilitamise eesmärgil asustatakse veekogudesse noorkalu (lõhe, meriforell, merisiig). Asustamisel lähtutakse Keskkonnaministri poolt 2002 aastal kinnitatud programmist “Riiklikku kaitset vajavate ja ohustatud kalaliikide kaitse ja kalavarude taastootmine 2002-2010”.

Kuna põllumajandusega tegeletakse Eestis iga aastaga aina vähem, siis põllumajandusmaa, eriti vähe viljaka söötijäänud maa kasutamise alternatiivseks võimaluseks on metsastamine. Seejuures tuleb vältida puhtpuistute rajamist.

Bioloogilise mitmekesisuse kaitse korraldamise põhimõtete sidumiseks põllumajandusega on tehtud märgatavaid edusamme. Mitmeid loodulike mitmekesisuse säilitamise alaseid tegevusi toetatakse Eesti maaelu arengukava 2004 – 2006 toetuskeemidega.

Poollooduslike alade hooldamisele aitab Keskkonnaministeerium kaasa finantseerides niidukoosluste hooldamist. Sellistel niitudel on bioloogilise mitmekesisuse seisukohast tihti-peale suur väärtus (nt. on ühe ruutmeetri suuruselt pinnalt leitud 76 erinevat taimeliiki), kuid neid ähvardab niitmise või loomade karjatamise puudumisel loomuliku metsastumise oht. Niitude niitmise eest maaomanikele maksmine on lühiajaline lahendus. MAKi meetmete raames kaasatakse antud tegevuste rahastamiseks EL finantse [20].

2001. aastal esitas Keskkonnaministeerium uuendatud bioloogilise mitmekesisuse kaitseprogrammi ja tegevuskava valitsusele kinnitamiseks.

2000. aastal juulis kinnitas valitsus Eesti Natura 2000 elluviimiseks riikliku programmi koos kaheaastase tööplaani ja vastava eelarvelise rahastamisega.

1997. aastal kinnitas valitsus Ramsar-i konventsioonist tulenevate kohustuste täitmise programmi, millel on üks tõsine puudus – nimelt ei sisalda see programm finantseerimise kava. Samas määrati kindlaks üheksa uut kaitsealust piirkonda ja muudeti olemasolevate piire. Need kümme ala olid küllaltki heas seisukorras, seega polnud seal taastamistööd vaja läbi viia. Igal alal peab olema oma kaitsekorralduskava ja need peavad valmima Ramsar-i konventsioonist tulenevate kohustuste täitmise programmi kohaselt 2002. aasta jooksul. Programm näeb ette veel kümne ala moodustamist 2010. aasta lõpuks.

Eesti territooriumist 30% on märgalad. Eestis on säilinud ulatuslikud looduslikud sood, märgalad laienevad hüljatud kuivendatud põllumaade (eelkõige poldrid ja jõgede lammialad) arvel. Sooelupaikade oluliseks kahjustajaks lähiminevikus on olnud kuivendamine. Eesti märgalade kaitse lähituleviku valupunkt on turbakaevandamise ohjeldamine. Lähtudes säästva arengu seadusest, määras Vabariigi Valitsus 14. augustil 1996 turba kaevandamise aastalimiidiks 2,47 miljonit tonni, st. kaevandamine ei tohi ületada aastast juurdekasvu.

Tegelikkuses pole turvas taastuv loodusressurss, sest suur osa teoreetilistest turba kasvualadest on kaitsealad või muul otstarbel kasutusel. See on osa ka näiteks Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni ideoloogiast.

Määratletud on alapid – kaitsealad, sh Ramsari alad – kus tegevuse põhieesmärkideks on loodusliku mitmekesisuse kaitse ja säästlik kasutamine.

Turismi arengukava eelnõus on säästva turismi, ka ökoturismi peatükk. Loodud on MTÜ Eesti Ökoturismi Ühendus, mis aktiivselt edendab ökoturismi Eestis. Eesti Turismiagentuur on ülemaailmse ökoturismi aasta tähistamiseks koostanud ökoturismi edendamise tegevuskava aastaks 2002. Tuleks luua loodusturismi kontseptsioon, lähtudes koosluste koormustaluvusest.

Koostatud on riikliku programmi “Põllumajanduskultuuride geneetiliste ressursside riikliku programmi väljatöötamine ja rakendamine aastateks 2002-2006” eelnõu.

On loodud Eesti looduse infosüsteem (EELIS).

7.3.10 Tehiskeskkonna muutmine inimsõbralikumaks

Eesmärk: viia tehiskeskkonna seisund vastavusse tervisekaitse ja säästva arengu põhimõtetega.

Probleemid eesmärgi täitmisel

Senises KS's oli üheks kümnest keskkonnaeesmärkide valdkonnaks *Tehiskeskkonna muutmine inimsõbralikumaks*. Nimetatud valdkonna defineerimine ja määratlemine oli 1997. aastal koostatud keskkonnastrateegia ajal keerukas ja vastavasisulised tavad Eestis nõrgalt väljakujunenud. Olulisemaks põhimõtteliseks probleemiks senise KS tehiskeskkonna valdkonna puhul ongi selle valdkonna ebamäärane defineerimine.

Uuendatud keskkonnastrateegias **teeme ettepaneku** tehiskeskkonna valdkond ümber kujundada **ehitatud keskkonna valdkonnaks**.

Maakasutus areneb ainult majanduslikest eeldustest lähtudes. Säästvat maakorraldust pole suudetud rakendada.

Planeeringute koostamine ei taga säästvat arengut ja lähtub peamiselt kinnisvaraarendajate huvidest.

Mis tehtud

Senises KS on ühe eesmärgina/teemavaldkonnana käsitletud tehiskeskkonna muutmist inimsõbralikumaks. Vastav põhjendus ja seatud eesmärgid olid järgnevad.

Inim- ja loodusesõbraliku tehiskeskkonna loomine ja selle alalhoidmine on väga aeganõudev ja kulukas. See eeldab riigi järjekindlat majandus-, regionaal-, maaelu-, elamu- jm poliitikat, mille eesmärk on:

1. pärandkultuurimaastiku säilitamine;
2. maaelu kui elulaadi tähtsustamine;
3. tööstustootmise hajutamine väikelinnadesse ja maa-asulatesse;
4. ehitiste energia- ja vee säästlikuks muutmine;
5. ehitiste materjalimahukuse vähendamine, sealhulgas taastumatute loodusvarade kulu vähendamine;

6. ehitiste eluea pikendamine ja remondimahukuse vähendamine;
7. tarbetuks osutunud ehitiste või nende osade lammutamine, lammutussaaduste ja ehitusel tekkinud jäätmete taaskasutamine;
8. mürataseme alandamine;
9. eramuehituse soodustamine;
10. linnade ja teiste asulate haljastuse suurendamine ja tehiskeskonna esteetilise aspekti väärtustamine.

Ülesannetena aastaks 2000 seati: 1) Töötada välja suurpaneeliehitiste renoveerimise programm säästva arengu põhimõtetest lähtudes; ja 2) Koostada põllumajandusmaastike kasutamise, säilitamise ja hooldamise tegevuskava; ning aastaks 2010 3) Viia toodetavad, turustatavad ja kasutatavad ehitusmaterjalid vastavusse nüüdisaja keskkonna- ja tervisekaitseõuetega; ja 4) Töötada välja tänapäevased, euronormidega harmoneeritud Eesti ehitusalased normid ja regulatsioonid.

Neid eesmärgi tuleks uuendatud KS koostamisel võrrelda reaalsete võimalustega ja korduvused muude eesmärgigruppidega välja jätta. Mitmed eesmärgid (4; 5; 6; 9) täituvad normaalse majandusarengu tulemusel osaliselt ka ilma olulise sekkumiseta, samas teiste saavutamine nõuab pidevat tegelemist ja suuri kulutusi (1; 2; 3; 7; 8; 10).

Pärandkultuurmaastike säilitamine. Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” koostamise raames inventeeriti ning määratleti väärtuslikud maastikud ja loodi selle alusel maavalitsustes väärtuslike kultuurmaastike infobaas. Paljudele piirkondadele on koostatud maastikuhoolduskavad. Vastavad tööd on abimaterjaliks põllumajandusliku keskkonnatoetuse meetme väljatöötamisel, mida koordineerib Põllumajandusministeerium [46]. Mainitud teemaplaneeringu teiseks väljundiks oli roheline võrgustik [39].

Käivitunud on poollooduslike koosluste hooldustoetuste süsteem, mida kureerib Keskkonnaministeerium.

Teeme ettepaneku uuendatavas KS käsitleda pärandkultuurmaastikke peamiselt *Maastike ja elustiku mitmekesisuse säilitamise* teemade osana. Ehitatud keskkonna osas käsitletakse linnalisi väärtuslikke maastikke.

Maaelu kui elulaadi tähtsustamine. Maaelu, kui elulaadi tähtsustamise eesmärgi täitmiseks käivitus 2003. aastal Põllumajandusministeeriumi kureeritav meede “Külade taastamise ja arendamise investeeringutoetus”, mis on põllumajandusministeeriumi poolt koos partneritega välja töötatud eelstruktuurivahendi SAPARD uus meede. Antud meetme raames toetatakse investeeringuid külaelanike ühiseks tegevuseks mõeldud ühiskondlikesse ehitistesse ja muudesse objektidesse, mis suurendavad elanikkonna võimalusi teha koostööd ning korraldada ühisüritusi, veeta vaba aega, võimaldavad ligipääsu informatsioonile ning mille arendamine parandab küla välisilmet ja üldist elukeskkonna kvaliteeti. Meede jätkub RAKi [18] raames.

Teeme ettepaneku uuendatavas KS käsitleda maaelu temaatikat teemades *Ehitatud keskkond* (maaasulad), *Maastike ja elustiku mitmekesisuse säilitamine* ja *Loodusvarade säästev kasutamine*.

Tööstustootmise hajutamine väikelinnadesse ja maa-asulatesse. Tegevus toimub peamiselt ettevõtete enda initsiatiivil, mis paljuski toetub kohalike omavalitsuste poolsetele ettevalmistatud tingimustele (n maa-alade ja tehnoparkide üld- ja detailplaneerimine ning

infrastruktuuri ettevalmistamine). Peamiselt toimub tööstuse väljaviimine Tallinnast linna lähitagamaale. Mujal Eestis on uute tööstusettevõtete hajutamine vähemintensiivne.

Ehitiste keskkonnasõbralikkust käsitlevad eesmärged (4, 5, 6) on täidetud suures osas ebapiisavalt. Energia- ja veesäästu programmid toimivad suhteliselt kõige tõhusamalt, kuna toimib selge majanduslik huvi vähendada märkimisväärseid kulusid energia ja vee ebaefektiivsel tarbimisel. Ehitiste materjalimahukusele ja materjalide keskkonnasõbralikkusele pööratakse minimaalset tähelepanu nii erasektori arendusprojektides kui avaliku sektori poolt ostetavatel ehitushangetel.

Tarbetuks osutunud ehitiste või nende osade lammutamine, lammutussaaduste ja ehitusel tekkinud jäätmete taaskasutamine toimib suhteliselt hästi ehitiste osas, mille asemele on huvi rajada uusi ehitisi. Sellistel juhtudel püütakse suur osa lammutusjäätmeid taaskasutada. Ebapiisav on tarbetute ehitiste lammutamine juhul, kui konkreetsele asukohale ei ole uut arendushuvi. Nii linnalistes asulates kui hajaasutuses on endiselt rohkesti maastikku risustavaid ja ohtlikke lagunevaid ehitisi.

Mürataseme alandamise kohta ei ole teadaolevalt teostatud mastapsemaid ülevaatlikke uuringuid. Hinnanguliselt võib siiski väita, et linnalises keskkonnas ja liiklussoonte läheduses on müratase tulenevalt peamiselt kasvavatest liikluskoormustest väljas pigem halvenenud. Siseruumides sõltub müratase suurel määral konkreetse hoone konstruktsioonist ja tehnilistest omadustest, mida saab mürataseme vähendamiseks parandada. Võib eeldada, et uusehitustes ja renoveeritavates hoonetes on müratase vähenenud või mitte kasvanud.

Eramuehituse soodustamine on KS eesmärk, mis on majandusarengu tingimustes jõudsalt arenenud ja pigem on täna probleemiks mõningate ebasoovitavate suundumuste esinemine eramuehituses – näiteks valglinnastumine, eeskätt Tallinnas, aga ka Tartus, Pärnus ja mujal.

Linnade ja teiste asulate haljastuse suurendamine ja tehiskeskonna esteetilise aspekti väärtustamine on eesmärk, mida haljastuse osas ei ole täidetud (haljasmaade osakaal asulates on vähenenud), kuid tõenäoliselt tuleb vastav eesmärk ka ümber fookuseerida. Haljastuse osas ei pea eesmärk olema mitte maksimaalne rohealade pindalaline suurus, vaid edukas ökoloogiline, puhkeotstarbeline ja kujunduslik toimimine. Seega eesmärk peab olema pigem kvaliteet kui kvantiteet.

Tehiskeskonna esteetilise aspekti väärtustamisel on märkimisväärsemateks tulemusteks detail- ja üldplaneeringud, mis osaliselt käsitlevad ka esteetilisi aspekte. Samuti on Kultuuriministeriumis koostatud Eesti vabariigi arhitektuuripoliitika. Muinsuskaitseameti ja Keskkonnaministeriumi koostöös on 2001. aastal algatatud projekt miljöövärtuslike hoonestusalade määramiseks linnades. Keskkonnaministerium on koostanud meetodilised planeeringukäsiraamatud - Soovitused üldplaneeringu koostamiseks [54] ja Soovitused detailplaneeringu koostamiseks [55].

Eesti oludele ja huvidele sobivaid EL nõuetele vastavaid tooteid ja projekteerimisstandardeid töötatakse välja vastavalt vabariiklikule standardimiskavale. Sotsiaalministerium töötab välja tervisekaitsest tulenevaid normatiive.

Justiitsministeriumis on väljatöötatud standardikavand “Kuritegevuse ennetamine. Linna- planeerimine ja arhitektuur”.

7.4 KS eesmärkide rakendamise hindamine KTK kaudu

Riigikogu poolt 1997. aasta märtsis vastu võetud Eesti keskkonnastrateegia järel on KTK teiseks väga oluliseks sammuks mitmekülgse ja konsensusel põhineva keskkonnapoliitika väljatöötamisel ja elluviimisel Eestis. KTK-s rõhutatakse, et KTK koostamine 1998.a oli üksnes *jätkuva ning korduva protsessi algus, mille käigus määratakse kindlaks riigi keskkonna-alased prioriteedid, kavandatakse konkreetsed tegevused nende saavutamiseks, korraldatakse olemasolevate piiratud vahendite sihipärast kasutamist, jälgitakse tegevuste elluviimist ning vaadatakse tegevuskava korduvalt uuesti läbi ning tehakse sellesse parandusi 19].*

Eesti KTK 2001-2003 on teiste Kesk- ja Ida-Euroopa riikide samalaadsete kavade seas esimene, mida on praeguseks uuendatud ning mille uuendamisel on ka senisest rakenduspraktikast tulenevalt väljatöötamise ja hindamise metoodikat kohandatud. Ka on KTK analoogide seas ainulaadne oma mitmekülgse metoodika ja saavutatud laiapõhjalise konsensusel põhineva töötamise tõttu. Nii esimese keskkonnategevuskava kui ka KTK 2001-2003 väljatöötamisel kaasati tegevusse nii töörühmade liikmetena kui nõustajatena võimalikult paljude huvirühmade esindajaid. KTK puhul ei olnud oluline üksnes riikliku poliitilise dokumendi koostamine ja vastuvõtmine, sama tähtis oli ka koostamise protsess ise: foorumil esindatud erinevate huvigruppide vastastikuse mõistmiseni jõudmine, konsensusel saavutamise ja omanikutunde kasvatamine ning samuti kava tulevaseks elluviimiseks vajaliku koostöövõrgustiku loomine. Samal ajal tehti suuri jõupingutusi realselt ellurakendatava kava koostamiseks, mis määrab kindlaks selged prioriteedid, ajakavad, finantsplaani, vastutuse ning mille täitmise jälgimise alusel on võimalik analüüsida olemasolevate institutsioonide suutlikkust kavandatud tegevusi ellu viia. [19].

KTK lähtub kümnest Eesti keskkonnastrateegias (kinnitatud 1997 Riigikogus) määratletud keskkonnapoliitika põhieesmärgist, mida on analüüsitud eespool.

Nii KS kui KTK protsess on andnud Eesti keskkonnakultuuri arengusse suure panuse ja vajab edasiarendamist. KS ja KTK koostamise ajal polnud veel laialt levinud tänaseks kujunenud arusaamad keskkonnajuhtimisest, säästvast arengust ja horisontaalse koostöö hädavajalikkusest. Seetõttu käsitleti vajalikke tegevusi üksiktegevustena. Terviklik käsitlus keskkonnaseisundi ja selle näitajate osas polnud selgelt välja kujunenud.

Katsed analüüsida keskkonnategevuskava täitmist täidetud tegevuste arvu kaudu võivad anda eksitavalt optimistliku pildi, sest erineva maksumuse ja keskkonnamõjuga tegevused pole kaugeltki samaväärsed ega nende elluviimise või edasilükkamise mõju keskkonnaseisundile võrreldav.

KTK täitmise analüüsi raskendab dokumendi sassis struktuur. Kuna KS eesmärgid ei sisaldanud mitmeid hiljem tekkinud vajadusi – näiteks veemajanduskavade koostamine kirjutati need mõne teise teema (põhjavee eesmärgi) sisse. Iga eesmärk sisaldab omakorda teavitamist ja infomaterjalide koostamist, õigusakte jms. Joogiveevarustus ja põhjavee kaitse on samastatud, metsamajandust käsitletak maastike ja loodusliku mitmekesisuse eesmärgi all jne. Selline struktuur muudab KS ja KTK täitmise analüüsi keerukaks. Samaväärne tegevus on ju põhjavee komisjoni koosolekute korraldamine ja joogiveevarustuse rajamine Kohtla-Järvele.

Näiteks on kavakohasel täidetud tegevuste arvu järgi statistiliselt hämmastavalt edukalt kulgenud põhjaveevarude ja pinnaveevarude kaitse ja keskkonnateadlikkuse edendamine (kõik üle 90%!?) [19]. Samas ei saa edasiminekut nendes valdkondades kuidagi ka sisuliselt üliedukaks lugeda – vaata peatükid 7.4.1; 7.4.7; 7.4.8.

Keskkonnaeesmärkide lõikes kasutatud rahade analüüs on eeltoodud põhjustel samuti keerukas: selgelt eristub ainult jääkreostuse (10%) ja pinnaveekogude (15%) eesmärgi alafinantseerimine

võrreldes kavandatavate kuludega. Ebaselge on, kas kuivõrd tuleks õhu (23%) ja energeetika (128%) eesmärgi täitmist koos vaadelda – kui neid koos käsitleda pole õhu eesmärkide rahaline mahajäämus enam väga suur.

Eksperti ettepanek: edaspidi tuleb KS ja KTK täitmise edukuse analüüs siduda keskkonnaseisundi näitajatega. Meie eesmärk ei ole ju erinevate tegevuste läbiviimine ja kulutused vaid hea keskkonnaseisund ja elukvaliteet tervikuna.

Keskkonnaeesmärkide tasakaal. KS koostamisel pole 1997 ega 2004 aastal käsitletud kõiki olulisi keskkonnaeesmärke. Olemasolev materjal ei võimalda hinnata keskkonnaeesmärkide ja rakendatud meetmete tasakaalu.

7.5 Keskkonnastrateegia 1997 täitmise koondhinnang

Eesti keskkonnastrateegial 1997 on oluline positiivne mõju Eesti keskkonna hea seisundi hoidmisel. Samas on suur mõju keskkonnaseisundi paranemisele olnud majanduse üldisel ümberkorraldamisel, eriti aga põllumajandustootmise järsul vähenemisel (vaata lisa 7).

Keerukas on hinnata, milline oleks olukord ilma keskkonnastrateegiata. Võib oletada, et nii mõnegi tänaseni tähelepanu olnud valdkonna osas poleks vajalikku tegevust toimunud või oleks see olnud minimaalne nagu senini näiteks mullakaitse osas.

Tõenäoliselt oleks ilma keskkonnastrateegiata keskkonnategevused vähem seostatud ja EL direktiivides käsitlemata valdkondades nagu näiteks jääkreostuse likvideerime olnud veelgi vähesemad. Tegevustes, kus on olemas ettevõtluse surve (näiteks individuaalmajade ehitamine) oleks aga edasimineku olnud sama või kiiremgi.

Igal juhul on Eesti keskkonnastrateegia vajalik samadel põhjustel nagu see 1997 aastal koostati [51]. Keskkonnakaitse suunamine ainult sadadele õigusaktidele ja eri valdkondade tegevuskavadele toetudes on väga raske.

8 UUENDATUD KS ANALÜÜS

Järgnev osa on koostatud uuendatud Eesti keskkonnastrateegia 2010 05.02.2004 versiooni alusel.

Enamus EL õigusakte on valminud oluliste keskkonnaprobleemide ilmnemisel EL liikmesmaade kogemusest lähtudes. Eesti areng on praegu kiire ja me peaks kasutama EL maade kogemust leevendamaks tulevikus samu probleeme meil.

Keskkonnapoliitika määratlemisel ja keskkonnamõju hindamisel tuleb lähtuda Euroopa Liidu keskkonnapoliitikast, Eesti looduslikest oludest ja maailmas ning kohapeal tehtud uuringutest ja kogemustest.

EL keskkonnaalased direktiivid ja nendega ühildatud Eesti keskkonnaalased õigusaktid esitavad kõikvõimalikke keskkonnanõudeid, millede suur osa on ka kvantitatiivselt määratud. Eri taseme õigusaktid on enamasti poliitilise kompromissi tulemus. Seetõttu ei pruugi ka nende täitmine kaasa tuua õigusaktis deklareeritud eesmärkide täitmist. Üheks sellise õigusakti näiteks on Nitraadidirektiiv, mis väljendab poliitilist tahet kaitsta põhjaveet nitraadireostuse eest, kuid mille nõuete täitmine seda eesmärki ei täida, sest dokument ei kitsenda mineraalväetise kasutamist. Mineraalväetiste suures koguses kasutamine on aga põhjavee nitraatiooniga reostumise peamine põhjus.

Vajalik on keskkonnaalaste õigusaktide analüüs, süstematiseerimine ja rakendamise praktika korrastamine (sealhulgas väheolulistest kitsendustest loobumine).

8.1 Säästev areng

Lähtudes inimese õigusest tervislikule ja tulemusrikkale loodusega koosõlas olevale elule vajame eelkõige tervisele ohutut keskkonda ja seejärel head keskkonnaseisundit laiemas mõttes. Samas eeldab tulemusrikas elu majanduslikku ja sotsiaalset heaolu.

Majanduse, sotsiaalvaldkonna ja keskkonnaväärtuste kooslust saab käsitleda rahvusliku rikkusena [23]. Meie majandus- ja sotsiaalsfääri mahajäämust kompenseerib suuresti hea keskkonnaseisund (vaata lisa 7).

Eelnimetatud valdkondade vastastikused seosed ei võimalda kasvatada rahvuslikku rikkust tervikuna pikaajalise eri valdkondade tegevust lõimiva planeerimiseta. Optimistliku käsitlusena püütakse rakendada säästvat arengut, mis on püüd majandusarengu, sotsiaalsfääri ja keskkonnanõu tasakaalustatud arendamisele. Säästva arengu põhimõtete rakendamine peaks võimaldama vältida ummikteid organisatsioonide, riikide ja tsivilisatsiooni arengus.

Kuna kõigis sfäärides pole võimalik ideaalset olukorda saavutada tuleb eesmärgid järjestada. Keskkonnaeesmärkide seadmisel tuleb esmaseks lugeda keskkonnaohutuse tagamine: näiteks tervisele ohutu joogivee kättesaadavus, toiduohutus, keskkonnaavariide ennetamine, rajatiste ohutuse tagamine, ohtlike ainete keskkonda leviku piiramine, ohtlike võõrliikide leviku piiramine.

Pikemas perspektiivis soovime saavutada kogu Eesti territooriumi hoolitsetuse ja hea (erandjuhul rahuldava) keskkonnaseisundi. See tähendab muuhulgas, et meil on kvaliteetne õhk hingamiseks, vesi joogiks ja ujumiseks, elusloodus on mitmekesine, veekogudes on kalad, maastik on hooldatud, mullaviljakus ei halvene.

EL kuuenda keskkonnaalase tegevusprogrammi üheks eesmärgiks on: “katkestada seos keskkonnakoormuse ja majanduskasvu vahel, samal ajal kohaldades järjekindlalt subsidiaarsuspõhimõtet ja austades tingimuste mitmekesisust Euroopa Liidu eri piirkondades” [3]. Meil tuleb seda eesmärki rakendades arvestada ka tingimuste suurt vaheldumist Eesti siseselt.

Suuremat tähelepanu väärivad Eesti puhul eelnimetatud programmi [3] eesmärk: “edendada säästva maakorralduse (land use planning) parimaid kasutusviise, mille puhul arvestatakse konkreetseid piirkondlikke asjaolusid, pöörates erilist tähelepanu rannikuvööndi tervikliku haldamise programmile”. Säästva maakorralduse põhimõtteid ei suuda me senini hästi rakendada. Näiteks põllumajandusliku tootmise territoriaalne suunamine sõltuvalt looduslikest tingimustest seni praktiliselt puudub (vaata lisa 7 – maakasutus). Suur osa põllumajandusmaast on jäänud kasutusest välja. Mõnel määral püütakse neid probleeme leevendada Maaelu arengukava toetustega [20].

Senini pole ka edu võõrliikide ohjeldamises, EL kuuenda keskkonnaalase tegevusprogrammi eesmärk: “töötada välja meetmed, mille eesmärk on vältida ja kontrollida sissetungivate võõrliikide, sealhulgas võõraste genotüüpide levimist”.

Tasakaalustatud (säästva) arengu tagamiseks on vajalik horisontaalne koostöö [2, 8, 9] ja looduseaduste mõistmine kavandatava tegevuse kontekstis.

NEHAPis [22] on järeldatud, et sotsiaalmajanduslik üleminekuperiood on järsult suurendanud keskkonnariskide mõju tervisele. Esinevate terviseohtlike keskkonnategurite laialdasel levikul on oluline mõju rahva tervisele – vähemalt 40 % surmajuhtude põhjusteks võivad olla keskkonnategurid. Keskkonnategurite mõju haigestumusele on ilmselt palju suurem, võrreldes nende mõjuga suremusele. Keskkonnategurite mõju kasvu tervisele alahinnatakse. Alustada tuleb NEHAPi ja KS ning KTK terminoloogia ühtlustamisest.

8.2 UKS üldeesmärk

Tagada inimesi rahuldav tervislik keskkond ja majanduse arendamiseks vajalikud ressursid loodust oluliselt kahjustamata, maastike ja elustiku mitmekesisust säilitades ning majanduse arengutaset arvestades.

Riigi keskkonnapoliitika elluviimisel taotletakse majanduse, sotsiaalsfääri ja keskkonnakaitse tasakaalustatud arengut. Piiratud vahendeid tuleb kasutada sihipäraselt ja läbimõeldult. Keskkonnastrateegia uuendamisel lähtuti Eesti seadustest, EL Lissaboni strateegiast; EL säästva arengu strateegiast; EL 6. keskkonnaalane tegevuskavast ning ideekavandist “Eesti edu 2014” ja strateegia “Säästev Eesti 21” eelnõust.

Säästva arengu sisu tuleb selgitada piirkondade arengukavade ja probleemide lahendamise näidetel. Majandus-, sotsiaal- ja keskkonnaalvaldkonna kooskõpsitamine vähendab vastasseisu ja parandab üksteisemõistmist. Sellist laiemat analüüsi väärivad näiteks energeetika, põllumajandus, Kirde-Eesti ja Pandivere kõrgustiku piirkonna areng. Viimased kaks piirkonda olid ka esimese *Säästva Arengu seaduses* eraldi välja toodud – nende kohta pidi koostatama eraldi arengukava.

Väiksematest koostööd vajavatest aladest võib meenutada Voorema maastikukaitseala ja meenutada Kurtna maastikukaitseala edasise säästva kasutamise kava.

8.3 UKS eesmärkide ja tegevuste võimalik keskkonnamõju

Kuna keskkonnastrateegia uuendamise protsess on alles alanud ja pole selge, milliseks kujuneb uuendatud dokument saab võimalikku keskkonnamõju praegu hinnata ainult üldjoontes.

1997 aasta KS ja 2004 UKS (05.02.2004) on keskkonnateadlikkuse valdkond käsitletud samal tasemel. Sellises mahus tegevus aitab tõenäoliselt olemasolevat keskkonnateadlikkust säilitada, kuid ei too kaasa murrangut. Senised probleemid keskkonnateadlikkuse alal säilivad ja süvenevad. Ametkondade vaheline koostöö ei parane ja inimeste tegevus keskkonna heaks ei edene.

1997 aasta KS ja 2004 UKS on keskkonnahoidliku tehnika valdkond käsitletud samal tasemel. Sellises mahus tegevus on tõenäoliselt ebapiisav. Parima võimaliku tehnika (PVT) alaste teadmiste levik valdkonniti ebapiisav ja sageli pole parim võimalik tehnika seostatud keskkonnakaitse vajadustega. Osades ettevõtetes tegeldakse asjaga edukalt. Olulist abi vajab selles valdkonnas põllumajandus ja põlevkiviõlitööstus. PVT rakendamise venitamine nendes tootmisharudes toob kaasa seniste negatiivsete mõjude jätkumise suurettevõtete mõjupiirkonnas või isegi keskkonnaseisundi regionaalse halvenemise. Näiteks soodustavad RAKi investeeringud [18] ja MAKi toetused [20] põllumajandustootmise efektiivsemaks muutumist ning kontsentreerumist.

Uuendatud KS on eraldi peatükina käsitletud metsade ja maavarade säästvat kasutamist. Selline käsitlus on eksperdi arvates põhjendatud.

Ehitatud keskkonna teema (endise Tehiskeskkonna) UKS väljajätmine soodustaks enamuse inimeste elukvaliteedi ignoreerimist ja negatiivsete keskkonnamõjude võimalikku laienemist tiheasustusaladel.

Metsade säästliku kasutamise peatükk ei sisalda elanikkonnale väga olulist puhkemaastike teemat (see on lisatud 03.2004 UKS versioonile). Puhkus riigimetsas on tänaseks kujunenud inimestele väga oluliseks [49] ja selle käsitlematajätmine UKS pole põhjendatud.

Keskkonnastrateegias käsitletud eesmärgid, ülesanded ja kavandatavad tegevused on planeeritud positiivse keskkonnamõjuga. Seepärast pole võimalik välja tuua võimaliku olulise negatiivse mõjuga KS lähtuvaid tegevusi.

Piirkonniti on paratamatu keskkonnaseisundi mõningane halvenemine majanduse arenedes. Jääkreostuse ohutustamise [26] ja rikitud maastike korrastamise senine tempo on ebapiisav.

Käsitlemata ei tohi jätta suurõnnetuste ennetamist ja likvideerimist [25; 45], vaata ka lisa 7 - õliavariid.

Sisuliselt on UKS 05.02.2004 versioon jätkamine senisel moel suunaga KS muutumiseks KKM valitsemisala tegevuskavaks.

8.4 Võimalike alternatiivide hinnang

Võimalike alternatiividena (arengutena) võib käsitleda:

1. KS ja KTK loobumine - 0 alternatiiv. Põhjenduseks võiks tuua, et keskkonnavaline tegevus leiab piisavalt käsitlemist muudes EL ja Eesti õigusaktides ja tegevuskavades horisontaalse poliitikana näiteks samaväärsena naiste ja meeste võrdse kohtlemise ja muu sellisega.

2. Jätkata nii nagu seni. Uuendada Keskkonnastrateegia peamiselt KKM valitsemisala tegevuskavaks. Põhjenduseks on, et keskkonnaalased tegevused on riigis välja kujunenud ja toimivad suures osas rahuldavalt.
3. KS ja KTK kujundamine üheks keskkonnavaldkonda suunavaks dokumendiks toetaks keskkonnavaldkonna korraldamist riigis samaväärse põhipoliitikana nagu majandus- ja sotsiaalsfäär. Selline lähenemine looks eeldused keskkonnakapitali piisavaks väärtustamiseks inimkapitali ja majandusliku kapitali kõrval.

8.4.1 0 – alternatiiv KS loobumine

Keskkonnastrateegia järgimisest loobutakse. Sellised arengusuunad on jälgitavad näiteks Rahandusministeeriumi poolt koostatud eelarvestrateegias [50], mis käsitleb Eesti riigi juhtimist 39 tulemusvaldkonnast lähtudes, millest 2 tulemusvaldkonda (metsanduse ja looduskaitse korraldamine, keskkonnakorraldus ja -kaitse) käsitleb otseselt KS kattuvaid valdkondi. Viimaste aastate praktiline areng ja uuendatud keskkonnastrateegia aastani 2010 (05.02.04 versioon) jätab mulje, et KKM sooviks KS välja jätta tegevusalad, mis ei ole tema valitsemisalas, või millest ta kavatseb loobuda. Selline lähenemine on midagi 1. ja 2. alternatiivi vahepealset.

Ühtsest keskkonnapoliitikast loobumine soodustab “ühekordseks kasutamiseks” mõeldud poliitiliste otsuste kasutamise laienemist keskkonnanjuhtimisel. Suurenevad võimalused keskkonnakulutusi poliitiliste eelistuste alusel “paindlikult” suunata [23].

Arusaadavalt ja lihtsalt väljendatud Eesti keskkonnapoliitika puudumine raskendab osapoolte ja üldsuse kaasamist keskkonnaeesmärkide saavutamiseks vajalike tegevustega [49]. Ametkondade jaoks muutub kohati domineerivaks EL keskkonnapoliitika täitmise imiteerimine. Selline lähenemine tähtsustab igasugu raportite koostamist (sõltumata nende kvaliteedist – vaata lisa 7) ja seire läbiviimist “euronõuete” kohaselt ning (ametnike) võimalikku võõrandumist meie rahvusliku rikkuse – heas seisundis keskkonna sisulisest väärtustamisest ja suurendamisest.

Ühtse keskkonnapoliitika puudumisel on probleemiks kujunemas projektipõhisest lähenemisest tulenev konkurents vahendite saamiseks oma valdkonnale ja projektile. Samas ei teadvustata, et vabalt konkureerivate keskkonnategevuste summaarne keskkonnamõju võib olla vastastiku neutraliseeriv või isegi negatiivne.

8.4.2 Jätkamine senisel moel

Säilitab praeguse olukorra. Keskkonnaalased tegevused, mis on endale seni eluõiguse välja võidelnud jätkuvad. Valdkonnad, mida veavad tugevad organisatsioonid parandavad oma keskkonnavaldkonna olukorda. Näiteks viib RMK loodetavasti ellu oma plaanid üldkasutatavate puhkealade laiendamiseks riigimetsamaal, mis säilitab ja parandab kõigi eestimaalaste elukvaliteeti. Samuti jätkub veevarustuse ja kanalisatsioonirajatiste rajamine ning jäätme-majanduse arendamine.

Samas kuhjuvad ka seni lahendamata probleemid, sest me ei analüüsi olukorda tervikuna, ega püüa tulevikku riske ette näha ega neutraliseerida: näiteks keskkonnaprobleemid linnaehituses, transpordis ja põllumajanduses ning maavarade kasutamisel. Osa keskkonnaaspekte jääb käsitlemata. Mida aeg edasi, seda vähemaks jääb silmnähtavalt lihtsaid, mõõduka maksu-musega ja seega esmajärjekorras rahastamist vajavaid ning keskkonnaseisundit selgelt parandavaid tegevusi.

Säilib olukord, kus kõik on tegevuses seni püstitatud ülesannete täitmisega ja aega oma tegevuse mõtestamiseks ei ole. On oht osade meetmete ületähtsustamise ja mõnede tegevuste unustamise oht. Meetmete tasakaalustamata rakendamine ei pruugi aga tagada hea keskkonnaseisundi säilimist või saavutamist.

Terviklikult määratletud väärtushinnangute, keskkonnapoliitika ja väljakujunenud otsustamiskeemide puudumine võib osutada karuteeneks nii majanduse arengule kui elukeskkonnale. Sisuline looduskapitali väärtustamine ja koostöö projektide arendamisel on kohati asendunud pikkade formaalsete kohtuvaidlustega.

Tegemist on tasakaaluolukorraga, mis sõltuvalt välistest teguritest või inimeste huvide muutustest võib kalduda nii 1. kui 3. alternatiivi suunas.

8.4.3 KS ja KTK ühildamine üheks keskkonnavaldkonda suunavaks dokumendiks

Pikaajaline planeerimine aitab demokraatiaga kaasnevaid probleeme (valitsuste ja poliitika vaheldumine) leevendada [23].

Keskkonnapoliitika käsitlemine samaväärsena sotsiaal- ja majanduspoliitikaga on arenenud riikides paratamatu. Sellise käsitlemise peamiseks takistuseks on ehk majandussektori mure keskkonnakulutuste suurenemise pärast.

Tuleb rõhutada, et keskkonnapoliitika ühildamine kõigisse valdkondadesse ei pea suurendama kulutusi. Koostöö erinevate valdkondade vahel peaks hoopis vähendama mõttetut aja ja vahendite kulu. Peamiseks majandusarengu piduriks ei ole selged keskkonnaalased kitsendused vaid ebaselgus, milliseid kulutusi tuleb edaspidi seoses keskkonnaga kanda või millist bürokraatiat taluda.

Väga oluline on erinevate ministeeriumide valitsemisalade asutuste keskkonnaalase pädevuse senisest parem määratlemine, vältimaks asjatut bürokraatiat ja dubleerimist ning ebaseadivate keskkonnaprobleemide unustamist valitsemisalade vahelisele alale.

Uuendatud keskkonnastrateegia ja keskkonnategevuskava peab toetama ametkondade ja ettevõtjate asjatundlikkuse ja koostöövalmiduse arengut.

Eesti puhas elukeskkond on üks meie vähestest (kui mitte ainuke) eelistest, mille mõistliku kasutamist peab terviklik keskkonnategevuskava toetama.

8.4.4 Alternatiivide võrdlus

Alternatiivide võrdlus on püütud anda eeldusel, et muud arengud jätkuvad EL keskkonnapoliitika raames.

Kriteerium	1 (0) alternatiiv	2 alternatiiv	3 alternatiiv
	KS ja KTK loobumine – 0 alternatiiv. Keskkonnakaitsealane tegevus leiab piisavat kajastamist muudes dokumentides	Jätkata nii nagu seni. Uuendada Keskkonnastrateegia peamiselt KKM valitsemisala tegevuskavana.	KS ja KTK kujundaine üheks keskkonnavaldkonda suunavaks dokumendiks ja toetaks keskkonnavaldkonna korraldamist riigis
Jätkusuutlikkus ja säästvus (majanduse, sotsiaalsfääri ja keskkonna tasakaalustatud areng)	?	+	++
Keskkonna seisund loodusliku ja tehiskeskkonna seisund ja hea seisundi säilitamine või saavutamine kui keskkonnastrateegia üks peaesmärk	-	0	+
Teostatavus Institutsioonide pädevus võimupiirid, valitsemisala keskkonnaaspektide katmiseks Õiguslikud nõuded	0	+	+

1) ++ “võimalik oluline positiivne mõju”; 2) + “võimalik positiivne mõju”;

3) 0 “mõju eeldatavalt puudub või ? “mõju teadmata või ebaselge”;

4) - “võimalik negatiivne mõju”; 5) --“võimalik oluline negatiivne mõju”.

Ekspertühma arvates on eelistatud alternatiiviks 3. alternatiiv: KS ja KTK ühildamine üheks keskkonnavaldkonda suunavaks dokumendiks.

Märkus: peab märkima, et KS sarnane keskkonnamõju hindamine kannab suuresti illustratiivset iseloomu. Metodoloogiliselt oleks õigem teha valdkonna tegevuskavale standardse meetodika alusel eelhindamine, vahehindamine ja järeelhindamine [12; 20], mille üheks osaks oleks otstarbekas mahus strateegiline keskkonnamõjude hindamine.

Ettepanek: edaspidi tuleb kaaluda keskkonnastrateegiale (tegevuskavale) eelhindamise, vahehindamise ja järeelhindamise tegemist sõltumatu hindaja poolt.

8.5 Võimalikud kumulatiivsed ja kaudsed mõjud

Käsitledes peatükis 8.5 toodud alternatiivide kumulatiivset ja kaudset mõju on võetud aksioomiks, et kõigi alternatiivide puhul on tegemist loodetava positiivse trendiga, s.t kumulatiivsed ja kaudsed mõjud on positiivsed. Seda ka 0-alternatiivi puhul.

Positiivset kumulatiivset mõju käsitletakse keskkonnale tervikuna ja mida täielikumalt KS ja KTK on erinevad keskkonnaaspektid haaratud ja juhitud seda parem. Seega on positiivne mõju eeldatavalt kõige suurem alternatiivi 3 puhul, kus toimub ka keskkonnapoliitika integreerimine muude valdkondadega.

Kaudse mõju positiivsuse hindamisel on eelised 2. ja eriti 3. alternatiivi puhul. Samas peab märkima, et KS oma eesmärkidega on valdavalt suunatud kaudse positiivse mõju edendamisele – mõjud ei ilmne kohe ja võivad laieneda ka väljapoole Eestit.

1 alternatiivi (0 alternatiivi) puhul on võimalik kaudne negatiivne mõju või positiivse mõju oluline vähenemine ühtseks strateegiaks sidumata erinevate keskkonnategevuste juhitamatu konkureerimise tõttu nii ametkondade kui ka projektide tasandil ning isiksuste vahel.

8.6 Järelevalve ja kontroll

Seni ilmnunud probleemid otstarbeka järelevalve tagamisel:

- liigne bürokraatia ja ajakulu vähese keskkonnamõjuga projektide elluviimisel;
- projektide võimaliku negatiivse koosmõju raske määratlemine projektitasandil;
- projektide väiksus ja killustatus ei taga parima ja tervikliku tehnoloogia rakendamist.

Liigse ajakulu vältimiseks tuleb väheolulise mõjuga projektide puhul senisest julgemalt rakendada otsustamist kontrollküsimumstike ja eelhinnangute põhjal. Selleks on soovitatav täpsustada ka “Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnaauditeerimise seadust”, mis sellist võimalust paljudel juhtudel ette ei näe.

Mõnel juhul (näiteks hüdroenergia kasutuselevõtt, kalakasvatuste rajamine) ei pruugi projektipõhine lähenemine mitme projekti võimalikku olulist negatiivset koosmõju vältida. Selle ennetamiseks tuleb koostada vastav teemaplaneering koos keskkonnamõju hinnanguga.

Kui ettevõtte arenguprojekte rahastatakse osade kaupa peab see lähtuma terviklikust ettevõtte tegevuskavast, mis sisaldab ka vajalikke keskkonnajuhtimissüsteemi elemente. Selline kava peab ära näitama kuidas antud konkreetne investeering on seotud ettevõtte keskkonnanõuetega vastavuse saavutamiseks.

KS rakendamist peab toetama tegevus keskkonnapoliitika tõhustamisel:

1. Kodanike keskkonnateadlikkuse ja vastutuse suurendamine;
2. Keskkonnaalaste õigusaktide korrastamine ja arusaadav ühildamine muu seadusandlusega;
3. Keskkonnapoliitika ühildamine teiste sektorite poliitikatega;
4. Avaliku sektori keskkonnaalase haldussuutlikkuse ja koostöövalmiduse parandamine;

5. Keskkonnajuhtimissüsteemide ja parima võimaliku tehnika rakendamine organisatsioonides;
6. Keskkonnasõbraliku tootearenduse toetamine;
7. Maakasutuse planeerimine ja suunamine;
8. Keskkonnaprojektide ettevalmistamise ja elluviimise toetamine.

9 UKS TÄIENDAMISE ETTEPANEKUD

9.1 UKS eesmärkide grupeerimise ettepanek

Parema ühildumise huvides EL 6 keskkonnategevuskavaga on senised KS eesmärgid ja keskkonnavaldkonnad soovitatav ümber grupeeritud järgmiselt.

Kliimamuutus (energeetika negatiivse keskkonnamõju vähendamine, õhu kvaliteedi parandamine).

Loodus ja bioloogiline mitmekesisus (maastike ja elustiku mitmekesisuse säilitamine, sh. Veeelustiku elupaigad, kaitsealad, Natura 2000, põllumajandusmaastik).

Keskkond, tervis ja elu kvaliteet (õhu kvaliteedi parandamine, põhjaveekogude parem kasutamine ja kaitse, pinnaveekogude ja rannikumere kaitse; jääkreostuse likvideerimine, muld, tehiskeskkond (põllumajandusmaastik, ehitatud keskkond sh. linnakeskkond).

Loodusvarad ja jäätmed (energeetika negatiivse keskkonnamõju vähendamine, maavarad, muld, mets, ulukid, kalavarud).

Keskkonnapoliitika ka –korraldus (Loodusvarade säästliku kasutamise ja keskkonnakaitse korraldamise vahendid, keskkonnateadlikkuse edendamine, keskkonnahoidliku tehnoloogia rakendamine, maainfo – vaata RE strateegia [50] 12 tulemusvaldkond: keskkonnakorraldus ja -kaitse.

Riigi tasandil tuleb erinevate valdkondade arengukavad siduda nii EL ja Eesti keskkonnapoliitikaga kui ka omavahel. Eesti keskkonnapoliitika tuleb seoses EL ühinemisega [17] selgelt formuleerida, ühildades eri valdkondade keskkonnaeesmärgid ja indikaatorid.

9.2 Ettepanekud

1. Esitada KKM kokkuvõtlik seisukoht KS senise täitmise kohta.
2. Viia kooskõlla KS eri osades esitatud taustainformatsioon ja eesmärgid.
3. Esitada KKM seisukoht keskkonnanäitajate süstematiseerimise võimaluste kohta koostöös Statistikaametiga.
4. Esitada KKM koostööskeem KS elluviimisele kaasatavate pädevate asutustega ja nende asutuste täielik loetelu koos eeldatavate ülesannete lühikirjeldusega.
5. Analüüsida KS; KTK, Eesti keskkonnatervise riikliku tegevusplaani ja riigieelarve strateegia kooskõlastamise võimalusi.
6. Lisada KS informatsioon laekunud täiendusettepanekute ja nende arvestamise kohta.
7. Analüüsida KS seost muude tegevuskavadega.
8. KKM tuleb koostada kõiki KS osapooli haarav teavitusprogramm, mille esimeseks sammuks on KS mittetehnilise aruande koostamine ja osapooltele ning avalikkusele kättesaadavaks muutmise.

9. Läbi mõelda UKS struktuur:

- SMH töörühm teeb ettepanekud lisada ja korrigeerida järgmised alapeatükid: mulla säästev kasutamine (vaata 9.3); ehitatud keskkond (vaata 9.4); kultuurmaastikud (vaata 9.5).
- Jääkreostuse, maavarade kaevandamise ja jäätmekäitluse vahekord.
- Selguse huvides tuleb mäetöödega rikutud alade taastamist käsitleda maavarade säästliku kasutamise eesmärgi raames mitte jääkreostuse all.
- Kaaluda veevarustuse ja kanalisatsioonirajatiste tegevuste väljatoomist eraldi alategevusena
- Läbi mõelda kemikaaliohutuse ja ohtlike ainete koht ning käsitus UKS
- Kaaluda geneetiliselt muundatud organismide (GMO) problemaatika käsitlemist
- Käsitleda suurõnnetuste ja keskkonnaavariide ennetamist ning likvideerimiseks valmisolekut.

9.3 Mulla säästev kasutamine

Eesmärk: viljaka mullaga põllumajandusmaa pikaajaline säilitamine toidu ja biomassi saamiseks, mulla kui veeringe biofiltri ja elustiku baasi kaitse.

Probleemid:

- mulla orgaanilise aine ja toiteelementide varu vähenemine mullas (negatiivne taimetoitainete bilanss viimasel aastakümnel) [42],
- mulla tasakaalustamata väetamine, sealhulgas kohatise liigväetamise oht [48];
- muldade hapestumine eriti Kesk- ja Lõuna- Eestis,
- muldade tihenemine,
- vee-erosioon ja tuuleerosioon piiratud aladel;
- viljaka mullaga põllumaade kasutamine kinnisvaraarenduseks

Strateegilised prioriteetid aastani 2010

- mulla kaitsmise temaatilise strateegia koostamine
- mulda säästva maaviljeluse (viljavaheldus, külvikorrad, orgaanilise väetise kasutamine, tasakaalustatud väetamine) taastamine
- hea mullaviljakusega põllumaade säilitamine põllumajandusmaana
- rikutud alade mulla taastumisele kaasaitamine
- mulla ja veekaitse ühisprogrammide rakendamine

9.4 Mets

Kindlasti on vaja käsitleda metsa puhkemajanduslikku kasutamist. Igati tuleb toetada metsa puhkemaastike pindala suurendamist riigimetsamaadel. Jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleb korraldada seiret ning sellest tulenevat korrigeerivat tegevust. Soovitav on välja töötada loodusturismi strateegia ja tegevuskava, mis arvestaks koosluste koormuse taluvust, millest lähtudes saaks suunata külastuskoormust.

Vääriselupaikade kaitselepinguid eramaadel on vähe ja soovitav on eramaadel asuvad vääriselupaigad vahetada samaväärse vääriselupaikadeta riigimaa vastu.

9.5 Kalavarude säästlik kasutamine ja kaitse

Ettepanek: Soovitav on kaaluda kehtiva seadustiku täiendamist jõgede nimistuga, kus uute paisude rajamine ja endiste taastamine oleks keelatud.

Selles osas võiks võtta eeskjuju teistel balti riikidelt, kus taolises nimekirjas mõlemal riigil ca 150 jõge.

9.6 Ehitatud keskkond

Arvestades asjaolu, et üle kahe kolmandiku Eesti elanikest elab linnalises keskkonnas ja nende elukvaliteet, tervis ja suhtestumine ümbritseva maailmaga sõltuvad väga olulisel määral konkreetse linna, alevi, aleviku või küla funktsioneerimisest, maakasutusest, väljanägemisest ja arengusuundumustest, võib kindlalt väita, et terviklik lähenemine ehitatud keskkonna kujundamisel ja arendamisel läbi keskkonnastrateegia on möödapääsmatu.

Teeme ettepaneku lisada teemavaldkond *Ehitatud keskkond* uuendatavasse keskkonnastrateegiasse ning pakume alljärgnevalt välja vastava sisu.

Eesmärk: tagada tasakaalustatud ehitatud keskkonna säilimine ja arendamine.

Alaeesmärk: Ehitatud keskkonna ruumilise kvaliteedi parandamine.

Alaeesmärgi täitmiseks tuleb:

- Ohjeldada valglinnastumist.
- Vältida ülemäärast äri ja teeninduse linnade äärealadele suundumist ja selle tagajärjel linnakeskuste majandusliku, kaubandusliku ja sotsiaal-kultuurilise potentsiaali vähenemist.
- Vähendada linnalise keskkonna monofunktsionaalsust ja suurendada polüfunktsionaalsust.
- Soodustada linnalises keskkonnas senisest intensiivsemat ruumikasutust. Leida funktsiooni kaotanud aladele/ehitistele uus väärtuslik funktsioon.
- Vähendada sotsiaalset ja kultuurilist kihistumist tekitavaid ruumilisi lahendusi.
- Arendada atraktiivset ja kvaliteetset avalikku ruumi.

- Säilitada väljakujunenud miljööväärtusega ja sobivate funktsioonidega alasid ja vältida seal ebasoovitavaid arendusi. Uusarendustel soodustada omanäolise ja selge karakteriga (identiteediga) linna ruumi teket.
- Tänapäevastele standarditele osaliselt mittevastavates asumites (n „mäed“) terviklahenduste kavandamine ruumikvaliteedi parandamiseks.
- Tagada linnalise keskkonna funktsionaalsete võrgustike (näiteks rohealad, elupaigad, kergliiklus, vaba-aja/meelelahutus/kaubandustänavad, kohalikud toidupoe) terviklik arendamine ja hoid.
- Transpordi arendamisel eelisarendada kergliiklust ja ühistransporti.
- Parandada linnalises keskkonnas välisõhu-, veekogude-, põhjavee- ja pinnase kvaliteedi ning vähendada mürataset.
- Suurendada turvalisust läbi linnaplaneerimise ja ehituslike lahenduste.

Alaeesmärk: Ehitiste keskkonnasõbralikkuse suurendamine.

Alaeesmärgi täitmiseks tuleb:

- Parandada ehitiste keskkonnasõbralikkust läbi tasakaalustatud asukohavaliku.
- Parandada ehitiste keskkonnasõbralikkust ja tervislikkust, vähendada jäätmeteket ning tõsta energia- ja veesäästlikkust.
- Propageerida ja rakendada säästva arengu põhimõtteid arvestavat ehitamist sh. renoveerimist (näiteks toote elutsükli analüüs).
- Arvestada keskkonnasõbralikkuse aspekti avaliku sektori poolsete ehitushangete korraldamisel.
- Kasutada ehitiste keskkonnasõbralikkuse hindamise meetodikaid otsusetegemisel (n. ehitushangete korraldamisel, rahastamistaotluste rahuldamisel, ehituslubade väljastamisel jm).

Alljärgnevalt esitame meie hinnangul vajalikud meetmed tasakaalustatud ehitatud keskkonna säilimisele ja arendamisele kaasaaitamiseks. Vastav lõik tuleks lisada KS sobivasse (täna veel puuduvasse) osasse, tõenäoliselt peatükki *Keskkonnajuhtimine ja ennetuslikud meetmed*.

Tasakaalustatud ehitatud keskkonna säilimiseks ja arenguks vajalikud meetmed.

- Tõsta haldussuutlikkust tagamaks avalike huvide kaitse ehitatud keskkonna arendamisel.
- Koostada, järgida ja pidevalt täiendada planeeringuid ja tõsta nende kvaliteeti.
- Töötada välja ja rakendada planeeringute (strateegilise) mõju hindamise siseriiklik meetodika. Arvestada keskkonnaaspektidega ehitatud keskkonna arendamisel ja kujundamisel.
- Määratleda senisest täpsemalt arhitektuurse komponendi roll ehitatud keskkonna ruumilisel planeerimisel.
- Ehitatud keskkonnas loodushoiu ja keskkonnateadlikkuse edendamine (sh loodusmajad, ökokeskused jms).

- Saavutada tasakaal erinevate planeeringu käsitluste (*subjektiivne - planeerimine kui kunst, objektiivne – planeerimine kui teadus ja protsessikeskne - planeerimine kui protsess*) vahel.
- Tuleb tagada kaitstavate alade ja objektide ning ranna, klindi ja kalda arvestamine planeeringus.

9.7 Kultuurmaastikud

Konsultatsioonidel jõuti järeldusele, et maastike ja loodusliku mitmekesisuse peatüki alapeatükina tuleb käsitleda kultuurmaastikke.

See alapeatükk tuleb koostada KKM ja PM koostöös lähtudes EL 6. keskkonnategevuskava seisukohtadest:

- bioloogilise mitmekesisuse seisukohtade parem kaasamine põllumajanduspoliitikasse ning maapiirkondade säästva arendamise, multifunktsionaalse ja säästva põllumajanduse ergutamine järgmiselt:
- ühise põllumajanduspoliitika praeguste võimaluste ja muude poliitiliste meetmete täieliku kasutamise ergutamine;
- keskkondlikult vastutustundlikuma põllumajanduse edendamine, mille hulka vajaduse korral kuuluvad ekstensiivsed tootmismeetodid, terviklikud põlluharimistavad, mahepõllundus ja põllumajanduse bioloogiline mitmekesisus, tulevikus ühtse põllumajanduspoliitika ülevaated, võttes arvesse vajadust tasakaalustatud lähenemisviisi järele maarahvastiku multifunktsionaalse rolli määratlemisel;
- edendada säästva maakorralduse parimaid kasutusviise;
- tõhustada ühise põllumajanduspoliitika raames võetavaid põllumajanduse keskkonnameetmete kasutamise võimalusi.

Alapeatüki koostamisel tuleb lähtuda ka MAKi [46] strateegilistest keskkonnaeesmärkidest:

- maapiirkonna regionaalselt tasakaalustatud toimimine;
- maapiirkonnad toimivad Eestit puhta õhu, vee ja loodusressurssidega varustava rohelise võrgustikuna;
- on tagatud elanikkonna varustamine kvaliteetse, ohutu ning tervisliku toidukaubaga;
- maapiirkonna keskkonna ja maastiku säilitamine;
- on tagatud maastike mitmekesisuse ja liigirohkuse säilimine;
- on paranenud maapiirkondade atraktiivsus ning rekreatsiooniline väärtus.

Soovitav on kaaluda Kalev Sepa 28.03.2004 ettepaneku elluviimist: tuleb välja töötada Eesti “maastikupoliitika” s.o maastike kaitse, korralduse ja planeerimise erimeetmete rakendamise üldised põhimõtted, strateegiad ja juhised. Kohaliku omavalitsuse tasandil püstitada “maastiku kvaliteedi eesmärgid” - avalikkuse eelistused ümbritseva maastiku omaduste (väärtuste) suhtes. Maastiku poliitika peaks sõnastama ka “maastikukorralduse”, s.o säästliku arengu põhimõtteist lähtuv maastiku korrapärast

hooldust tagav tegevuse, mis suunab ning tasakaalustab ühiskondlike, majanduslike ning keskkonnaprotsesside põhjustatud muutusi.

9.8 Keskkonnakriteeriumid ja näitajad

Käesolev peatükki võib käsitleda ühe osana diskussioonist Eesti ülevaatlike keskkonnanäitajate määratlemisel. Seda tööd ei saa teha lõpuni SMH raames. EL on põhiliste keskkonnanäitajate määratlemine pidevalt lõpusirgel [57], viimane lubadus oli peamised keskkonnanäitajad kinnitada 22.03.2004. Siinkohal tuleb veel silmas pidada, et ka seejärel kui keskkonnanäitajad on määratletud jääb veel kooskõlastada metoodiline juhised iga näitaja samaseks mõõtmiseks liikmesriikides ja vastav koolitus. **Järgnevalt on EL poolt eeldatavasti põhiindikaatoriteks määratlad näitajad toodud paksus kirjas ja kursiivis** (MM vaba tõlge).

9.8.1 Keskkond, tervis ja elukvaliteet

Õhk, energeetika ja transport

- *Hapestumist põhjustavate, osoonikihti kahjustavate, tahkete osakeste emissioonid;*
- *Välisõhu vastavus piirväärtustel linna- ja maapiirkondades* – (välisõhu kvaliteet vastab Eestis kehtestatud välisõhu saastetaseme piirväärtustele, sh EL direktiivide ja kahepoolsete lepingute nõuetele);
- Tööstusest ja põllumajandusest tekkivate saasteainete heitkoguste vähenemine ja vastavus piirväärtustele;
- Kütuste kvaliteet vastab nõuetele;
- Mootorsõidukite tehniline seisund ja liikluse arendamine ei too kaasa välisõhu kvaliteedi halvenemist;
- *Energia lõpptarbimine*
- *Energiakasutuse koguintenssiivsus*
- *Energia kogutarbimine*
- *Taastuenergia tarbimine*
- *Taastuvelektri kasutamine*
- Energiasääst ja energeetika negatiivse keskkonnamõju vähenemine, sh võimalusel taastuvate energiaallikate kasutamine.
- *Reisijate veo vajadus*
- *Kaubaveo vajadus*
- *Puhaste ja alternatiivkütuste kasutamine*

KS plaanitud näitajad

- Väevliühendite heitkoguste edasine vähendamine 2005. aastaks 35% võrra ja 2010. aastaks 40% võrra võttes aluseks 1980. aasta taset;

- Aastast 2010 ei tohi Eesti paiksetest ja liikuvatest saasteallikatest välisõhku eralduv summaarne heitkogus ületada aastas:
 - vääveldioksiidil 100 000 tonni;
 - lämmastikoksiididel 60 000 tonni;
 - lenduvatel orgaanilistel ühenditel 49 000 tonni;
 - ammoniaagil 29 000 tonni.
- Bensiini tanklate ja terminalide keskkonnanõuetega vastavusse viimine lenduvate orgaaniliste ühendite osas aastaks 2007;
- Aastast 2012 ei ületa põlevkivi elektrijaamade vääveldioksiidi heitkogused summaarselt 25 000 tonni aastas.
- Olemasolevate suurte põletusseadmete õhusaasteainete heitkoguste vastavusse viimine piirväärtustega:
 - AS Kohtla-Järve Soojus Ahtme Elektriyaam aastaks 2010;
 - AS Kohtla-Järve Soojus Kohtla-Järve Elektriyaam ja Narva Elektriyaamad aastaks 2015;
 - muud suured põletusseadmed 1. jaanuarist 2008.
- Aastaks 2010 moodustab taastuvatest energiaallikatest toodetava energia osakaal kogu energiatarbimisest 12% ja taastuvatest energiaallikatest toodetava elektrienergiaosakaal kogu elektritarbimisest 5,1%;
- 2005. aastast moodustab bensiini ja diisli tarbimisest biokütuste osakaal 2% ja 2010. aastast 5,75%;
- 2005. aastast peab bensiini ja diisel kütuste väävlisisaldus olema alla 50 mg/kg ja tarbijale peab olema soovi korral saadav bensiin ja diisel väävli sisaldusega 10 mg/kg. 2009. aastast peab bensiini ja diisel kütuste väävli sisaldus olema alla 10 mg/kg.

Kiirguskaitse

- Kiirgusoht looduslikest ja inimtekkelistest allikatest on selgitatud ja kontroll tagatud.

Müra

- Kavandatavate projektide elluviimine ja tulemused ei too kaasa ülenormatiivset mürataset.

Vesi

- *Magevee varude kasutamine*
- *BHT jõgedes*
- *Toitained magevees*
- *Ujumisvee kvaliteet*
- *Klorofüll ranniku- ja merevees*

- **Heitvee puhastamine**
- Tervisele ohutut joogivett ja kvaliteedinõuetele vastavat joogivett tarbivate inimeste osakaal;
- Heas seisundis pinnaveekogude ja rannikumere osakaal;
- Reostunud (halvas seisundis) põhjaveega alade osatähtsus.

Kommentaariid:

Toiteainete kanne Läänemerre (põllumajandusmaalt!?) – Sama meetodikaga praegune pinnavee seire andmed on alates 1993 aastast. Sotsialismi aegsete võrreldava baasnäitaja kokkuleppimisega on probleeme, kuid põllumajandusreostuse arvutuslik vähenemine (58%) on dokumenteeritud [27; 47]. Indikaator võimaldab loodetavasti hinnata kogu programmiperioodi või veel pikema perioodi trendi. Üksikaastad pole looduslike tingimuste varieerumise tõttu võrreldavad.

Nitraadid joogivees (regulaarne info nitraaditundlikult alalt. Probleem peamiselt üksiktarbijatega – üksikkaevude kontrolli kohustust ei ole tuleks kaasata Terviskaitse Teenistus, kui tahame perioodilist informatsiooni kogu Eestist)

Nitraadid põhjavees (praegu ainult nitraaditundlike alade seire + allikate seire)

N ärakanne ja N pinnavees (olemas riikliku seire tasemel, täpsustamine väga kallis ning meetodiliselt keerukas (et mitte öelda kasutu))

Taimekaitsevahendite kasutamine – olemas ettevõtete kohta.

Taimekaitsevahendid ja muud ohtlikud ained vees – andmeid veel vähe [58].

Senised seire andmed vastuolulised ja poolikud – ainult heitveekoormuse edukas vähendamine olukorda ei kajasta. Veekasutus ka kõik ühes hunnikus.

9.8.2 Maastikud ja elusloodus

Maastikud

- Väärtuslike maastike säilimine on halduslikult tagatud;
- Linnade haljasvõrgu säilimine ja arendamine;
- Üldiseks liikumiseks avatud maastikul olevad mahajäetud rajatised on muudetud ohutuks;
- Riigimetsas ja kaitsealadel on tingimused suunatud matkamiseks ja looduspuhkuseks;
- On tagatud igameheõiguse kasutamine – sh veekogude kallastel ja randades;

Looduslik mitmekesisus

Eluslooduse kvaliteedi iseloomustamiseks sobivad kaitstavate liikide seisund ja selle muutused, samuti kaitstavate alade (sealhulgas rangelt kaitstavate ja pool-looduslike koosluste) osakaal Eesti territooriumist ja nende seisund.

- **Ohustatud ja kaitstud liigid**
- **Liigiline mitmekesisus**
- On tagatud kaitset vajavate taime- ja loomaliikide ning veelupaikade piisav kaitse

- kiskjate arvukus (vaata lisa 7);
- poollooduslike alade pindala (vaata lisa 7).

KS seni plaanitud näitajad

- ***kaitsealade pindala*** - kaitsealade võrgustik, kus rangemini kaitstavad vööndid (loodusreservaadid ja sihtkaitsevööndid) moodustaksid kuni 5% Eesti maismaast

Jäätmed

- Nõuetele vastavalt käideldud ohtlike jäätmete osakaal;
- Korraldatud jäätmeveoga haaratud olmejäätmetekitajate osakaal;
- Suletud ja keskkonnaohutustatud prügilate arv ja pindala prügilate kogupindalaga võrreldes;
- Prügistatud maastike pindala (*Teedel liikumisel ei jää silma prügihunnikuid*).

9.8.3 Loodusvarad

Maakasutus

- ***Maakasutus***
- ***Reostatud alade korrastamine***
- Rikutud maastike osatähtsus on teada ja väheneb
- Ehitiste ja teede all olev maa
- Kasutamata põllumajandusmaa

Kommentaariid: Oluliseks loodusvaraks on maa. Senine statistiline andmestik maakasutuse osas on lünklik, seda peegeldab ka Statistikaakademiaku *Keskond* [30] vastav osa: *Definitsioon: Urbaniseerunud alade, infrastruktuuri, prügilate ja kaevanduste all oleva maa aastane juurdekasv. Mõõtühik: Ruutkilomeetrit aastas. Siht: Puudub.*

Tegelikult saame definitsioonis toodud alade pindalast teada ainult seda, et linnad ja alevid hõlmavad maismaast üle 1%, teede all on samuti ligi 1%. Täpsemalt defineerimata muu maa pindala suurenes 2002 aastal 1336000 hektarini ehk ligi 30% Eesti kogupindalast!

Samas ülevaade rikutud territooriumide suurusest ja sellest kui palju neid on nõuetekohaselt korrastatud puudub.

Andmed maa põllumajandusliku kasutamise kohta on eri allikates vastukäivad (vaata lisa 7).

Mets

- Metsa kogupindala
- maksimaalsed raiemahud
- puhkealade pindala
- kaitstavate metsaalade pindala

Probleemid võivad tekkida raiemahtudega puuliikide vahel.

Maavarad

- Suhe maavarade kaevandamise ja SKP vahel. Kaaluda võiks siia ka lisada hinnang kaevandamise tempo ja maavarade koguvaru vahel
- Turba lubatud kaevandamismaht
- Kaevandatud, rekultiveerimata ja nõuetekohaselt rekultiveeritud alade suurus

Muld

- *Taimetoitainete bilanss*
- *Mahepõllunduse pindala*
- Mullaviljakuse säilimine

Andmed mulla seisundi osas on vastukäivad [42; 48; 59].

Kalavarud

- *Merekalade seisund*
- *Vesiviljeluse toodangumaht*
- *Kalalaevastiku võimsus*

KS plaanitud näitajad

- Kalade arvukus
- Kalapopulatsioonide seisund
- Rannikumere kalakooslus
- Sigimiseks kättesaadavate jõelõikude ulatus

9.8.4 Kliimamuutus

- *Kasvuhoonegaaside emissioonid*
- *ja nende vähenemise prognoos*
- *kohalik ja globaalne temperatuur*
- *kasvuhoonegaaside kontsentratsioon atmosfääris*

9.9 Keskkonnakorralduse peatüki täiendamisetpanekud

Eksperti ettepanek on koostada eraldi keskkonnapoliitika ja keskkonnakorralduse peatükk, kuhu koondada ka senised keskkonnateadlikkuse ja keskkonnahoidliku tehnika alapeatükid ning lisada maainfo – vaata RE strateegia [50] 12 tulemusvaldkond: *keskkonnakorraldus ja -kaitse eesmärk 1. Eesti maainfosüsteemi kui riigi erinevate ruumiandmeid kasutavate andmekogude pidamist kindlustatava süsteemi väljaarendamine 70-80 % ulatuses.*

9.9.1 Keskkonnateadlikkuse edendamine

Sotsiaalse kapitali arengutase [23] on määrava tähtsusega. Inimeste energia suunamiseks peavad olema selge arenguvision, määratletud arusaadavad, lihtsad ja etapiviisiliselt täidetavad eesmärgid.

Kaaluda võiks hariduse kvaliteedikriteeriumide rakendamist (näiteks testid, mida peab eri taseme kooli lõpetanu peast täitma, sh. erinevate teadmiste sidumisvõime tervikuks). Hariduse tulemuslikkus oleks suurem eri õppeainete paremal sidumisel omavahel ja teadmiste sidumisel praktilise maailmaga.

Keskharidusega inimene peaks mõistma peamisi aineringeid (näiteks: vesi; N; C) looduses ja inimese osa neis. Kõrgharidusega spetsialist peaks olema valmis koostama ainebilansse oma eluvaldkonnas ja mõistma oma organisatsiooni tegevuse mõju keskkonnale.

Keskkonnaeesmärkide saavutamiseks (eelkõige maastikukaitse ja jäätmemajanduse osas) tuleb tagada elanikkonna soov neid ellu viia, teadvustades sellest igapäevast kasu.

Keskkonnaeesmärkide saavutamiseks koos majandusarenguga on hädavajalik piisav haldussuutlikkus. Lisaks ametnike koolitusele on haldussuutlikkuse saavutamiseks vajalik tänapäevase juhtimissüsteemi rakendamine nii kohaliku omavalitsuse kui riigi tasandil. Samuti on oluline eri ametkondade horisontaalne koostöö kõigis säästava arengu valdkondades.

9.9.2 Keskkonnahoidliku tehnika rakendamine

Praegusel kujul on eesmärgi pealkiri kitsam kui prioriteetide kirjeldus, sisaldades mitmeid muid keskkonnakorralduse prioriteete ja meetodeid, sealhulgas keskkonnajuhtimissüsteemide arendamist ja loodusvarade väärtustamist.

10 SOOVITUSED EDASPIDISEKS

10.1 Üldised märkused

Eri sektorite tegevus peab tuginema Eesti arengu selgele, pikaajalisele ja paindlikule visioonile. Senini on sageli ebaselge strateegiata ja arengukavade osa poliitilisel tasemel tehtavate otsuste tegemisel. Abiks oleks vastava määruse eelnõu jõustumine.

Otstarbekas on käsitleda planeerimist ja arengukavade koostamist juhtimistegevuse osana, mitte ühekordse või perioodiliselt korduva projektina. Projektikesksel lähenemisel keskendub huvi uute projektide rahastamise tagamisele. Unustatakse eelneva tegevuse analüüs ja varasematest oma ja naabrite vigadest õppimine. Negatiivse kogemusena võib märkida, et paljude arengukavade täitmist ei järgita ega analüüsita. Eri sektorite arengukavad on ka tihti omavahel vastuolus, kui mitte vastastikku välistavaid tegevusi sisaldavad.

Senini pole ametlikku analüüsi Eesti Keskkonnastrateegias püstitatud eesmärkide täitmise ja või nende muutmise kohta. Seda ei asenda Eesti Keskkonnategevuskava täitmise kohta esitatud informatsioon, mis ei analüüsi eesmärkide täitmist sisuliselt. Ka käesoleva KS SMH raames jääb KS senise täitmise analüüs kokkusurutud ajakava tõttu pealiskaudseks.

Probleemiks on ka oluliste probleemide mattumine statistiliste andmete ja paljusõnalisuse alla. Eri aspektide süstematiseerimine, eelistuste ja kiiret sekkumist vajavate probleemide väljatoomine KS on veel pooleli.

Tegevuskava koostamise aja jagamisel tuleb kulutada vähem aega taustaandmete kogumisele. Järelevalve indikaatorid peavad olema igapäevase statistika ja katastrite osa. Seni see nii ei ole ja iga arengukava raames tuleb kulutada ekspertide aega koondhinnangu koostamiseks. Sellised eksperthinnangud jäävad aga paratamatult subjektiivseteks ja neid on aja möödudes võimatu võrrelda.

Edaspidi tuleb ühtlustada eri keskkonnavaldkondade seisundi kvantitatiivset määratlemist, nii et oleks kiiresti võimalik leida õhu-, veekeskonna ja maastike keskkonnaseisundi koondhinnang. On vaja rikutud maastike ja jääkreostuse mõju all olevate alade arvestust. Süsteemsed andmed müra osas praegu puuduvad. Kogu eesmärkide ja indikaatorite temaatika ei saanud kõigile osapooltele selgeks ning seda teemat on otstarbekas edasi arutada ja koostada ka vastavad infomaterjalid.

SMH hindamist on edaspidi otstarbekas alustada koos põhidokumendi koostamisega. Töö peaks algama nii põhidokumendi kui SMH koosseisu ja eesmärkide määratlemisega. Veendumaks, et määratlus on arusaadav, tuleb see põhidokumendi koostajate ja keskkonnaekspertide töökoosolekul läbi arutada.

Paremat läbimõtlemit vajab informatsiooni vahetamise skeem. Ideaaljuhul peaks seal kajastuma ka töö eri osade kohta juhtkonna poolt tehtud otsused.

Iga eesmärgi koostamise eest vastutaja peab koostama ülevaate oma valdkonna keskkonnaseisundist, määratlema olulised keskkonnaaspektid, keskkonnamõjud ja keskkonnariskid ning meetmed nende leevendamiseks. SMH keskkonnaekspertidid kontrollivad oma kogemuse baasil nende hinnangute piisavust.

Kavandatud metoodilisi põhimõtteid SMH protsessi käigus järgida ei õnnestunud. Edaspidise sarnase protsessi paremaks läbimõtlemiseks võib esitada küsimuse KS SMH-de vajalikkusest üldse. Ehk on vajalikum teha üldine vahehindamine, mille üheks osaks oleks ka keskkonnamõjude hinnang ja keskkonnaseisundi prognoos.

Koostöö tagamiseks on soovitatav korraldada erinevate ametkondade ühiseminare EL ja Eesti keskkonnapoliitika selgitamiseks. Eri institutsioonide ametnikele on kasuks teadmised keskkonnamõju hindamise, keskkonnaauditi ja keskkonnajuhtimise osas. See on vajalik juba kasvõi selleks, et suhelda samas “keeles” eri ametkondade vahel, EL ametnike ja ettevõtete spetsialistidega.

Eelnimetatud toetav tegevus on vajalik eelkõige Põllumajandusministeeriumi poolt juhitavate keskkonnategevuste elluviimisel, sest maaelu ja põllumajanduse tegevusvaldkond on kõige komplitseeritum.

Avalikkuse kaasamiseks tuleb planeerida piisavalt aega ja vahendeid. Meie piiratud ressursside juures on valitsusväliste organisatsioonide ja huvirühmade kaasamine riiklike tegevuskavade koostamisse hädavajalik. Avalikkuse kaasamisel on soovitatav arvestada ka valitsusväliste organisatsioonide koolitusvajadusega. Lühikeste avalikustamiskoosolekute tulem võib inimeste üldise ebapiisava informeerituse tõttu jääda ebapiisavaks või isegi suurendada usaldamatust. Kaasatud inimesed on hiljem ka plaanide elluviimise initsiaatorid. Vastasel juhul jääme oma plaanidega üksi ja unustame need järjekordselt.

Edaspidi tuleb avalikkuse kaasamiseks koostada dokumentide valminud etappide ja SMH lõpparuannete mittetehnilised kokkuvõtted. Ideaaljuhul peaks kokkuvõtted koostama protsessis mitteosalenud ekspert. See võimaldab kontrollida, kas tehniline materjal on terviklik ja arusaadav.

10.2 Soovitused keskkonnapoliitika ühildamiseks muude poliitikate ja arengukavadega

Eeskuju arengukavade ja valdkonna tegevuskavade koostamiseks ja nende kavade hindamiseks võib leida mitmetest EL programmeerimist käsitlevatest dokumentidest. Avaliku halduse printsiibid on: usaldusväarsus, etteennustatavus, määratletud valitsemisalad ja läbipaistvus, tehniline ja juhtimisalane asjatundlikkus, organisatsiooniline suutlikkus ning kodanike osalusvõimalus [52].

Seni lõpuni viimata katse strateegiliste arengukavade koostamist riigis süstematiseerida tegi Rahandusministeerium oma vastava eelnõuga *Strateegiliste arengukavade liigid ja koostamise kord*. Säätmaks aega planeerimise lähtekohtade uuesti EL juhustest tõlkimiseks toome siinkohal väljavõtte eelnimetatud dokumendist, millest soovitame UKS lõpliku variandi koostamisel juhinduda.

Üldpõhimõtted:

- Strateegiliste arengukavade koostamise protsess hõlmab strateegiliste arengukavade planeerimist, koostamist, täiendamist ning püstitatud eesmärkide saavutamise hindamist ja aruandlust.
- Valdkonnapõhised strateegilised arengukavad kajastavad eesmärke ja nende saavutamiseks vajalikke meetmeid ühes või mitmes sotsiaalmajanduslikus sektoris või alamsektoris. Valdkonna-põhiseid strateegilisi arengukavasid nimetatakse tegevusvaldkonna arengukavadeks.

- Tegevusvaldkonna arengukavad, ministeeriumi, Riigikantselei ja maavalitsuse strateegilised arengukavad ning nende valitsemis- ja haldusala riigiasutuste tegevuskavad on aluseks riigi eelarvestrateegia, Eesti riikliku arengukava ja teiste Euroopa Liidule esitatavate strateegiliste planeerimisdokumentide koostamisel.
- Tegevusvaldkonna arengukava käesoleva määruse tähenduses on dokument, mis määratleb vähemalt neljaks aastaks tegevusvaldkonna strateegilised eesmärgid, kavandatavad meetmed nende saavutamiseks ning strateegiliste eesmärkide saavutamisel ühiskonnale avalduva mõju.
- Tegevusvaldkonna arengukava hõlmab ühe või mitme ministeeriumi valitsemisala või Riigikantselei haldusala ühte või mitut valdkonda.
- Kui tegevusvaldkond kuulub mitme ministeeriumi valitsemisalasse, määrab vastutava ministeeriumi Vabariigi Valitsus. Sel juhul on vastutava ministeeriumi kohustuseks tegevusvaldkonna arengukava koostamise ja elluviimise protsessi koordineerimine ning teiste asjassepuutuvate ministeeriumide, Riigikantselei või maavalitsuste kaasamine.

Nõuded tegevusvaldkonna arengukava projekti sisule:

Tegevusvaldkonna arengukava projektis esitatakse:

1. arengukava elluviimise periood;
2. arengukava objektiks oleva tegevusvaldkonna hetkeolukorra kirjeldus, sh probleemide ja teadaolevate lahenduste analüüs ning keskkonnast tulenevad riskid ja võimalused;
3. tegevusvaldkonna üldeesmärk, mis sõnastab tegevusvaldkonnas taotletava pikaajalise ühiskondliku mõju;
4. konkreetset strateegilised eesmärgid koos indikaatoritega, mis võimaldavad eesmärgi saavutamist hinnata või mõõta;
5. peamised meetmed, mis on vajalikud eesmärkide saavutamiseks;
6. eesmärkide ning nende saavutamiseks vajalike meetmete seos ja kooskõla nii Euroopa Liidu poliitikate kui ka teiste asjaomaste strateegiliste arengukavadega;
7. arengukava elluviimisploan, kus esitatakse olemasolev ja täiendavalt vajalik finantseerimise maht ja allikad aastate, eesmärkide saavutamiseks vajalike peamiste meetmete ning neid meetmeid rakendavate asutuste lõikes;
MM: See peab tulema KTK
8. muu oluline informatsioon.

Tegevusvaldkonna arengukava elluviimine:

1. Tegevusvaldkonna arengukava on aluseks täidesaatva riigivõimu asutuste strateegilise arengukava koostamisel.
2. Tegevusvaldkonna arengukava elluviimine toimub vastutava ministeeriumi strateegilise arengukava või mitme ministeeriumi, Riigikantselei või maavalitsuse koostöös kõigi asjassepuutuvate riigiasutuste strateegiliste arengukavade ja tegevuskavade alusel.

Tegevusvaldkonna arengukava elluviimise vahetähtsuste tegemine ning vahearuande koostamine:

1. Vastutav ministeerium esitab iga aasta 1. märtsiks Rahandusministeeriumile tegevusvaldkonna arengukava elluviimise vahearuaande, kus antakse ülevaade tegevusvaldkonna arengukavas toodud eesmärkide saavutamise ning selleks vajalike meetmete rakendamise kohta vastavalt § 6 punktis 7 esitatud elluviimisplaanile. Püstitatud eesmärkide mittesaavutamise korral tuuakse välja vastavad põhjendused.

MM: KTK

2. Rahandusministeerium koostab ja esitab koos riigi eelarvestrateegiaga Vabariigi Valitsusele koondülevaate talle esitatud tegevusvaldkonna arengukavade elluviimise vahearuanetest ning teeb vajadusel ettepaneku tegevusvaldkonna arengukava elluviimine peatada või lõpetada.

MM: KTK aruannete alusel on nende praegusel kujul arusaamine reaalsest edust või ebaedust keerukas.

Tegevusvaldkonna arengukava täiendamine:

1. Tegevusvaldkonna arengukava täiendatakse vähemalt üks kord nelja aasta jooksul.
2. Tegevusvaldkonna arengukava täiendamise projekti koostab vastutav ministeerium koostöös kaasatud ministeeriumide, Riigikantselei või maavalitsuste ning asjassepuutuvate huvirühmadega, arvestades arengukava elluviimise käigus tuvastatud muutusi.
3. Tegevusvaldkonna arengukava täiendamise projekt esitatakse Vabariigi Valitsusele heakskiitmiseks.

Tegevusvaldkonna arengukava täitmise aruande koostamine ja täitmise järelhindamine:

1. Tegevusvaldkonna arengukava elluviimisperioodi lõppedes koostab vastutav ministeerium koostöös kaasatud ministeeriumide, Riigikantselei või maavalitsuste ja asjaomaste huvirühmadega arengukava täitmise lõpparuande.
2. Arengukava täitmise lõpparuandes esitatakse informatsioon arengukavas kajastatud mõjude saavutamise, strateegiliste eesmärkide täitmise ja selleks vajalike meetmete rakendamise kohta. Kavandatud eesmärkide ja mõjude mittesaavutamise korral esitatakse vastavad põhjendused.
3. Vabariigi Valitsuse otsuse korral püstitatud eesmärkide saavutamise ja rakendatud meetmete tulemuslikkuse kohta eksperthinnangu saamiseks viib sõltumatu hindaja läbi arengukava täitmise järelhindamise.
4. Vastutav ministeerium esitab Vabariigi Valitsusele ministri või riigisekretäri kinnitatud tegevusvaldkonna arengukava täitmise aruande koos Rahandusministeeriumi hinnanguga hiljemalt 1 aasta pärast arengukava elluviimisperioodi lõppemist. Arengukava täitmise aruandele lisatakse käesoleva paragrahvi lõikes 3 esitatud juhul järelhindamise tulemusel valminud sõltumatu eksperthinnang.

Eksperti ettepanek: Ühendada KS ja KTK üheks dokumendiks: keskkonnan-tegevuskavaks, kusjuures KS moodustaks selle üldise osa ja süstematiseeritud ning tegelike vajaduste ning võimalustega vastavusse viidud meetmekava senise KTK osa.

Aastatel 2004 – 2005 töötada läbi KS ühildamisettepanekud teiste poliitikate ja arengukavadega, selliselt et Eesti KS oleks lihtsalt ühildatav 2007 aastal algava programmeerimisperioodi dokumentidesse. Edaspidi võiks kaaluda KS ja KTK ajakava

ühildamist EL programmeerimisperioodidega – see lihtsustab eesmärkide rahastamise planeerimist.

10.3 Soovitused keskkonnakorralduse arendamiseks

Lähtudes EL 6. keskkonnategevuskavast tuleb teha järgmist *EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU OTSUS nr 1600/2002/EÜ, 22. juuli 2002, Artikkel 10 väljavõtteid*:

- a) paremate toimimisviiside ning hea valitsemistava üldreeglite ja põhimõtete arendamine, mille kohaselt konsulteeritakse sidusrühmadega võimalikult laialdaselt ja põhjalikult kõikidel etappidel, et valida kavandatavate meetmete seast need, mis keskkonna ja säästva arengu seisukohalt annavad kõige paremaid tulemusi;

Eksperti ettepanekud: rakendada KKM ja seejärel teistes ministeeriumides keskkonnajuhtimissüsteemide põhimõtted;

eelnimetud juhtimissüsteemi põhimõtetele tuginedes tagada horisontaalne koostöö esmalt KKM osakondade vahel ja seejärel teiste ministeeriumide ja institutsioonidega.

- b) keskkonnaalaste valitsusväliste organisatsioonide osaluse parandamine dialoogiprotsessis asjakohase toetuse andmise, sealhulgas ühendusepoolse rahastamise abil;

Eksperti ettepanek: planeerida edaspidi strateegiliste dokumentide koostamisel ja uuendamisel piisav aeg avalikkuse ja osapoolte kaasamiseks.

- c) poliitika väljatöötamisprotsessi parandamine, kasutades selleks:

- uue poliitika võimalike mõjude, eelkõige keskkonnamõjude eelhindamist, sealhulgas tegemata jätmise alternatiiv ja õigusaktide ettepanekud, ja tulemuste avaldamist;
- keskkonnaeesmärkide täitmiseks kasutatud olemasolevate meetmete tõhususe järelhindamist;

Eksperti ettepanek: analüüsida Eesti keskkonnaõiguse mõju keskkonnaseisundile, inimeste heaolule ja majandusarengule. Korrastada ja lihtsustada keskkonnaõigus. Lõpetada riigi sekkumine valdkondades, kus see pole tingimata vajalik ja tagada ühishuvide järgimine valdkondades kus see on vajalik;

Rakendada poliitikate ja arengukavade eel-, vahe- ja järelhindamise riigisisene süsteem (seni on seda tehtud ainult EL programmidele).

- d) tagamine, et keskkonnal ja eriti käesolevas programmis määratletud prioriteetsetel valdkondadel on ühenduse teadusprogrammides keskne osa. Seoses ühenduse teadusuuringute ja tehnoloogiaarenduse raamprogrammiga tuleks keskkonnauuringute vajadused ja prioriteedid regulaarselt läbi vaadata. Tagatakse liikmesriikides toimuva keskkonnaalase teadustöö parem koordineerimine ka selleks, et tulemusi edukamalt rakendada;

sidemete loomine keskkonnaalal ja muudel aladel teabe, koolituse, teadustöö, hariduse ja poliitika valdkondades tegutsejate vahel;

Eksperti ettepanek: esimese sammuna on vajalik valdkonnas tegutsevate ametnike minimaalse asjatundlikkuse tagamine koolitusvajaduse selgitamise, koolituse, pädevus-

eksami (näiteks teadmised keskkooliprogrammi ulatuses oma erialal hindede hea) ning eri ametkondade ametnike ühisseminaride kaudu.

e) 2003. aastast alates regulaarse teabe esitamine, mille abil võib luua aluse:

- keskkonna- ja säästva arengu poliitika otsustele;
- valdkondlike ühendstrateegiate ja säästva arengu strateegia järelevalvele ja hindamisele;
- laiemal üldsusel teavitamisele.

Teabe loomisel kasutatakse Euroopa Keskkonnaagentuuri ja muude asjaomaste asutuste korrapäraseid aruandeid. Teave koosneb eelkõige järgmistest osadest:

- kõige tähtsamad keskkonnanäitajad;
 - keskkonna seisundi ja arengusuundade näitajad;
 - terviklikult kajastavad näitajad;
- f) teabe- ja aruandlussüsteemide läbivaatamine ja pidev järelevalve eesmärgiga luua ühtlasem ja tõhusam süsteem, et tagada kõrge kvaliteediga, võrreldavaid ning asjakohaseid keskkonnaandmeid ja -näitajaid sisaldav ühtlustatud aruandlus. Komisjonil palutakse esitada selleks ettepanek nii kiiresti kui võimalik. Keskkonnakaitsealastes õigusaktides tuleks tulevikus järelevalve-, andmete kogumise ja aruandlusnõudeid mõjusalt arvesse võtta;
- g) maakera seisundi järelevalvesüsteemide (nt satelliit tehnoloogia) ja -vahendite arendamine ja laialdasem kasutamine, et toetada keskkonnapoliitika väljatöötamist ja elluviimist.

Eksperdi ettepanek: ühendada erinevate ametkondade jõupingutused arusaadavate ning üheselt mõistetavate tähtsamate keskkonnanäitajate (indikaatorite) ning keskkonna seisundi näitajate esitamiseks.

11 KASUTATUD MATERJALID

1. Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment.
2. A European Union Strategy for Sustainable Development. COM (2001) 264 final.
3. DECISION No 1600/2002/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 22 July 2002 laying down the Sixth Community Environment Action Programme The Sixth Environment Action Programme.
4. DGXI: A Handbook on Environmental Assessment of Regional Development Plans and EU Structural Funds Programmes, august 1998.
5. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of Regions. Towards a Thematic Strategy for Soil Protection. COM (2002) 179 final. Brussels, 16.4.2002.
6. EC DG Environment. Implementation of Council Directive 91/676/EEC concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources. Synthesis from year 2000 Member States reports. 2002.
7. EC DC JRC. European IPPC Bureau. Reference Document on Best Available Techniques for Intensive Rearing of Poultry and Pigs. November 2002.
8. Environmental Integration and the CAP. A Report to the EC, DG Agriculture. Institute for European Environmental Policy. September 2002.
9. DG ENV.B.1/BB D(2002). Working Document. The Water Framework Directive (WFD) and tools within the Common Agricultural Policy (CAP) to support its implementation. Brussels, 7 February 2003.
10. REGULATION (EC) No 761/2001 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 19 March 2001 allowing voluntary participation by organisations in a Community eco-management and audit scheme (EMAS).
11. Eesti Standard ENV-EN ISO 14001: 1998 Keskkonnajuhtimissüsteemid. Spetsifikaat ja juhised selle kasutamiseks.
12. Evaluating socio-economic programmes. MEANS Collection. Volume 1-6. European Commission. 1999.
13. Baltic 21 Series No. 1/2000. Biennial Report - 2000.
14. Baltic 21 Series No 13/98: Indicators on Sustainable Development in the Baltic Sea Region. An Initial Set.
15. Evaluation of the implementation of the 1988 Ministerial Declaration regarding nutrient load reduction in the Baltic Sea catchment area. Finnish Environmental Institute. Helsinki 2002.
16. The Baltic Marine Environment 1999 – 2002. Helsinki Commission, Baltic Marine Environment Protection Commission. 2003.
17. Ühinemisleping Euroopa Liiduga. <http://euro.delfi.ee/>

18. Eesti Riiklik arengukava (RAK) Euroopa Liidu struktuurifondide kasutuselevõtuks - Ühtne Programmdokument (RAK) 2003-2006. Tallinn, 2003.
19. Eesti keskkonnategevuskava. Ülevaade täitmisest 2002. aastal. KKM. Mai 2003
20. Eesti maaelu arengukava 2004-2006 (versioon 15.07.2003) eelhindamise aruanne. AS Maves. 22.09.2003.
21. Eesti riiklik arengukava Euroopa Liidu struktuurifondide kasutuselevõtuks – ühtne programmdokument 2003-2006 (täisversioon 10.02.03). Strateegiline keskkonnamõju hindamine. AS Maves, REC Estonia. 13.02.2003.
22. EESTI KESKKONNATERVISE RIIKLIK TEGEVUSPLAAN. NEHAP.
23. Nõmmann, Tea, Lauri Luiker ja Paavo Eliste. Eesti arengu alternatiivne hindamine – jätkusuutlikkuse näitajad. Tallinn, Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, 2002.
24. Strateegia Säästev Eesti 21. TPÜ. Tallinn 2003.
25. Riigi valmisolek õnnetusjuhtumi tagajärjel tekkinud ulatusliku keskkonnareostuse likvideerimiseks maismaal. Riigikontroll. Kontrolliaruanne nr 2-5/04/9 23.02.2004
26. Riigi tegevus jääkreostuse likvideerimisel. Riigikontroll. Kontrolliaruanne nr 2-5/04/8 10.02.2004
27. Metsur, Madis; Tõnis Põder ja Anne Randmer. Keskkonnamõjude hindamine: Protseduur. Käsiraamat. Eesti Majandusjuhtide Instituut arenguprogrammide keskus. 1996.
28. Keskkonnaseire jaamade atlas. Riiklik keskkonnaseire programm. Tartu Ülikool 2002.
29. Eesti keskkonnaseire 2001. Riiklik keskkonnaseire programm. Tartu Ülikool 2002.
30. Keskkond 2002. Statistikaamet. Tallinn 2003.
31. Säästva arengu näitajad. Statistikaamet. Tallinn, 2002
32. Eesti keskkonnaseisund XXI sajandi lävel. Keskkonnaministeeriumi Info ja Tehnokeskus. Tallinn 2000.
33. Põllumajandusmaastike loodushoid. Soovitusi talunikele igapäevasteks töödeks. Eesti Ornitoloogia Ühing 2003.
34. Hea Põllumajandustava. Keskkonnaministeerium, Põllumajandusministeerium. Tallinn 2001.
35. Vooluveekogude hooldamise juhend. Eesti Maaparandus- ja Veeühistute Keskliit. Tartu 2003.
36. Koit Alekand, Toomas Timmusk. Vooluveekogude maastikuökoloogiline käitlus. Tartu 2002.
37. Tiigi ja märgala rajamine. Ökoloogiliste Tehnoloogiate Keskus. 2001.
38. Veemajanduskavade koostamine juhend. KKM, 2001.
39. Roheline võrgustik. Kalev Sepp ja Jüri Jagomägi. EPMÜ Keskkonnakaitse Instituut, AS Regio.

40. Mitmeliigiliste põõsasribade rajamine. Ökoloogiliste tehnoloogiate keskus. 2001.
41. Maastikuhoolduskavad ja maastikuhooldus. KKM. 2002.
42. Test-uuring eesti põllumuldade agrokeemiliste omaduste seisundist ja täiendavaid andmeid väetistarbest. TMKK. Valli Loide. 2001.
http://www.tmkk.ee/ee/index.php?id=14&a_kat=63&a_a_kat=45&a_a_a_kat=0
43. EMVI infoleht 64. 2002.
44. Enn Pärt. "Eesti lähiajaloo on mets põlde vallutanud kaks korda". Ajakirja Eesti mets 2003 aasta sügisnumber. 1.
45. Ingrid Maasik ja Helen Arusoo. 60 000 000 000 kilo naftat Soome lahel ehk millal on oodata naftakatastroofi Läänemeres. Loodus 1. 2004.
46. Eesti maaelu arengukava 2004-2006 (versioon 15.07.2003) strateegilise keskkonnamõju aruanne. AS Maves. 10.11.2003.
47. Eesti metsanduse arengukava aastani 2010. KKM 2002.
48. Nitraaditundliku ala tegevuskava koostamine põllumajandusliku tootmise mõju vähendamiseks pinna- ja põhjaveele. Jäneda Öppe ja Nõuandekeskus, AS Maa ja Vesi, AS Maves.
49. Eestimaalaste keskkonnateadlikkus. RMK ja Keskkonnaministeeriumi maine. EMOR. Aprill 2003.
50. RIIGI EELARVESTRAATEEGIA 2004–2007. 26. mai 2003. Rahandusministeerium.
51. Keskkonnastrateegia ja tegevuskava. Eva Kraav. EE 11. Tallinn, Eesti Entsüklopeediakirjastus. 2002.
52. Euroopa Liidu avaliku halduse printsiibid. Sigma kogumik nr. 27.
53. Eesti Vabariigi arhitektuuripoliitika. Kultuuriministeerium 2002.
54. [Soovitused üldplaneeringu koostamiseks](#), Keskkonnaministeerium 2000
55. [Soovitused detailplaneeringu koostamiseks](#), Keskkonnaministeerium 2003.
56. Rein Einasto. Keskkonnakultuurist kultuurikeskkonnas, vaimse keskkonna reostusest. Keskkonnatehnika 1/04.
57. EEA core set of indicators. Revised version April 2003. European Environmental Agency.
58. Ohtlikud ained Eesti keskkonnas. Keskkonnaministeerium, TRÜ, KUK. 2003.
59. Ülevaade riikliku keskkonnaseire programmi 2003. aasta tööde tulemustest. Riiklik keskkonnaseire programm.

LISA 1 STRATEEGILISE KESKKONNAMÕJU HINDAMISE (SMH) PROGRAMM

Käesolev programm on täpsustatud SMH programm projekti avaliku arutelu tulemusel (vaata lisa 2).

Taust

KKM lähteülesande taustainfo

1997. aastal kiitis Riigikogu heaks Eesti Keskkonnastrateegia (KS), milles on määratletud Eesti keskkonnapoliitika kümme põhieesmärki ning otsustas viie aasta möödudes üle vaadata keskkonnastrateegias püstitatud ülesannete täitmise tulemused ning vajadusel strateegiat täiendada ja parandada.

Keskkonnastrateegias toodud eesmärkide saavutamiseks koostati ning esitati Vabariigi valitsusele esimene Eesti Keskkonnategevuskava (KTK), mis käsitles nii lähitegevusi (aastaiks 1998-2000) kui ka kaugtegevusi (2001-2006). Vabariigi Valitsuse protokollilise otsusega 26. maist 1998. aastal anti Keskkonnaministeeriumile ülesanne korraldada nii KTK täitmine ja selle jälgimine kui ka kava uuendamine kolme aasta järel. Eesti keskkonnategevuskava aastaiks 2001-2003 kiitis Vabariigi Valitsus heaks 5. juunil 2001. a protokollilise otsusega nr 25.

KS heakskiitmisest möödunud aastatel on toimunud palju olulisi keskkonnavalaseid arenguid, eriti Euroopa Liiduga (EL) seondult. Koostatud on Riiklik Arengukava struktuurifondide kasutuselevõtuks, valmimas on Eesti säästva arengu strateegia, koostatud on mitmeid valdkondlikke arengukavu (metsanduses, jäätmesektoris, jne.). Vastu on võetud kümneid seadusi ja rakendusakte, mis kõik ühel või teisel viisil mõjutavad keskkonnasektori arengut.

Eeltoodust tulenevalt on Keskkonnaministeerium (KKM) alustanud keskkonnastrateegia ajakohastamisega ja seoses sellega algatab uuendatava KS strateegilise keskkonnamõju hindamise (SMH).

Senine 1997 aasta keskkonnastrateegia ja uuendatud Eesti keskkonnastrateegia aastani 2010 tuleb viia vastavusse EL kuuenda keskkonnavalase tegevusprogrammiga, arvestades Eesti kui liikmesriigi eripära, meie inimeste reaalseid vajadusi ja Eesti majanduslikke võimalusi programmeerimisperioodil.

Keskkonnaministeerium on seisukohal, et arvestades Eesti liitumisperioodi kogemusi ja lähiaastate tegevuse tulemuslikkust Euroopa Liidu liikmesriigina tuleb Eesti Keskkonnastrateegia hiljemalt aastal 2006 põhjalikult läbi töötada. 2004–2006 perioodil tuleb põhjalikult tegeleda muude valdkondade poliitikate ja arengukavade ühildamisega keskkonnapoliitikaga ja vastupidi, et olla valmis paremini osalema Euroopa Liidu arenguprogrammides järgimisel programmeerimisperioodil.

Strateegilise keskkonnamõju hindamise objekt ja ulatus

Strateegilise keskkonnamõju hindamise objektiks on uuendatud Eesti keskkonnastrateegia 2004 – 2010 (vaata <http://www.envir.ee/saastev/keskkonnastrateegia.html>) eesmärkide, ülesannete, elluviimis- ja järelevalvesüsteemi rakendamisega kaasnev eeldatav keskkonnamõju.

SMH osapooled

Arendaja: Keskkonnaministeerium (kontaktisik Kristiina Kaasik)

Otsustaja: SMH programmi kinnitaja ja aruande heakskiitja
Keskkonnaministeerium (kontaktisik Veronika Verš)
Keskkonnastrateegia osas on otsustaja Vabariigi Valitsus

Ekspert: AS Maves (kontaktisik Madis Metsur)

Huvitatud isikud ja organisatsioonid. Keskkonnastrateegia elluviimine puudutab kogu Eesti elanikkonda, valitsusasutusi, valitsusväliseid organisatsioone ja Eestis tegutsevaid ettevõtteid.

Huvitatud osapoolte, tootjate organisatsioonide ja keskkonnakaitsjate ühenduste kaasamine Keskkonnastrateegia SMH protsessi toimub Arendaja ja Eksperti koostöös.

SMH eesmärk

Teostada uuendatava KS strateegiline keskkonnamõjude hindamine (SMH) aidates sellega kaasa keskkonnastrateegia uuendamisele. SMH aitab kontrollida, kas uuendatud KS käsitleb kõiki olulisi keskkonnaaspekte ning kas KS rakendamine ja järelevalve on piisavalt läbimõeldud.

Keskkonnastrateegia SMH protsess on suunatud põhieesmärgile – EL keskkonnapoliitikaga kooskõlas oleva ja Eesti üldsusele arusaadava uuendatud Keskkonnastrateegia koostamisele kaasaaitamine.

SMH tegevused

Järgnevalt toodud tegevuskava lähtub Arendaja (KKM) SMH lähteülesandest ja on pärast SMH programmi avalikku arutelu korrigeeritud ja täiendatud.

Strateegilise keskkonnamõju hindamise raames tehakse järgmised tööd:

- Keskkonnastrateegia (KS) ülesannete hindamise kriteeriumide esitamine strateegia eesmärkide täitmise hindamiseks.
- Hinnang kehtiva, 1997. a kinnitatud, keskkonnastrateegia eesmärkide saavutamise kohta, tuginedes muuhulgas keskkonnategevuskava täitmise materjalidele ja teistele analüüsiks vajalikele dokumentidele.
- Analüüsitakse rahvusvahelisi ja riiklike keskkonnakaitsese eesmärke, arvestades kehtivaid õigusakte ja riiklike prioriteete ning tehakse ettepanekud, kuidas neid eesmärke ja muid keskkonnakaalutlusi on uuendatava strateegia koostamisel võimalik paremini arvesse võtta.
- Analüüsitakse keskkonnavaldkondade probleeme ja määratletakse olulised keskkonnaaspektid. Kontrollitakse, kas kõik olulised keskkonnavaldkonnad ja keskkonnaaspektid on käsitletud.
- Analüüsitakse ja kirjeldatakse strateegias esitatud eesmärkide saavutamiseks vajalike ülesannete ja prioriteetidega kaasnevat tõenäoliselt olulist keskkonnamõju (sh olulise negatiivse keskkonnamõju puhul ennetatavad, leevendavad või korvavad meetmed).
- Hinnatakse võimalikke alternatiive (sh arengut juhul, kui strateegiat ei uuendata) ning tuuakse välja alternatiivide valiku aluseks olnud põhjendused.
- Analüüsitakse võimalikke kumulatiivseid mõjusid erinevate keskkonnavaldkondade lõikes ning tehakse võimalike kaudsete mõjude esinemise hinnang ja analüüs.

- Esitatakse SMH aruanne: soovitud strateegia täiendamiseks ning säästva arengu põhimõtete paremaks arvestamiseks keskkonnastrateegias; soovitud uuendatava strateegia struktuuri, keskkonnaalaste eesmärkide ja ülesannete täpsustamiseks; hinnang keskkonnastrateegia elluviimis- ja järelevalvesüsteemi kohta ja tehakse ettepanekud selle parandamiseks.
- Soovitud tööks Keskkonnastrateegiaga enne EL järgmist programmeerimisperioodi: koostamise põhimõtete ja optimaalseima tegevuskava ettepanek, võimalikud alternatiivid, soovitud kooskõlastamiseks teiste arengukavade, strateegiate ja seadusandlusega.

Kõigi tegevuste osas konsulteeritakse Keskkonnastrateegia koostamise töörühma liikmetega ning protsessist huvitatud ekspertidega.

Strateegilise keskkonnamõju hindamise tulemusena esitatakse SMH aruanne Arendajale kooskõlas Keskkonnastrateegia täiendamise graafikule järgmiselt:

1. Kriteeriumid ja hinnang 1997. aasta Keskkonnastrateegiale;
2. Soovitud Keskkonnastrateegia täiendamiseks;
3. SMH lõpparuanne.

SMH eeldatav ajakava

1) programmi täpsustamine (veebruar 2004)

- Uuendatud Keskkonnastrateegia tutvustamine ja SMH programmi avalik arutelu (20.02.2004)
- SMH programmi täiendamine vastavalt avalikkuselt saabunud kommentaaridele (veebruari lõpp)

2) kriteeriumid ja hinnang 1997 aasta Keskkonnastrateegiale (märtsi I pool 2004)

3) Aruanne, (märts 2004)

- Soovitud Keskkonnastrateegia täpsustamiseks
- Hinnang keskkonnastrateegia elluviimis- ja järelevalvesüsteemi kohta
- Keskkonnastrateegia täiendatud versiooni ja SMH aruande avalik arutelu

4) SMH lõpparuanne (märts, aprill 2004)

- Aruande täiendamine vastavalt Arendajalt jt osapooltelt saabunud kommentaaridele
- Arendaja jt osapoolte ning avalikkuse arvamusi arvestava lõpparuande esitamine

5) Soovitud tööks Keskkonnastrateegiaga enne EL järgmist programmeerimisperioodi (aprill)

Ekspertgrupp

Ekspertgrupp on koostatud arvestusega, et Eksperdi AS Maves töötajad ja kaasatud eksperdid Keskkonnauuringute Keskusest ja Loodushoiu Keskusest kataksid kõik olulisemad keskkonnavaldkonnad. Ekspertgrupp ja selle liikmete funktsioonid ja valdkonnad on järgmised:

- Madis Metsur (AS Maves) ekspertgrupi juht – SMH ja eelhindamise koordi-neerimine, horisontaalsed poliitikad, koostöö Arendaja ja huvitatud osapooltega; Keskkonnateadlikkuse edendamine; Maavarade säästlik kasutamine; Veekogude ja põhjavee hea seisundi saavutamine
- Toomas Ideon (AS Maves) – hindamismeetodid ja kriteeriumid. Keskkonnastrateegia põhieesmärgid - Keskkonnahoidliku tehnika rakendamine; Jäätmetekke vähendamine ja jäätmehooldus
- Margus Kört (KUK) – Õhukvaliteedi parandamine
- Jaak Tambets (LHK) – Maastike ja elustiku mitmekesisuse säilitamine; Metsade säästlik majandamine

Spetsiifiliste küsimuste lahendamiseks kaasatakse lühiajalisi eksperte nii AS Mavesest ja mujalt: linnakeskkond (Kuido Kartau – Hendrikson ja &) põhjavesi (Indrek Tamm – AS Maves); jääkreostus (Mati Salu – AS Maves); maavarad (TTÜ mäeinstituut Alo Adamson).

SMH metoodika

Direktiiv 2001/42/EÜ annab üldised põhimõtted SMH tegemiseks teatud plaanidele ja arengukavadele. SMH peab aitama kaasa keskkonnainformatsiooni kasutamisele otsuste tegemisel. SMH ja KMH hierarhia peab olema mõistlik vältimaks põhjendamatu dubleerimist planeerimise ja projektide elluviimise eri tasanditel. Töö mahu määratlemisel lähtuti neist põhimõtetest.

SMH protsess viiakse läbi vastavalt Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnanõuditeerimise seadusele, mis tagab töö läbiviimiseks formaalse raamistikku, milleta võivad keskkonnaaspektid jääda pealiskaudselt käsitletuks.

SMH korraldamine toimub Arendajaga kooskõlastatud graafiku alusel.

Keskkonnanõuete seadmisel lähtutakse keskkonnakaitse üldkehtivatest printsiipidest:

- Rio Deklaratsiooni (1992) 1. printsiip: inimesed on säästva arengu hoolitsuse keskpunktis. Nad omavad õigust tervislikule ja tulemusrikkale loodusega kooskõlas olevale elule;
- Eesti Põhiseadus: § 5 Eesti loodusvarad ja loodusressursid on rahvuslik rikkus, mida tuleb kasutada säästlikult. § 16 Igaühel on õigus elule. Seda õigust kaitseb seadus. Meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta. § 53 Igaüks on kohustatud säästma elu- ja looduskeskkonda ning hüvitama kahju, mis ta on keskkonnale tekitanud. Hüvitamise korra sätestab seadus.
- EL Lissaboni strateegia
- EL säästva arengu strateegia
- EL 6. keskkonnanõuete tegevuskava

SMH korraldamisel lähtutakse EL Ühinemislepingust, asjaomastest Eesti ja EL õigusaktidest ning heast tavast.

Määravateks õigusaktideks keskkonnamõju hindamise valdkonnas on:

- Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnaauditeerimise seadus;
- EL direktiiv 2001/42/EÜ teatavate kavade ja programmide keskkonnamõju hindamise kohta.

SMH korraldamisel lähtutakse juhistest, mis on antud käsiraamatus “*A Handbook on Environmental Assessment of Regional Development Plans and EU Structural Funds Programmes*”, *European Commission, DGXI, 1998* ja Euroopa Komisjoni juhendmaterjalis “*Evaluating socio-economic programmes*”. *MEANS Collection. Volume 1-6. European Commission. 1999.* Arendaja poolt koostatava Keskkonnastrateegia uuendamise ja SMH ekspertgrupi koostööskeem on esitatud diagrammil järgmisel leheküljel.

Keskkonnamõju hindamisel lähtutakse uuendatud Keskkonnastrateegias esitatud põhiprintsiipidest ja SMH raames Eksperti poolt esitatud ja Arendaja kooskõlastatud kriteeriumidest.

Keskkonnamõju suuna ja olulisuse hindamisel antakse hinnang strateegia, eesmärkide, meetmete ja nende rakendamise vastavusele seatud põhiprintsiipidele ja keskkonnanäesmärkidele. SMH raames esitatakse ettepanekud keskkonnanäesmärkide võimalikult mõõdetavana formuleerimiseks. Hinnangu andmisel lähtutakse SMH valitud keskkonnakriteeriumidest ja olemasolevatest EL ja Eestis tunnustatud keskkonnaindikaatoritest, mis tuginevad Agenda 21 loogikale hea keskkonnaseisundi saavutamise ja säilitamise osas.

Hinnangu andmisel kasutatakse viieastmelist skaalat:

- 1) ++ “võimalik oluline positiivne mõju”;
- 2) + “võimalik positiivne mõju”;
- 3) 0 “mõju eeldatavalt puudub või ? “mõju teadmata või ebaselge”;
- 4) - “võimalik negatiivne mõju”;
- 5) --“võimalik oluline negatiivne mõju”.

Lisatakse hinnangut selgitav põhjendus või kommentaar.

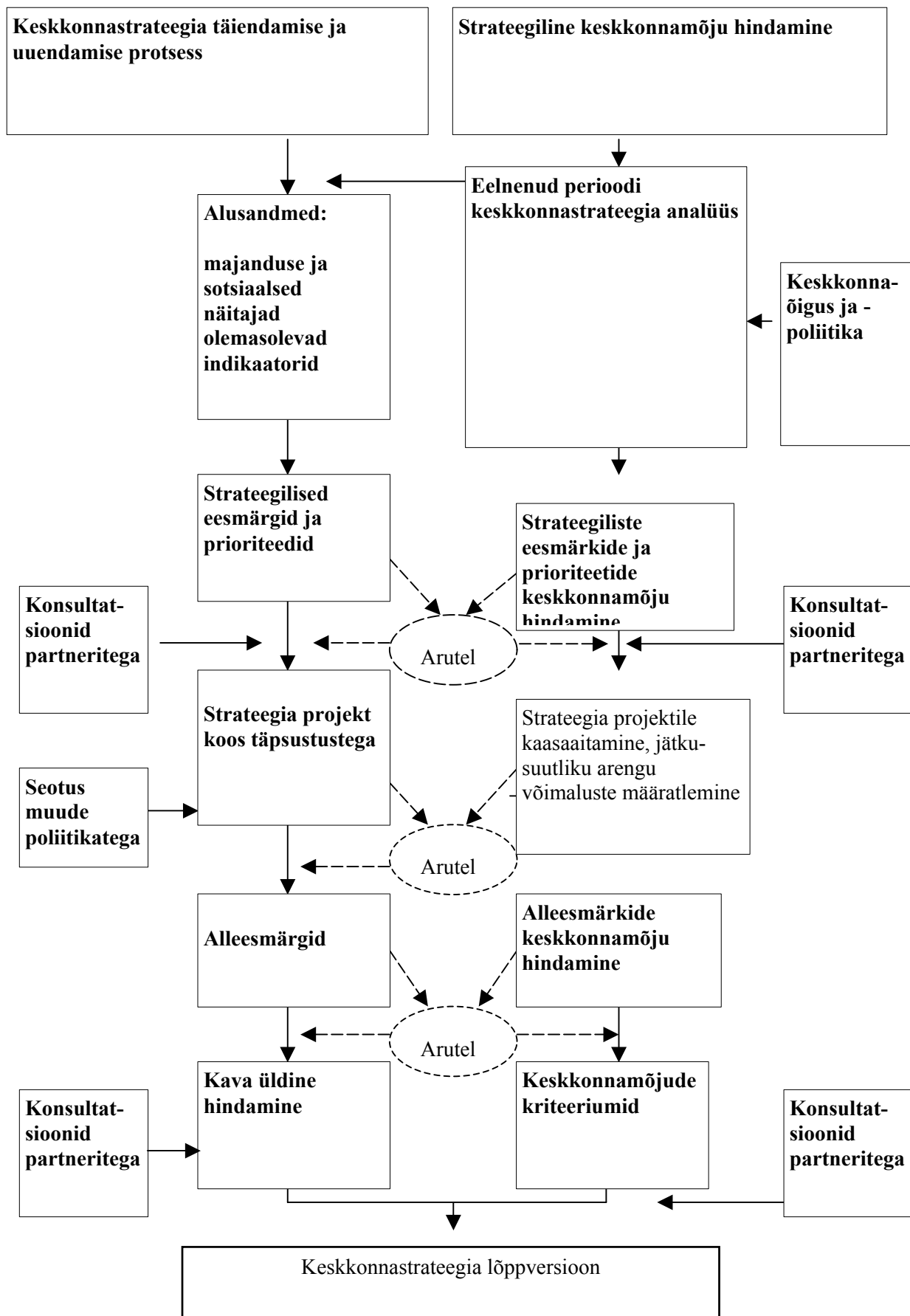
Keskkonnastrateegia elluviimis- ja järelevalvesüsteemi hindamisel ja selle täiustamise ettepanekute tegemisel lähtutakse keskkonnajuhtimise põhimõtetest (EMAS, ISO 14001).

Keskkonnastrateegia SMH protsess on suunatud põhieesmärgile – EL keskkonnapoliitikaga kooskõlas oleva ja Eesti üldsusele arusaadava uuendatud Keskkonnastrateegia koostamisele kaasaaitamine. On raske ette näha, et Keskkonnastrateegias kavandatakse ülesandeid ja prioriteete, millel võiks olla oluline negatiivne keskkonnamõju. Keskkonnastrateegia tulemuslikkuse määrab tema terviklikkus oluliste keskkonnaaspektide ja valdkondade käsitlemisel ning sidusus EL ja Eesti muude valdkondade poliitikate ja arengutega.

Vaata ka seletuskiri keskkonnastrateegia uuendamise kohta:

http://www.envir.ee/saastev/Seletuskiri_KS_muudatuste%20kohta.pdf

KESKKONNASTRATEEGIA

Skeemi koostamisel on lähtutud järgmisest allikast: **A Handbook on Environmental Assessment of Regional Development Plans and EU Structural Funds Programmes, 1998**

SMH avalikustamine ja osapoolte kaasamine

SMH avalikustamise korraldab Arendaja, kes teavitab avalikustamisest ametlikes teada-annetes ja pressiteadete kaudu. Avalikustamise koosolekud protokollib ning märkustele ja ettepanekutele vastab samuti Arendaja. Ekspert osutab Arendajale kaasabi avalikustamise korraldamisel ja esitab oma seisukohad märkuste ning ettepanekute osas.

Avalikke koosolekuid on SMH protsessi käigus planeeritud vähemalt kaks: SMH programmi avalik arutelu ja SMH aruande avalik arutelu.

SMH ekspert konsulteerib Keskkonnaministeeriumi ning teiste osapoolte ning avalikkuse esindajatega seniseid riiklike arengukavade avalikustamise kogemusi arvestades.

Valminud materjalid avalikustatakse kommenteerimiseks Keskkonnaministeeriumi koduleheküljel <http://www.envir.ee/>. Kommentaarid saata Keskkonnaministeeriumi e-posti aadressil: kristiina.kaasik@ekm.envir.ee.

Huvitatud isikutel ja organisatsioonidel, kes soovivad saada SMH materjale elektronpostiga, palume pöörduda Keskkonnaministeeriumi e-posti aadressil: kristiina.kaasik@ekm.envir.ee.

Keskkonnastrateegia uuendamise ja selle SMH-d puutuvatele küsimustele ja ettepanekutele vastab Arendaja (Keskkonnaministeerium) kaasates vastuste ettevalmistamisele vajadusel SMH Eksperti.

Arendaja avalikustab aprillis – mais 2004 SMH tulemusena täpsustunud uuendatud KS ja SMH lõpparuande ning tegevuskava tööks Keskkonnastrateegiaga enne EL järgmist programmeerimisperioodi.

LISA 2 SMH PROGRAMMI AVALIKUSTAMISE PROTOKOLL

Keskkonnastrateegia uuendamise ja strateegilise keskkonnamõju hindamise programmi avalik arutelu 20.02.2004

Osalesid: osalejate nimekiri säilitatakse KKMis.

Arutatud teemad:

1. A.Gromov andis ülevaate Eesti keskkonnastrateegia uuendamisest (vaata lisa 5)
2. M.Metsur tutvustas keskkonnastrateegia strateegilise keskkonnamõju hindamise programmi (vaata lisa 6)

Esitati järgmised küsimused:

Kalle Pungas - Eesti Regionaalse ja Kohaliku Arengu Sihtasutus

Küsimus: Kas ökoloogiline maksureform mahub keskkonnapoliitika alla ja kas ka strateegias leiab kajastamist?

Vastus: Olavi Tammemäe – Keskkonnaministeerium. Ökoloogiline maksureform läheb 2006. aastal uuendatavasse keskkonnastrateegiasse sisse, kuid praegusel hetkel on veel vara.

Tõnis Pöder - TPÜ

Küsimus: Kas SMH tegija ülesanne antud juhul on abistada ametnikke või teha SMHd?

Vastus: Madis Metsur AS Maves. Jah osaliselt abistame ametnikke, ei ole mõtet kirjutada ideaalset SMHd, kui ta ei rakendu kuskil.

Kaia Oras - Statistikaamet

Küsimus: Kas seekord tuuakse sisse rohkem mõõdetavaid eesmärke?

Vastus: Allan Gromov Keskkonnaministeerium. Jah kindlasti tuleb rohkem mõõdetavaid eesmärke Eesti keskkonnategevuskavasse, mille kaudu keskkonnastrateegiat ellu viiakse.

Kaja Peterson - SEI-Tallinn

Küsimus: 1) Kuidas toimub otsuste tegemine ettepanekute osas ja kuidas formuleerub uus keskkonnastrateegia? 2) SMH ajakava?

Vastus: Allan Gromov Keskkonnaministeerium. 1) Uut KS ei formuleeru kuna keskkonnastrateegiat ainult uuendatakse. 2) Protsess allub ajakavale kuid oleme ka paindlikud.

Eesti Roheline Liikumine

Küsimus: Kui Keskkonnaministeerium on keskkonnastrateegia uuendamise protsessis arendaja, otsustaja, järelvalve teostaja, kas tihedaks ei lähe?

Vastus: Allan Gromov Keskkonnaministeerium. Keskkonnaministeerium ei ole otsustaja, otsustaja on valitsus, kes samuti otsustab dokumendi Riigikokku mineku.

Protokollis: K. Kaasik

LISA 3 ÜLDSUSE ARVAMUSED JA VASTUSED

ETTEPANEK	ETTEPANEKU TEGIJA	ETT. ARVESTAMINE PÕHJENDUS
Esitatud on mitmed ettepanekud KS SMH programmi täpsustamise osas	Kärt Vaarmari SA Eestimaa Looduse Fond 7 428 443	Arvestatud SMH ekspertrühma pädevuse piires Vaata kinnitatud SMH programm
Esitatud on mitmed ettepanekud KS SMH programmi täpsustamise osas	Liis Keerberg Eesti Roheline Liikumine Pk. 318, 50002, Tartu liis@elfond.ee	Arvestatud SMH ekspertrühma pädevuse piires Vaata kinnitatud SMH programm
Antud uurimuses võiks käsitleda maavarade ressursse ja nende võimaliku kaevandamist. Antud hetkel on arvel tohutu arv maardlaid kus kaevandamine pole võimalik. Põhjus on väga lihtne , kohalik omavalitsus lihtsalt ei luba seda tegevust ja ei hakkagi lubama. Ma arvan et antud SMH töös võidaks läbi vaadata varud ja sellistes kohtades kus kaevandamine pole võimalik varud lihtsalt maha kanda. Vallad näitavad küll et neil on maavarad aga kaevandamist ei luba see on ju mõttetu näidata varusid kui neid ei saa puutada näiteks Saku vallas on lubjakivi varud aga uurida ja kaevandada neid ei saa sest Saku valla moto on LÄBI ROHELISE AKNA. Mina leian et see on riigi ressursi raiskamine.	Raivo.kukk001@mail.ee	Osaliselt arvestatud Probleem on kohaliku omavalituse Keskkonnaministeeriumi pädevuses. SMH töörühm teeb KKM ettepaneku kaaluda maha kanda varud, mille kaevandamine on ebareaalne.
Teeme ettepaneku lisada uus valdkond SMH programmi p 7 Ekspertgrupp : töögrupp või juhtiv ekspert linnade, asulate, maastike ja rohealade küsimuste /probleemide hindamiseks.	Eesti Kodukaunistamise Ühendus, juhatause esimees Arvi Altmäe, leofilippov@saare.ee	Arvestatud Ekspertgruppi kaasati selles valdkonnas (Kuido Kartau – Hendrikson ja &)
SMH programmi paragrahvis 8 (SMH metoodika) on kirjas, et lähtutakse juhustest, mis on kirjas käsiraamatus "A Handbook of..., 1998". See käsiraamat (mis muuseas on välja antud mitu aastat enne SMH direktiivi) on määratud keskkonnaametnikele ja käsitleb keskkonnaametnike rolli SMH puhul. Programmis on esitatud ka joonis, mis väidetavalt on sellest käsiraamatust võetud ja peaks demonstreerima SMH tegevusskeemi. Tegelikult ei lange programmis esitatud joonis originaaliga olulistes asjades kokku - muuhulgas on välja jäetud pealkirjas tekst, millest nähtub, et see käsitleb ainult keskkonnaametnikke (Role & Actions of Environmental Authorities) ja ei esita mingil juhul SMH sisulist käiku. Siit küsimus: milline on antud SMH metoodiline alus?	Tõnis Põder TPÜ	Lähtume direktiiv 2001/42/EÜ antud suunisest, et SMH peab aitama kaasa keskkonnainformatsiooni kasutamisele otsuste tegemisel.

ETTEPANEK	ETTEPANEKU TEGIJA	ETT. ARVESTAMINE PÕHJENDUS
<p>SMH programmi 5. paragrahvis on loetletud SMH raamest tehtavad tööd. See loetelu sisaldab ridamisi asju, mis ülalnimetatud käsiraamatu järgi tuleks teha just keskkonnaametnikel, sh puuduvad jälle asjad, mida eeldatavasti peaks tegema keskkonnaekspertid. Kui kogu SMH on vastavuses KMH ja KA seadusega, nagu metoodika osas kirjas, siis saab see olla ainult ekspertide programm. Sisu poolest on see aga jälle midagi muud.</p> <p>Küsimus: mis programm see siis on ja mis põhimõtete alusel see on koostatud?</p>	Tõnis Põder TPÜ	Tegemist on KS SMH programmiga. Sisulistest vajadustest lähtudes oleks edaspidi sellises olukorras vajalik KS ja KTK edukuse hindamiseks ja uuendamise toetamiseks eelkõige vahehindamise läbiviimine. Kahjuks sellist praktikat Eestis veel pole. Ka paindlikult läbi viidud SMH tuleb loodetavasti KS uuendamise protsessile kasuks.
<p>Esitatud on mitmed asjalikud ettepanekud KS SMH aruande täpsustamiseks osas</p>	Liis Keerberg Eesti Roheline Liikumine	KS täiendamisel arvestatakse ettepanekutega. Ekspert on nõus, et praegune SMH protsessi rakendamine on parem kui mitte midagi. Samas sarnaste hindamiste teema RAKi, MAKi ja KS SMH näidetele tõsist arutelu. Konkreetsema analüüsi tegemist kaalume. Järelevalve ja kontrolli osa tuleb esmalt koostada KS!
<p>Esitatud on mitmed eelnevaga analoogilisi ettepanekud avalikustamise, KS ja SMH aruande osas</p>	Kärt Vaarmari SA Eestimaa Looduse Fond	Metoodika osas vastus sama kui eelnevale küsijale. Ekspertid püüavad konkreetsema KS ja KTK koostamisele igati kaasa aidata.
<p>Esitatud on rida arutlust vajavaid küsimusi</p>	Anne Randmer	SMH ekspertid on nõus asja arutama, kuid igal juhul tuleks arutelu alustada strateegilisest planeerimisest ja riiklike kavade hindamisest ja alles seejärel jõuda SMH osa juurde

LISA 4 UUENDATAVA KESKKONNASTRATEGIA SMH ARUANDE AVALIK ARUTELU 02.04.2004

Osaesid: osalejate nimekiri säilitatakse KKMis

Arutatud teemad:

Avasõna S. Vare

M. Metsur tutvustas keskkonnastrateegia strateegilise keskkonnamõju hindamist (vaata lisa 7)

Esitati järgmised küsimused:

Rein Einasto, Tehnika Kõrgkool

Küsimus: Kas vaimse keskkonna küsimused käivad tehiskeskkonna alla või on nad üldse seni keskkonnasfäärist välja jäänud?

Vastus: Seda teemat ei käsitleta strateegias põhjalikult, kajastatud saab inimeste õigus puhata riigimetsas.

Kärt Vaarmari, ELF

Küsimus: Kuidas kaasatakse avalikkust strateegia uuendamise protsessi, tundub et strateegiat uuendatakse Keskkonnaministeeriumi siseselt? Millal tuleb keskkonnakorralduse peatükk?

Vastus: Antud arutelu on SMH aruande avalik arutelu, kui valmib strateegia keskkonnakorralduse peatükk avalikustame selle ja arutame ka strateegiat.

Raivo Vilu, TTÜ

Küsimus: Kelle jaoks keskkonnastrateegiat tehakse, sellisel kujul on strateegia ainult valitud seltskonna jaoks, sellest tulenevalt on raske dokumendist aru saada, puuduvad tähtsad teemad ja sellisel kujul kaasamine tundub mõttetu?

Vastus: 1) Täna arutatakse SMH aruannet,

2) Keskkonnastrateegia avalikustatakse eraldi,

3) Avalikustatakse ka keskkonnastrateegia rahvavariant.

R. Vilu ettepanek: Strateegias peaks olema lihtsalt seletatud aineringe, ökosüsteemi kajastavad andmed ja ettepanekud kuidas seda parandada, kliima poliitika, ülevaade seadusandlusest ja kuidas see töötab, ülevaade keskkonna üle arvepidamisest jne.

Liis Keerberg, ERL

Küsimus: Kui üks osa lisatakse strateegiale hiljem, kas tehakse siis ka SMH ja kas ajakava pikeneb?

Vastus: Jah

T. Randla, TTÜ

Küsimus: Kuidas saab teha SMHd dokumendile mida pole?

Vastus: V. Versh seletas SMH ja KMH erinevusi.

Liis Keerberg, ERL

Küsimus: Kas SMH läheb edasi, kui keskkonnastrateegia veel täieneb?

Vastus: Jah.

Rein Einasto, Tehnika Kõrgkool

Ettepanek: Keskkonnastrateegia peaks kajastama ikka kõiki keskkondi: vaimne-, virtuaalne-, looduskeskkond?

Vastus: Saatke palun konkreetne tekst ja kõik teised palun edastage oma märkused ja täiendused kirjalikult terviktekstina.

Kärt Vaarmari, ELF

Küsimus: Kas ka kaitsealade reform saab kajastatud?

Vastus: Palun saatke oma nägemus kirjalikult.

R. Vilu, TTÜ

Ettepanek: Välja tuleks tuua Eesti põhilised keskkonnaprobleemid ja nende lahendused. Ühed suuremad probleemid on süsinikuringe, Eesti Energia, EL direktiivid, Kyoto protokoll, metsad, vesi.

Protokollis: K. Kaasik

Märkused vaimse keskkonna [56] osas

Kui vaimne keskkond keskkonnastrateegiasse lülitada, siis võiks seda teha keskkonnateadlikkuse tõstmise ja –hariduse parandamise peatüki all. Keskkonnaeetika põhimõtetega kursis olemine on väga oluline rahva keskkonnasuhtumise kujundamise tegur ja seega mõjutab otseselt keskkonna seisundit (kuna keskkonnakäitumine sõltub inimese tõekspidamistest). Tutvustades üldharidus- ja kõrgkoolides tähtsamaid keskkonnaeetika teooriaid (süvaökoloogia, Earth First!, loomade õigus, individualism, utilitarism, antropotsentrism jne), laiendame inimeste silmaringi. Selle tulemusena võivad paljud end ümbritsevat märkama ja austama hakata. Keskkonnaeetika põhimõtete juurutamisega ühiskonnas paraneb ka vaimse keskkonna “tervis”.

Arvestades, et Eesti keskkonnastrateegia 2010 ei käsitle isegi töökeskkonda, ei näe ma mõtet vaimse keskkonna sisse viimiseks. Kui kõik sellised valdkonnad tõsimeeli keskkonnastrateegiasse panna, muutuks KS mitte hõlmatavaks, väga üldiseks ja mahukaks dokumendiks. Vaimse keskkonna reostumise temaatika peaks kajastuma pigem sotsiaalarengu strateegias.

Katrin Ritso 05.04.2004